

Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
Σχολή Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών
Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής
Π.Μ.Σ. «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική»

«Το φαινόμενο των πολιτικο – οικονομικών κύκλων και οι επιπτώσεις του στα δημοσιονομικά ελλείμματα της Ελλάδας κατά την περίοδο 1980-2018»

Μαρία Χαιρέτη

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγαλεω, 2021

**«Το φαινόμενο των πολιτικο – οικονομικών κύκλων και οι επιπτώσεις του
στα δημοσιονομικά ελλείμματα της Ελλάδας κατά την περίοδο 1980-2018»**

Μαρία Χαιρέτη, Α.Μ.:10519

Επιβλέπουσα: Χαρίκλεια Βαβούρα, Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Nottingham

Διπλωματική Εργασία υποβληθείσα στο Τμήμα Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής του
Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής για την απόκτηση Μεταπτυχιακού Διπλώματος Ειδίκευσης στη
Δημόσια Οικονομική και Πολιτική

Αιγάλεω, 2021

University of West Attica
School of Administration, Economic and Social Sciences
Department of Accounting & Finance
M.Sc in Public Economics & Policy

“The phenomenon of political budget cycles and its effects on public sector deficits in Greece during the period 1980 - 2018”

Maria Chaireti, R.N.: 10519

Supervisor: Charikleia Vavoura, PhD, University of Nottingham

Master Thesis submitted to the Department of Accounting & Finance of the University of West Attica in partial fulfillment of the requirements for the degree of M.Sc in Public Economics and Policy

Aigaleo, Greece, 2021

«Το φαινόμενο των πολιτικο – οικονομικών κύκλων και οι επιπτώσεις του στα δημοσιονομικά ελλείμματα της Ελλάδας κατά την περίοδο 1980-2018»

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής

Εγκρίθηκε από την εξεταστική επιτροπή την 27/05/2021

Α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
1.	Χαρίκλεια Βαβούρα	Διδάκτωρ Πανεπιστημίου Nottingham	
2.	Θεόδωρος Παπαηλίας	Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	
3.	Ανδρέας Αλεξόπουλος	Επίκουρος Καθηγητής, Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Η κάτωθι υπογεγραμμένη Μαρία Χαιρέτη του Χαράλαμπου, με αριθμό μητρώου 10519 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δημόσια Οικονομική & Πολιτική» του Τμήματος Λογιστικής & Χρηματοοικονομικής της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών & Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Μαρία Χαιρέτη

Ευχαριστίες

Φθάνοντας στο τέλος αυτής της προσπάθειας θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερω την επιβλέπουσα καθηγήτριά μου κ. Χαρίκλεια Βαβούρα όχι μόνο για τις πολύτιμες συμβουλές της, τα εύστοχα σχόλιά της και την πάντοτε άμεση ανταπόκριση της σε κάθε ερώτημά μου, αλλά και για τη συνολική στάση της σε όλη τη διάρκεια της συγγραφής αυτής της εργασίας.

Ακολούθως ένα μεγάλο ευχαριστώ στους φίλους και συναδέλφους Αγλαΐα και Κώστα για την υποστήριξη και ενθάρρυνσή τους.

Τέλος θα ήθελα να ευχαριστήσω τον σύζυγό μου Θωμά και τα παιδιά μου Κωστή και Ιωάννα για την υπομονή και κατανόησή τους σε όλη τη διάρκεια αυτού του Μεταπτυχιακού Προγράμματος.

**«Το φαινόμενο των πολιτικο – οικονομικών κύκλων και οι
επιπτώσεις του στα δημοσιονομικά ελλείμματα της Ελλάδας κατά
την περίοδο 1980 - 2018»**

Περίληψη

Εξετάζοντας τα δημοσιονομικά ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας από το 1980 και μετά παρατηρείται ότι, εκτός από το γεγονός ότι παραμένουν μακροχρόνια υψηλά, χαρακτηρίζονται και από την τάση να διογκώνονται κατά τα έτη των βουλευτικών εκλογών.

Η παρατήρηση αυτή παραπέμπει στο φαινόμενο των πολιτικο - δημοσιονομικών κύκλων. Σύμφωνα με τη σχετική θεωρία, οι κυβερνήσεις έχοντας ως σκοπό την παραμονή τους στην εξουσία και όχι τη μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας, αυξάνουν προεκλογικά τα δημόσια ελλείμματα προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητα και τις πιθανότητες επανεκλογής τους.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής εργασίας είναι να διαπιστωθεί αν το εκλογικό σώμα στην Ελλάδα έχει αντιληφθεί το φαινόμενο των πολιτικο – δημοσιονομικών κύκλων στη χώρα και αν έχει κατανοήσει τον ρόλο που έχουν διαδραματίσει οι «πελατειακές» σχέσεις κομμάτων – ψηφοφόρων στην ακολουθούμενη πορεία διόγκωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων των τελευταίων δεκαετιών.

Λέξεις – κλειδιά: Πολιτικο - Οικονομικός Κύκλος, Πολιτικο – Δημοσιονομικός Κύκλος, Δημοσιονομικό Έλλειμμα, Πελατειακές Σχέσεις.

“The phenomenon of political budget cycles and its effects on public sector deficits in Greece during the period 1980 - 2018”

Abstract

A careful review of the budget deficits in the Greek economy from 1980 onwards reveals that apart from the fact that they have remained high for a long time, they are also characterized by the tendency to surge during the years in which the parliamentary elections are held.

This phenomenon is widely known as the political budget cycle. A key element of the theory behind is that governments place less importance on maximizing social prosperity and mainly aim at retaining power, thus increasing public deficits in the run-up to the elections in order to increase their popularity and chances of re-election.

The purpose of this study is to determine whether the electorate in Greece has been aware of the existence of political budget cycles as well as the significance of the clientelistic party-voter relations in the subsequent process of widening fiscal deficits of recent decades.

Keywords: Political - Business Cycles, Political - Budget Cycles, Budget Deficit, Clientelism.

Περιεχόμενα

Περίληψη	xiii
Abstract.....	xv
Κατάλογος Πινάκων.....	xix
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ.....	3
1.1 Εισαγωγή.....	3
1.2 Πολιτικο – Οικονομικός Κύκλος και Πολιτικο - Δημοσιονομικός Κύκλος	3
1.3 Οι απαρχές της θεωρίας των Πολιτικο - Οικονομικών Κύκλων	5
1.4 Ο «ευκαιριακός» ή «καιροσκοπικός» Πολιτικο - Οικονομικός Κύκλος.....	7
1.5 Ο «κομματικός» Πολιτικο - Οικονομικός κύκλος.....	9
1.6 «Ορθολογική» και «μη Ορθολογική» Συμπεριφορά των Ψηφοφόρων	11
1.7 Οι Μελέτες των Τελευταίων Δεκαετιών	13
1.8 Η έννοια του Δημοσίου Τομέα.....	17
1.9 Ο Ορισμός του Δημοσιονομικού Ελλείμματος.....	19
1.10 Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και Δημοσιονομικό Σύμφωνο	22
1.11 Ανακεφαλαίωση.....	24
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	25
2.1. Εισαγωγή.....	25
2.2 Εμπειρικά Στοιχεία του Πολιτικο – Δημοσιονομικού Κύκλου στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2018.....	25
2.3 «Πελατειακές» Σχέσεις Κομμάτων - Ψηφοφόρων	34
2.4 Ανακεφαλαίωση	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ.....	41
3.1 Εισαγωγή.....	41

3.2 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα.....	41
3.3 Ερευνητική Μεθοδολογία.....	42
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	45
4.1 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος.....	45
4.2 Περιγραφική Ανάλυση Ερωτήσεων Ερωτηματολογίου	46
4.3 Έλεγχοι Ανεξαρτησίας ως προς το Φύλο	59
4.4 Έλεγχοι Ανεξαρτησίας ως προς την Ηλικία	71
4.5 Έλεγχοι ανεξαρτησίας ως προς το Μορφωτικό Επίπεδο.....	80
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΣΥΝΘΕΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ	91
5.1 Συμπεράσματα της Έρευνας.....	91
5.2 Περιορισμοί της Έρευνας	96
5.3 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα	96
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	99
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	107

Κατάλογος Πινάκων

Πίνακας 4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος.....	45
Πίνακας 4.2 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση (αριστερά - δεξιά);».....	47
Πίνακας 4.3 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;»	47
Πίνακας 4.4 Ανάλυση ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;»	48
Πίνακας 4.5 Ανάλυση ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;»	49
Πίνακας 4.6 Ανάλυση ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες (π.χ. αυξάνουν τις κοινωνικές παροχές και τις συντάξεις), προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητά τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;».....	49
Πίνακας 4.7 Ανάλυση ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;»	50
Πίνακας 4.8 Ανάλυση ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές (π.χ. αύξηση επιδομάτων, μείωση της φορολογίας) επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;».....	51
Πίνακας 4.9 Ανάλυση ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;».....	51
Πίνακας 4.10 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;»	52
Πίνακας 4.11 Ανάλυση ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;»	52
Πίνακας 4.12 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;»	53
Πίνακας 4.13 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;».....	54

Πίνακας 4.14 Ανάλυση ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;».....	54
Πίνακας 4.15 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;».....	55
Πίνακας 4.16 Ανάλυση ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιορίσαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;».....	55
Πίνακας 4.17 Ανάλυση ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;».....	56
Πίνακας 4.18 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;»	57
Πίνακας 4.19 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμευσαν το μέλλον των επόμενων γενεών;».....	57
Πίνακας 4.20 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;».....	58
Πίνακας 4.21 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;».....	58
Πίνακας 4.22 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;»...	59
Πίνακας 4.23 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση;» και φύλου.....	60
Πίνακας 4.24 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;» και φύλου	60
Πίνακας 4.25 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;» και φύλου.....	61
Πίνακας 4.26 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;» και φύλου	61
Πίνακας 4.27 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες, προκειμένου να	

αυξήσουν τη δημοτικότητα τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;» και φύλου	62
Πίνακας 4.28 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;» και φύλου.....	62
Πίνακας 4.29 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;» και φύλου	63
Πίνακας 4.30 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;» και φύλου	63
Πίνακας 4.31 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;» και φύλου.....	64
Πίνακας 4.32 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;» και φύλου.....	64
Πίνακας 4.33 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;» και φύλου	65
Πίνακας 4.34 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;» και φύλου	66
Πίνακας 4.35 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;» και φύλου	66
Πίνακας 4.36 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;» και φύλου.....	67
Πίνακας 4.37 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;» και φύλου	67
Πίνακας 4.38 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;» και φύλου	68

Πίνακας 4.39 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;» και φύλου	68
Πίνακας 4.40 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμισαν το μέλλον των επόμενων γενεών;» και φύλου	69
Πίνακας 4.41 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;» και φύλου .	69
Πίνακας 4.42 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;» και φύλου.....	70
Πίνακας 4.43 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;» και φύλου.....	70
Πίνακας 4.44 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση (αριστερά - δεξιά);» και ηλικίας.....	72
Πίνακας 4.45 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;» και ηλικίας.....	72
Πίνακας 4.46 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;» και ηλικίας.....	73
Πίνακας 4.47 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;» και ηλικίας	73
Πίνακας 4.48 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες (π.χ. αυξάνουν τις κοινωνικές παροχές και τις συντάξεις), προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητά τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;» και ηλικίας.....	73
Πίνακας 4.49 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;» και ηλικίας	74

Πίνακας 4.50 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές (π.χ. αύξηση επιδομάτων, μείωση της φορολογίας) επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;» και ηλικίας.....	74
Πίνακας 4.51 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;» και ηλικίας.....	75
Πίνακας 4.52 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;» και ηλικίας.....	75
Πίνακας 4.53 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα; » και ηλικίας.....	75
Πίνακας 4.54 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;» και ηλικίας.....	76
Πίνακας 4.55 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;» και ηλικίας.....	76
Πίνακας 4.56 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;» και ηλικίας.....	77
Πίνακας 4.57 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;» και ηλικίας.....	77
Πίνακας 4.58 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;» και ηλικίας.....	77
Πίνακας 4.59 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;» και ηλικίας.....	78
Πίνακας 4.60 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;» και ηλικίας.....	78
Πίνακας 4.61 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμισαν το μέλλον των επόμενων γενεών;» και ηλικίας.....	78

Πίνακας 4.62 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;» και ηλικίας	79
Πίνακας 4.63 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;» και ηλικίας	79
Πίνακας 4.64 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;» και ηλικίας	80
Πίνακας 4.65 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση (αριστερά - δεξιά);» και μορφωτικού επιπέδου	81
Πίνακας 4.66 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;» και μορφωτικού επιπέδου	81
Πίνακας 4.67 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;» και μορφωτικού επιπέδου	81
Πίνακας 4.68 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;» και μορφωτικού επιπέδου	82
Πίνακας 4.69 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες (π.χ. αυξάνουν τις κοινωνικές παροχές και τις συντάξεις), προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;» και μορφωτικού επιπέδου	82
Πίνακας 4.70 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;» και μορφωτικού επιπέδου	83
Πίνακας 4.71 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές (π.χ. αύξηση επιδομάτων, μείωση της φορολογίας) επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;» και μορφωτικού επιπέδου	83
Πίνακας 4.72 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;» και μορφωτικού επιπέδου	83

Πίνακας 4.73 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;» και μορφωτικού επιπέδου	84
Πίνακας 4.74 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;» και μορφωτικού επιπέδου	84
Πίνακας 4.75 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;» και μορφωτικού επιπέδου	85
Πίνακας 4.76 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;» και μορφωτικού επιπέδου	85
Πίνακας 4.77 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;» και μορφωτικού επιπέδου	85
Πίνακας 4.78 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;» και μορφωτικού επιπέδου	86
Πίνακας 4.79 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;» και μορφωτικού επιπέδου	86
Πίνακας 4.80 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;» και μορφωτικού επιπέδου	87
Πίνακας 4.81 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;» και μορφωτικού επιπέδου	87
Πίνακας 4.82 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμισαν το μέλλον των επόμενων γενεών;» και μορφωτικού επιπέδου	87
Πίνακας 4.83 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;» και μορφωτικού επιπέδου	88
Πίνακας 4.84 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;» και μορφωτικού επιπέδου	88

Πίνακας 4.85 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;» και μορφωτικού επιπέδου 89

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η διαλεκτική σχέση οικονομίας και πολιτικής στην κοινωνική διαδικασία έχει αποτελέσει αντικείμενο συζητήσεων, αντιπαραθέσεων και επιστημονικών μελετών και εργασιών σε όλο τον κόσμο. Μια τέτοια μορφή πολιτικοοικονομικής αλληλεπίδρασης αποτελούν και οι πολιτικο - οικονομικοί κύκλοι, για τους οποίους πληθώρα θεωριών έχουν διατυπωθεί. Σύμφωνα με τις θεωρίες αυτές, οι διακυμάνσεις που παρατηρούνται στην οικονομία πριν και μετά από τις εκλογές οφείλονται στην αλλαγή της πολιτικής που ακολουθούν οι κυβερνήσεις ενόψει των επικείμενων εκλογών. Οι εκάστοτε κυβερνήσεις χρησιμοποιούν την οικονομική πολιτική ως εργαλείο για την επανεκλογή τους. Παρατηρείται, δηλαδή, επεκτατική οικονομική πολιτική προεκλογικά από τα κυβερνώντα κόμματα, με σκοπό να αποσπάσουν όσο το δυνατόν περισσότερες ψήφους, προκειμένου να παραμείνουν στην εξουσία. Η επεκτατική αυτή πολιτική ακολουθείται από περιοριστική πολιτική μετά το πέρας των εκλογών.

Ένα από τα μεγέθη που αυξάνεται προεκλογικά είναι συνήθως, αν όχι πάντα, το δημοσιονομικό έλλειμμα. Η εμπειρική αυτή παρατήρηση είχε ως αποτέλεσμα να αναπτυχθεί σταδιακά βιβλιογραφία με επίκεντρο κυρίως τις δημοσιονομικές επεκτάσεις κατά τα έτη εκλογών, οι οποίες προορίζονται να δημιουργήσουν τα επιθυμητά εκλογικά αποτελέσματα για τους κυβερνώντες. Η δημοσιονομική πλευρά της θεωρίας είναι γνωστή ως πολιτικό - δημοσιονομικός κύκλος.

Ειδικότερα για την Ελλάδα, εξετάζοντας τα εμπειρικά δεδομένα των τελευταίων σαράντα ετών για τα δημόσια ελλείμματά της (ως ποσοστό του ΑΕΠ), παρατηρείται πως, εκτός από το γεγονός ότι παραμένουν μακροχρόνια υψηλά, χαρακτηρίζονται και από την τάση να διογκώνονται κατά τα έτη των βουλευτικών εκλογών και στη συνέχεια καταβάλλονται προσπάθειες να περιοριστούν, γεγονός που παραπέμπει στο φαινόμενο των πολιτικών δημοσιονομικών κύκλων ή εκλογικών δημοσιονομικών κύκλων. Όπως αναφέρει ο Βαβούρας (2019, σελ.784) « Η αποδοχή της ύπαρξης πολιτικών - δημοσιονομικών κύκλων υποδηλώνει την αποδοχή της θέσης ότι οι ίδιες οι κυβερνήσεις αντιμετωπίζοντας ένα «μυωπικό» εκλογικό σώμα και εφαρμόζοντας μια πελατειακή πολιτική, όχι μόνο δεν είναι πρόθυμες να περιορίσουν το σχετικό μέγεθος των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, αλλά μάλλον έχουν και κίνητρα να δημιουργούν

πολιτικοοικονομικούς κύκλους». Επομένως, η εμφάνιση των δημοσιονομικών κύκλων στην Ελλάδα δεν είναι συνέπεια μόνο της ακολουθούμενης κυβερνητικής πολιτικής, εξαρτάται επίσης από τη συμπεριφορά των ψηφοφόρων, καθώς και από τη σχέση ψηφοφόρων - κομμάτων.

Ο σκοπός της παρούσας εργασίας είναι διπλός: Αφενός επιχειρεί να παρουσιάσει μια σύντομη ανασκόπηση της υπάρχουσας θεωρητικής και εμπειρικής βιβλιογραφίας για τους πολιτικο – οικονομικούς κύκλους και να εξετάσει την εμφάνιση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των εκλογικών δημοσιονομικών κύκλων στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2018. Αφετέρου μέσα από τη διερεύνηση δείγματος του ελληνικού εκλογικού σώματος, επιχειρεί να διαπιστώσει αν οι πολίτες έχουν αντιληφθεί την πολιτική διόγκωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων που ακολουθούν οι ελληνικές κυβερνήσεις, καθώς και τον ρόλο που έχουν διαδραματίσει οι «πελατειακές» σχέσεις κομμάτων-ψηφοφόρων στη διαμόρφωση της πολιτικής αυτής.

Πιο συγκεκριμένα, τα ερευνητικά ερωτήματα στα οποία θα επιδιωχθεί να δοθούν απαντήσεις είναι:

α) Σε ποιο βαθμό οι Έλληνες ψηφοφόροι έχουν αντιληφθεί την πολιτική διόγκωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων που ακολουθούν οι κυβερνήσεις πριν από τις εκλογές προκειμένου να παραμείνουν στην εξουσία;

β) Σε ποιο βαθμό οι ίδιοι θεωρούν ότι έχουν κάποια ευθύνη στο πλαίσιο της διαμόρφωσης της πολιτικής αυτής;

γ) Διαφέρουν οι απόψεις του εκλογικού σώματος ως προς το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των ψηφοφόρων;

Όσον αφορά στη δομή της εργασίας, στο πρώτο κεφάλαιο πραγματοποιείται η εννοιολογική προσέγγιση των βασικότερων όρων που θα χρησιμοποιηθούν, καθώς και η ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας για τους πολιτικο – οικονομικούς και πολιτικο – δημοσιονομικούς κύκλους. Στο δεύτερο κεφάλαιο, επιδιώκεται η εμπειρική προσέγγιση του φαινομένου στην Ελλάδα και εξετάζεται η διαχρονική σχέση ψηφοφόρων - κομμάτων στη χώρα. Στο τρίτο κεφάλαιο ξεκινάει το ερευνητικό μέρος, παρουσιάζονται ο σκοπός, τα ερευνητικά ερωτήματα καθώς και το μεθοδολογικό πλαίσιο της εργασίας. Στη συνέχεια, στο τέταρτο κεφάλαιο γίνεται η ανάλυση των δημογραφικών στοιχείων και των αποτελεσμάτων που προκύπτουν από τα συμπληρωμένα ερωτηματολόγια. Στο πέμπτο και τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνονται τα συμπεράσματα και οι περιορισμοί της έρευνας καθώς και προτάσεις για μελλοντική έρευνα. Τέλος, ακολουθεί το παράρτημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ

1.1 Εισαγωγή

Το θέμα της παρούσας εργασίας, οι πολιτικοί οικονομικοί κύκλοι και οι επιπτώσεις τους στα δημοσιονομικά ελλείμματα της Ελλάδας από το 1980 έως το 2018, καθιστά αναγκαία την αποσαφήνιση των αντίστοιχων εννοιών καθώς και την ανασκόπηση της σχετικής βιβλιογραφίας και αρθρογραφίας, προκειμένου να οριοθετηθεί το αντικείμενο και το θεωρητικό πλαίσιο της έρευνας.

Αρχικά πραγματοποιείται η εννοιολογική και θεωρητική προσέγγιση των πολιτικο – οικονομικών και πολιτικο – δημοσιονομικών κύκλων (ενότητα 1.2 έως 1.7). Στη συνέχεια δίνονται οι ορισμοί του δημόσιου τομέα και του δημοσιονομικού ελλείμματος (ενότητα 1.8 έως 1.9). Τέλος γίνεται μια σύντομη αναφορά στην υιοθέτηση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης από τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ενότητα 1.10). Το κεφάλαιο ολοκληρώνεται με την ανακεφαλαίωση (ενότητα 1.11).

1.2 Πολιτικο – Οικονομικός Κύκλος και Πολιτικο - Δημοσιονομικός Κύκλος

Μια πρώτη ερμηνεία του όρου πολιτικο - οικονομικός κύκλος (political business cycle) προκύπτει από το ίδιο το όνομά του, το οποίο μαρτυρεί την ύπαρξη σχέσης ανάμεσα στην πολιτική και τις κυκλικές διακυμάνσεις της οικονομίας. Πρόκειται για διακυμάνσεις που παρατηρούνται σε σημαντικά οικονομικά μεγέθη - όπως το ΑΕΠ, το εισόδημα, η απασχόληση, το γενικό επίπεδο τιμών - οι οποίες σχετίζονται με την αλλαγή της πολιτικής των κυβερνήσεων πριν και μετά τις εκλογές.

Σύμφωνα με τη σχετική βιβλιογραφία, τα κόμματα που βρίσκονται στην εξουσία προσπαθούν πριν από τις εκλογές να τονώσουν την οικονομία αυξάνοντας την απασχόληση και το διαθέσιμο ιδιωτικό εισόδημα, προκειμένου να αυξήσουν τις πιθανότητες επανεκλογής τους. Αυτό πολλές φορές έχει ως συνέπεια την αύξηση του πληθωρισμού μετά από τις εκλογές, οπότε οι κυβερνήσεις λαμβάνουν αντιπληθωριστικά μέτρα, τα οποία οδηγούν στη μείωση του διαθέσιμου εισοδήματος και την αύξηση της ανεργίας. Καθώς πλησιάζουν οι επόμενες εκλογές, οι κυβερνώντες θα προσπαθήσουν και πάλι να τονώσουν την οικονομία, αυξάνοντας εκ

νέου την απασχόληση και τα ιδιωτικά εισοδήματα. Επομένως, οι κυβερνήσεις δημιουργούν εκούσια κυκλικές εναλλαγές οικονομικής άνθησης και ύφεσης με σκοπό την παραμονή τους στην εξουσία (Λαμπρινίδης, 1984). Με άλλα λόγια ο όρος πολιτικός οικονομικός κύκλος αφορά στη δημιουργία ενός μακροοικονομικού κύκλου, ο οποίος προκαλείται από τον πολιτικό κύκλο.

Όπως αναφέρουν οι Θωμαδάκης & Σερεμέτης (1993:50) «ο εκλογικός – οικονομικός κύκλος είναι απλή στην περιγραφή της διαδικασίας. Συνδέει τη διαχείριση βασικών οικονομικών μεγεθών με τις εκλογικές στρατηγικές των κομμάτων που βρίσκονται στην εξουσία. Η λειτουργία του εκλογικού – οικονομικού κύκλου σημαίνει, στην απλούστερη εκδοχή της, ότι παρατηρείται συστηματικά επεκτατική οικονομική πολιτική σε προεκλογικές περιόδους και, αντίστροφα, περιοριστική πολιτική σε μετεκλογικές».

Οι πρώτες θεωρίες για τους πολιτικο - οικονομικούς κύκλους στηρίχθηκαν στην άποψη ότι οι κυβερνώντες χειραγωγούν την οικονομική πολιτική για να προκαλέσουν οικονομική ανάπτυξη πριν από τις εκλογές. Οι θεωρίες αυτές επικεντρώθηκαν κυρίως στην ύπαρξη των προεκλογικών επεκτάσεων και όχι στο αν οι επεκτατικές αυτές πολιτικές πράγματι επιτυγχάνουν να προσελκύσουν ψήφους.

Τις τελευταίες δεκαετίες στο επίκεντρο των μελετών βρίσκονται κυρίως οι δημοσιονομικές επεκτάσεις κατά τα εκλογικά έτη - αύξηση δημοσίων δαπανών και μεταβιβάσεων, μείωση της φορολογίας ή συνδυασμός των δύο - στις οποίες προβαίνουν οι κυβερνήσεις πριν από τις εκλογές, πάντα με σκοπό να αυξήσουν τις πιθανότητες παραμονής τους στην εξουσία. Ο όρος πολιτικο - δημοσιονομικός κύκλος (political budget cycle) χρησιμοποιείται για να εκφράσει πιο συγκεκριμένα τη σχέση ανάμεσα στις εκλογές και τις δημοσιονομικές μεταβολές. Συνοψίζοντας, μπορεί να υποστηριχθεί ότι οι κυβερνήσεις ακολουθούν επεκτατικές δημοσιονομικές πολιτικές κατά τα έτη των εκλογών, προκειμένου να δημιουργήσουν τα επιθυμητά εκλογικά αποτελέσματα και στη συνέχεια καταβάλλονται προσπάθειες να περιοριστούν οι επιπτώσεις των επεκτάσεων αυτών στα δημοσιονομικά ελλείμματα.

Οι θεωρίες που εξηγούν τους πολιτικούς κύκλους διαφοροποιούνται σε δύο τουλάχιστον άξονες. Ο πρώτος άξονας αφορά στη συμπεριφορά των υπευθύνων χάραξης της οικονομικής πολιτικής, για την οποία υπάρχουν δύο εκδοχές: α) η «ευκαιριακή» ή «καιροσκοπική» συμπεριφορά, σύμφωνα με την οποία η οικονομική πολιτική των κομμάτων δεν έχει ιδεολογικό υπόβαθρο, αλλά κατευθύνεται από την εκλογική στρατηγική με προοπτική τη νίκη. β) Η «ιδεολογική» ή «κομματική»

διαφοροποίηση, δηλαδή διαφοροποιήσεις στην οικονομική πολιτική βασισμένες σε ιδεολογικές επιλογές, που θα χρησιμεύσουν στο κόμμα για να αποκτήσει ή να παραμείνει στην εξουσία.

Ο δεύτερος άξονας διαφοροποίησης αφορά στη συμπεριφορά των ψηφοφόρων, η οποία κυμαίνεται μεταξύ δύο ακραίων εκδοχών: α) αυτή του «υπο-ορθολογικού ψηφοφόρου», ο οποίος βασίζεται μόνο στις εμπειρίες του πρόσφατου παρελθόντος για να ψηφίσει, β) αυτή του «υπερ-ορθολογικού ψηφοφόρου», ο οποίος είναι καλά ενημερωμένος για τις δυνατότητες των κομμάτων και της οικονομίας και είναι σε θέση να προβλέψει με μεγάλη ακρίβεια τις μακροπρόθεσμες συνέπειες της ψήφου του (Θωμαδάκης & Σερεμέτης 1993).

1.3 Οι απαρχές της θεωρίας των Πολιτικο - Οικονομικών Κύκλων

Ένας από τους πρώτους που ανέπτυξαν την ιδέα ότι οι πολιτικοί μπορεί να προκαλέσουν ή να επηρεάσουν τις διακυμάνσεις στην οικονομία υπήρξε ο Michal Kalecki. Σε άρθρο του που δημοσίευσε το 1943, με τίτλο «*Political Aspects of Full Employment*», υποστηρίζει ότι η πλήρης απασχόληση μπορεί να εξασφαλιστεί με ένα πρόγραμμα δημοσίων δαπανών.

Πιο συγκεκριμένα ο Kalecki (1943) θεωρεί ότι εάν η κυβέρνηση αναλαμβάνει δημόσιες επενδύσεις (π.χ. χτίζοντας σχολεία, νοσοκομεία) ή επιδοτεί τη δημόσια κατανάλωση (π.χ. οικογενειακά επιδόματα, μείωση έμμεσης φορολογίας ή επιδοτήσεις για βασικά αγαθά) και κυρίως εάν οι δαπάνες αυτές χρηματοδοτούνται με δανεισμό και όχι με φορολογία (που θα μπορούσε να επηρεάσει αρνητικά την ιδιωτική επένδυση και κατανάλωση), η πραγματική ζήτηση αγαθών και υπηρεσιών θα μπορούσε να αυξηθεί μέχρι το σημείο επίτευξης πλήρους απασχόλησης. Σημειώνει επίσης ότι οι κρατικές αυτές δαπάνες αυξάνουν την απασχόληση, όχι μόνο άμεσα αλλά και έμμεσα, καθώς τα υψηλότερα εισοδήματα οδηγούν σε δευτερογενή αύξηση της ζήτησης για καταναλωτικά και επενδυτικά αγαθά.

Με άλλα λόγια ο Kalecki (1943) υποστηρίζει ότι οι κυβερνήσεις είναι σε θέση να δημιουργήσουν μια «τεχνητή άνοδο» στην οικονομία μέσα από ενίσχυση της δημόσιας κατανάλωσης και χρηματοδότηση δημοσίων επενδύσεων.

Μία πρώτη προσέγγιση της σχέσης μεταξύ οικονομίας και εκλογικής συμπεριφοράς υπήρξε το 1957 και από τον Αμερικανό οικονομολόγο Anthony

Downs. Στο άρθρο του «*An Economy Theory of Political Action in a Democracy*» ξεκινάει με τη διαπίστωση ότι, παρά τη σημασία των κυβερνητικών αποφάσεων σε κάθε φάση της οικονομικής ζωής, οι θεωρητικοί οικονομολόγοι δεν έχουν καταφέρει να ενσωματώσουν την κυβέρνηση και τους ιδιωτικούς φορείς λήψης αποφάσεων σε μια ενιαία θεωρία ισορροπίας. Αντίθετα την αντιμετωπίζουν ως εξωγενή μεταβλητή.

Ακόμη και οι θεωρητικοί των δημοσίων οικονομικών υποθέτουν ότι η “σωστή” λειτουργία της κυβέρνησης είναι να μεγιστοποιεί την κοινωνική ευημερία. Από την υπόθεση αυτή ωστόσο προκύπτουν κάποιες σημαντικές δυσκολίες. Πρώτον δεν είναι σαφές τι σημαίνει κοινωνική ευημερία, δεύτερον δεν είναι σαφές πότε μεγιστοποιείται. Ακόμη όμως και αν μπορούσε να καθοριστεί η έννοια της κοινωνικής ευημερίας και να συμφωνηθούν οι μέθοδοι μεγιστοποίησής της, πώς προκύπτει ότι η κυβέρνηση έχει κίνητρα να τη μεγιστοποιήσει;

Ο Downs (1957) ισχυρίζεται ότι η οικονομική θεωρία θα έπρεπε να αντιμετωπίζει την κυβέρνηση όπως κάθε άλλο παράγοντα που συμμετέχει στον καταμερισμό της εργασίας, δηλαδή ως έναν παράγοντα που έχει τόσο ατομικό κίνητρο όσο και κοινωνική λειτουργία και ασκεί την κοινωνική του λειτουργία για να επιτύχει κάποιο ατομικό όφελος. Τα άτομα που αποτελούν την κυβέρνηση ασκούν την κοινωνική τους λειτουργία κυρίως ως μέσο επίτευξης των ιδιωτικών τους σκοπών (απόκτηση εξουσίας, κύρους, χρημάτων). Με άλλα λόγια οι κυβερνώντες ενεργούν με εγωιστικά κίνητρα. Επομένως κάθε προσπάθεια για ενσωμάτωση της κυβέρνησης στην υπόλοιπη οικονομική θεωρία, χωρίς την παραδοχή ότι οι κυβερνώντες ενεργούν πρωταρχικά από ατομικό συμφέρον, θα ήταν καταδικασμένη να αποτύχει.

Στη συνέχεια, ο Downs (1957) υποστηρίζει ότι σε ένα δημοκρατικό πολίτευμα τα κόμματα ανταγωνίζονται με σκοπό να κερδίσουν την πλειοψηφία των ψήφων, ώστε να αποκτήσουν τον έλεγχο του κυβερνητικού μηχανισμού.

Όσον αφορά στους εκλογείς, ο Downs (1957) θεωρεί ότι ψηφίζουν το κόμμα εκείνο που θεωρούν ότι θα τους αποφέρει τα μεγαλύτερα οφέλη μελλοντικά. Ο πρωταρχικός παράγοντας που επηρεάζει την εκτίμησή τους για τη μελλοντική απόδοση κάθε κόμματος δεν είναι οι υποσχέσεις που έδωσε στην προεκλογική του εκστρατεία, αλλά η απόδοσή του κατά το πρόσφατο παρελθόν, άποψη την οποία ενστερνίσθηκε αργότερα και ο Nordhaus (1975).

Βάσει αυτής της προσέγγισης ο Downs (1957) οδηγείται στην κεντρική ιδέα της εργασίας του, σύμφωνα με την οποία: *«τα πολιτικά κόμματα σε μια δημοκρατία διαμορφώνουν την πολιτική αυστηρά ως μέσο απόκτησης ψήφου. Δεν επιδιώκουν να*

αποκτήσουν αξιώματα προκειμένου να εφαρμόσουν προκαθορισμένες πολιτικές ή να εξυπηρετήσουν συγκεκριμένες ομάδες συμφερόντων, αλλά διατυπώνουν πολιτικές και εξυπηρετούν ομάδες συμφερόντων προκειμένου να αποκτήσουν εξουσία ... σε μια δημοκρατία, η κυβέρνηση ενεργεί πάντα έτσι ώστε να μεγιστοποιεί τον αριθμό των ψήφων που θα λάβει. Στην πραγματικότητα, είναι ένας επιχειρηματίας που πωλεί πολιτικές για ψήφους, αντί προϊόντα για χρήματα σε μια αγορά» (Downs 1957:137).

1.4 Ο «ευκαιριακός» ή «καιροσκοπικός» Πολιτικο - Οικονομικός Κύκλος

Όπως ήδη αναφέρθηκε, μία βασική διαφοροποίηση στις θεωρίες οι οποίες επιχειρούν να εξηγήσουν τους πολιτικο - οικονομικούς κύκλους, είναι αυτή ανάμεσα στις θεωρίες των «καιροσκοπικών» ή «ευκαιριακών» κύκλων (opportunistic cycles) και στις θεωρίες του «κομματισμού» (partisan theory).

Σύμφωνα με τις θεωρίες των «ευκαιριακών» κύκλων, οι κυβερνήσεις ασκούν επεκτατική πολιτική προεκλογικά, ελπίζοντας ότι οι ψηφοφόροι θα θυμούνται την πρόσφατη περίοδο παροχών και όχι τις περιόδους λιτότητας. Ένα από τα πιο γνωστά υποδείγματα ευκαιριακής συμπεριφοράς, το οποίο είχε μεγάλη επίδραση σε όλες σχεδόν τις μεταγενέστερες αναλύσεις, είναι αυτό του William Nordhaus (1975).

Η ανάλυσή του βασίζεται στη περίφημη καμπύλη Phillips, η οποία αποτυπώνει την αντίστροφη σχέση που υπάρχει μεταξύ ανεργίας και πληθωρισμού. Συγκεκριμένα χαμηλό ποσοστό ανεργίας σημαίνει υψηλότερη ζήτηση για εργατικό δυναμικό και υψηλότερο κόστος απεργιών για τους εργοδότες, με συνέπεια οι εργοδότες να αποδέχονται αναγκαστικά υψηλότερη από τη συνηθισμένη αύξηση μισθών. Η αύξηση των μισθών οδηγεί σε αύξηση των τιμών αγαθών και υπηρεσιών. Στη συνέχεια η αύξηση των τιμών οδηγεί τα σωματεία των εργαζομένων σε απαιτήσεις για περαιτέρω αύξηση μισθών. Χρησιμοποιώντας την καμπύλη, προσπαθεί να εξετάσει τόσο τη συμπεριφορά των πολιτικών κομμάτων, κυρίως αυτών που βρίσκονται στην εξουσία, όσο και αυτή των ψηφοφόρων. Εξετάζει επίσης τον τρόπο που οι συμπεριφορές αυτές οδηγούν τελικά στη δημιουργία οικονομικού κύκλου.

Στο μοντέλο που αναπτύσσει, τα κόμματα δεν έχουν ξεχωριστές πολιτικές ταυτότητες, ούτε επίμονες ιδεολογικές γραμμές, λειτουργούν «καιροσκοπικά», ενδιαφέρονται για τα εκλογικά αποτελέσματα και επιδιώκουν τη νίκη. Οι κυβερνήσεις, των οποίων πρωταρχικός στόχος είναι η παραμονή τους στην εξουσία

και όχι η προάσπιση της κοινωνικής ευημερίας, προσπαθούν να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους προεκλογικά. Πριν από τις εκλογές επιλέγουν πολιτικές με στόχο να τονώσουν την οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Η «τεχνητή» αυτή άνθηση της οικονομίας οδηγεί αφενός στην αύξηση της απασχόλησης, επομένως στη μείωση της ανεργίας προεκλογικά και αφετέρου στην απρόβλεπτη αύξηση του πληθωρισμού μετεκλογικά. Μετά από τις εκλογές οι κυβερνώντες προσπαθούν να πάρουν αντιπληθωριστικά μέτρα προκειμένου να μειώσουν τον πληθωρισμό που προκλήθηκε από τις προεκλογικές πολιτικές, τα μέτρα αυτά ωστόσο αυξάνουν και πάλι την ανεργία και οδηγούν την οικονομία σε ύφεση.

Όσον αφορά στους εκλογείς, αποδέχεται ότι οι πολιτικές προτιμήσεις τους εξαρτώνται τόσο από τα συνολικά ποσοστά ανεργίας όσο και από τον πληθωρισμό. Οι ψηφοφόροι επιθυμούν χαμηλά ποσοστά ανεργίας, καθώς μια αύξηση θα σήμαινε απώλεια θέσεων εργασίας και επομένως μείωση στα εισοδήματα αρκετών νοικοκυριών. Οι λόγοι για τους οποίους τα άτομα επηρεάζονται από τη διακύμανση του πληθωρισμού είναι λιγότερο προφανείς, αλλά δεν χωρά αμφιβολία ότι προτιμούν σταθερό επίπεδο τιμών.

Θεωρεί τη συμπεριφορά των ψηφοφόρων «μυωπική», καθώς προβλέπουν τη μελλοντική απόδοση των κομμάτων κρίνοντας μόνο από το πρόσφατο παρελθόν τους. Επομένως, όταν φτάνουν στις κάλπες οι αναμνήσεις των πρόσφατων πολιτικών είναι εντονότερες, άρα καθοριστικότερες για την ψήφο τους από τις πολιτικές των παλαιότερων ετών. Οι ψηφοφόροι δεν γνωρίζουν πολλά περί οικονομίας, αλλά γνωρίζουν τι τους αρέσει και τι όχι. Για παράδειγμα, μια πτώση του επιπέδου του πραγματικού εισοδήματος ή αύξηση της ανεργίας και του πληθωρισμού τη χρονιά των εκλογών καταλογίζεται στο κυβερνών κόμμα, με συνέπεια την αύξηση των ψήφων υπέρ της αντιπολίτευσης. Ενώ αντίθετα, η προεκλογική οικονομική ανάπτυξη (η οποία ωστόσο συνοδεύεται από μετεκλογική ύφεση) οδηγεί τους περισσότερους ψηφοφόρους να τοποθετηθούν ευνοϊκά υπέρ του κυβερνώντος κόμματος

Επιπροσθέτως, εισάγει την ενδιαφέρουσα παράμετρο της «φθίνουσας» μνήμης, σύμφωνα με την οποία οι ψηφοφόροι ξεχνούν τις προηγούμενες μετεκλογικές υφέσεις με συνέπεια να «εξαπατηθούν» και πάλι στις επόμενες εκλογές.

Σύμφωνα λοιπόν με αυτές τις παρατηρήσεις η υπεραπλουστευμένη περιγραφή ενός πολιτικο - οικονομικού κύκλου στο υπόδειγμα του Nordhaus (1975) είναι η ακόλουθη: Η κυβέρνηση προεκλογικά ακολουθεί κατάλληλες επεκτατικές πολιτικές, οι οποίες στόχο έχουν να μεγιστοποιήσουν τον αριθμό των ψήφων που θα λάβει. Οι

πολιτικές αυτές οδηγούν την οικονομία σε άνθηση, όπου η ανεργία είναι χαμηλότερη και τα εισοδήματα υψηλότερα. Οι περισσότεροι ψηφοφόροι μη γνωρίζοντας τις μακροπρόθεσμες συνέπειες της επεκτατικής προεκλογικής πολιτικής επιβραβεύουν την κυβέρνηση με την ψήφο τους.

Μετά από τις εκλογές όμως ο πληθωρισμός θα είναι αυξημένος, καθώς θα έχει προσαρμοστεί στα νέα επίπεδα απασχόλησης. Η κυβέρνηση, προκειμένου να καταπολεμήσει την αύξηση των τιμών και να διατηρήσει σε χαμηλά επίπεδά των πληθωρισμό, εφαρμόζει αντιπληθωριστικές πολιτικές οδηγώντας την οικονομία σε ύφεση. Με τον τρόπο αυτό προετοιμάζει το έδαφος για τις επόμενες εκλογές, όπου θα επαναλάβει την ίδια ακριβώς συμπεριφορά εκμεταλλευόμενη την «ασθενή» μνήμη των ψηφοφόρων.

Επομένως σύμφωνα με την ανάλυση του Nordhaus (1975), κατά τη διάρκεια μιας κυβερνητικής θητείας υπάρχει ένα προβλέψιμο πρότυπο ακολουθούμενης πολιτικής, που αρχίζει με σχετική λιτότητα τα πρώτα χρόνια και τελειώνει με αφθονία παροχών ακριβώς πριν από τις εκλογές.

Η αξία της συμβολής του Nordhaus (1975) στη μελέτη των πολιτικών οικονομικών κύκλων δεν μπορεί να αμφισβητηθεί, ωστόσο το μοντέλο αυτό δέχτηκε αρκετές κριτικές. Μια πρώτη κριτική αφορά στις προτιμήσεις μεταξύ ανεργίας και πληθωρισμού, οι οποίες δεν είναι ίδιες για όλους τους ψηφοφόρους ούτε για όλα τα κόμματα, αλλά εξαρτώνται από την ιδεολογική τοποθέτηση και τους ιδεολογικούς στόχους τους (Dubois, 2016). Άλλες κριτικές αφορούν είτε στην έλλειψη δημοσιονομικής πολιτικής στο μοντέλο, είτε στη δυνατότητα των κυβερνήσεων να ελέγξουν τη νομισματική πολιτική, η οποία ασκείται κυρίως από κεντρικές τράπεζες. Ωστόσο η πιο ισχυρή κριτική που δέχθηκε αφορούσε στη «φθίνουσα» μνήμη και στις «μη ορθολογικές» προσδοκίες των ψηφοφόρων. Οποιοσδήποτε ψηφοφόρος έζησε μέσα σε ένα κύκλο του Nordhaus (1975) δεν θα έπρεπε να εξαπατηθεί ξανά, καθώς θα καταλάβαινε ότι η υψηλή οικονομική δραστηριότητα πριν τις από εκλογές θα οδηγήσει σε ύφεση αμέσως μετά. Επομένως δεν θα ψήφιζε ξανά ένα κόμμα που χειραγωγεί την οικονομία προκειμένου να αποκτήσει την εξουσία (Drazen, 2000).

1.5 Ο «κομματικός» Πολιτικο - Οικονομικός κύκλος

Το πρώτο υπόδειγμα «κομματισμού» ανέπτυξε ο Douglas Hibbs το 1977. Το υπόδειγμα αυτό δεν στηρίζεται στην «καιροσκοπική» συμπεριφορά των κομμάτων, αλλά στη διαφορά των στόχων και των προτεραιοτήτων που θέτει κάθε κόμμα, ανάλογα με την ιδεολογική του τοποθέτηση και τα συμφέροντα του τμήματος του εκλογικού σώματος που εκπροσωπεί.

Στο μοντέλο αυτό ο Hibbs (1977), όπως και ο Nordhaus (1975), παρουσιάζει την οικονομία μέσα από την καμπύλη Phillips. Υποστηρίζει ότι τα οικονομικά συμφέροντα και οι προτιμήσεις των ψηφοφόρων που προέρχονται από χαμηλές και μεσαίες τάξεις εξυπηρετούνται καλύτερα από χαμηλά επίπεδα ανεργίας και υψηλό πληθωρισμό, ενώ μια συγκριτικά υψηλή ανεργία με χαμηλό πληθωρισμό είναι συμβατή με τα συμφέροντα και τις προτιμήσεις των ανώτερων εισοδηματικών τάξεων.

Στα πλαίσια της ανάλυσης που πραγματοποιεί, ισχυρίζεται ότι οι πολιτικοί δεν είναι όλοι ίδιοι μεταξύ τους (κάτι που υποστηρίζεται στην ανάλυση του Nordhaus), και ότι τα πολιτικά κόμματα αντιπροσωπεύουν διαφορετικές κοινωνικές ομάδες ψηφοφόρων με διαφορετικά οικονομικά συμφέροντα. Τα δεξιά κόμματα, όταν βρίσκονται στην εξουσία, προσπαθούν με περιοριστικές πολιτικές να κρατήσουν σταθερές τις τιμές και σε χαμηλά επίπεδα των πληθωρισμό, έχοντας ωστόσο ως κόστος υψηλότερη ανεργία. Με αυτόν τον τρόπο εξυπηρετούν τα οικονομικά συμφέροντα των υψηλότερων εισοδηματικών τάξεων. Αντίθετα, οι αριστερές κυβερνήσεις επιδιώκουν, μέσω επεκτατικών πολιτικών, να περιορίσουν το ποσοστό ανεργίας, δίνοντας λιγότερη σημασία στον πληθωρισμό. Με αυτόν τον τρόπο εξυπηρετούν τα συμφέροντα των χαμηλών και μεσαίων εργατικών τάξεων, οι ψηφοφόροι των οποίων επιδοκιμάζουν τα υψηλά επίπεδα απασχόλησης.

Για να επιβεβαιώσει αυτή τη θεωρία ο Hibbs (1977) ανέλυσε συγκεντρωτικά στοιχεία για τον πληθωρισμό και την ανεργία σε σχέση με τον πολιτικό προσανατολισμό των κυβερνήσεων, σε 12 χώρες της Βόρειας Αμερικής και της Δυτικής Ευρώπης. Τα αποτελέσματα που προέκυψαν αποκάλυψαν μια διαμόρφωση υψηλού πληθωρισμού με χαμηλό ποσοστό ανεργίας στις χώρες που κυβερνιόνταν τακτικά από αριστερές κυβερνήσεις. Εν αντιθέσει σε πολιτικά συστήματα στα οποία κυριαρχούσαν κεντρικά και δεξιά κόμματα, τα χαμηλά ποσοστά πληθωρισμού συνοδεύονταν από υψηλά ποσοστά ανεργίας.

Το γενικό συμπέρασμα της μελέτης είναι ότι οι μακροοικονομικές πολιτικές που ακολουθούν οι αριστερές και δεξιές κυβερνήσεις μέσα από τη χειραγώγηση των

νομισματικών και δημοσιονομικών μέσων που διαθέτουν, είναι σε γενικές γραμμές σύμφωνες με τα αντικειμενικά οικονομικά συμφέροντα και τις υποκειμενικές προτιμήσεις των ψηφοφόρων που εκπροσωπούν.

Επομένως, σύμφωνα με τη θεωρία του κομματισμού (partisan theory), οι διακυμάνσεις στην οικονομία οφείλονται στη διαφορετική πολιτική που υιοθετούν οι αριστερές και δεξιές κυβερνήσεις, καθώς εναλλάσσονται στην εξουσία. Οι ψηφοφόροι έχουν διαφορετικές προτιμήσεις τόσο για τον πληθωρισμό όσο και για τα επίπεδα απασχόλησης, ανάλογα με το εισόδημα και την κοινωνική τους θέση. Τα κόμματα της δεξιάς στηρίζονται από τους ψηφοφόρους των ανώτερων οικονομικών τάξεων, πρωταρχικός στόχος των οποίων είναι η σταθερότητα των τιμών, ενώ οι ψηφοφόροι από τις μεσαίες και χαμηλές τάξεις στηρίζουν τα αριστερά κόμματα και ενδιαφέρονται κυρίως για τα χαμηλά επίπεδα ανεργίας, δίνοντας λιγότερη σημασία στον πληθωρισμό.

Σε αντίθεση με το μοντέλο του Nordhaus (1975), ο πολιτικός κύκλος του Hibbs (1977) δεν ξεκινάει την περίοδο πριν από τις εκλογές αλλά την περίοδο μετά, όταν η νέα κυβέρνηση ξεκινάει να εφαρμόζει τις επιθυμητές για τους ψηφοφόρους της πολιτικές.

1.6 «Ορθολογική» και «μη Ορθολογική» Συμπεριφορά των Ψηφοφόρων

Μια ακόμη σημαντική διαφοροποίηση στις θεωρίες για τους πολιτικο – οικονομικούς κύκλους αφορά στην εκλογική συμπεριφορά των ατόμων.

Η συμμετοχή των ατόμων στην εκλογική διαδικασία αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία, στην οποία εμπλέκονται οικονομικοί, κοινωνικοί και πολιτικοί παράγοντες. Στην παρούσα εργασία ωστόσο, το επίκεντρο του ενδιαφέροντος στρέφεται στους οικονομικούς προσδιοριστικούς παράγοντες. Σύμφωνα με τις θεωρίες για τη λεγόμενη «οικονομική ψήφο», η οικονομία κατέχει τον κεντρικό ρόλο στη λήψη της απόφαση των ψηφοφόρων σχετικά με το κόμμα που θα ψηφίσουν. Όταν η οικονομική κατάσταση της χώρας είναι καλή, οι ψηφοφόροι τείνουν να ψηφίζουν υπέρ του κυβερνώντος κόμματος, ενώ στην αντίθετη περίπτωση ψηφίζουν κόμματα που ανήκουν στην αντιπολίτευση.

Τα πρώτα μοντέλα για τους πολιτικούς οικονομικούς κύκλους στηρίχθηκαν στην υπόθεση του «μη ορθολογικού» ψηφοφόρου. Το εκλογικό σώμα παρουσιάζεται να

στηρίζει την απόφαση του για το κόμμα που θα επιλέξει μόνο στην εμπειρία του πρόσφατου παρελθόντος. Οι ψηφοφόροι δίνουν περισσότερο βάρος στην οικονομική κατάσταση πριν από τις εκλογές και λιγότερο στην οικονομική κατάσταση των περασμένων ετών. Επιπλέον, αγνοούν την ύπαρξη διαθρωτικών σχέσεων ανάμεσα στον πληθωρισμό την ανεργία και την αύξηση του πραγματικού εισοδήματος, με αποτέλεσμα να μη λαμβάνουν υπόψη τους τις επιπτώσεις των προεκλογικών πολιτικών στην οικονομία μετά τις εκλογές (Nordhaus, 1975). Τέλος, η «βραχύχρονη» μνήμη που διαθέτουν ενισχύει την προοπτική επανεμφάνισης οικονομικού κύκλου στις επόμενες εκλογές.

Τη δεκαετία του 1980 γνώρισαν μεγάλη άνθηση τα μακροοικονομικά πρότυπα, τα οποία εισήγαγαν τις «ορθολογικές» προσδοκίες των ψηφοφόρων (Alesina 1987, Rogoff & Sibert 1988, Person & Tabellini 1990). Τα μοντέλα αυτά δεν θεωρούνται εντελώς πρωτοπόρα αλλά μάλλον εξέλιξη των προηγούμενων, ωστόσο διαφοροποιούνται από αυτά σε δύο βασικά σημεία: Πρώτον, η υιοθέτηση της υπόθεσης των «ορθολογικών» προσδοκιών καθιστά την πραγματική οικονομική δραστηριότητα λιγότερο προβλέψιμη και λιγότερο κατευθυνόμενη από τη νομισματική πολιτική. Δεύτερον, η «ορθολογική» συμπεριφορά των ψηφοφόρων περιορίζει τη δυνατότητα των κυβερνώντων να τους εξαπατούν συστηματικά (Alesina & Roubini, 1992).

Σύμφωνα με τις θεωρίες των «ορθολογικών» πολιτικοοικονομικών κύκλων οι ψηφοφόροι παύουν να είναι πλέον κοντόφθαλμοι. Αυτό σημαίνει ότι ψηφίζουν τους πολιτικούς εκείνους που θεωρούν ότι θα μεγιστοποιήσουν την αναμενόμενη χρησιμότητά τους, επιλέγοντας και ενισχύοντας τον σχηματισμό ή τον υποψήφιο εκείνο που φαίνεται πιθανότερο να προωθήσει τους σκοπούς τους. Η απόφαση αυτή όμως λαμβάνεται βάσει της πληροφόρησης που διαθέτουν για τις ικανότητες των κομμάτων και όχι σύμφωνα με τις οικονομικές δραστηριότητες του παρελθόντος¹.

Η ύπαρξη ωστόσο των πολιτικο - οικονομικών κύκλων μπορεί να γίνει αποδεκτή, ακόμη και αν υποθεθεί ότι εκλογικό σώμα δεν λειτουργεί «μυωπικά», αλλά έχει ατελή πληροφόρηση τόσο για τους πολιτικούς σκοπούς των φορέων της πολιτικής, όσο και για τις ικανότητές τους όσον αφορά στη διαχείριση της οικονομίας. Έτσι,

¹ Στο μοντέλο που ανέπτυξε ο Downs (1957) οι πολίτες θεωρούνται επίσης ορθολογικοί (ανταποδοτικοί), καθώς στις εκλογές επιλέγουν το κόμμα εκείνο που θεωρούν ότι θα τους αποφέρει τα μεγαλύτερα ιδιωτικά οφέλη όταν αναλάβει την εξουσία. Ωστόσο ο Downs, όπως και ο Nordhaus (1977), θεωρεί ότι ο πρωταρχικός παράγοντας που επηρεάζει την απόφαση αυτή είναι η απόδοση κάθε κόμματος κατά το πρόσφατο παρελθόν.

πριν από τις εκλογές, το κυβερνών κόμμα μπορεί να εμφανίζεται στους ψηφοφόρους ότι έχει αυξήσει την απόδοση της οικονομικής του πολιτικής - αυξάνοντας τις κοινωνικές παροχές ή την παραγωγή δημοσίων αγαθών, μειώνοντας την ανεργία και διατηρώντας τον πληθωρισμό σε χαμηλά επίπεδα – αποκρύπτοντας ταυτόχρονα τις δημοσιονομικές επιπτώσεις της πολιτικής του. Επομένως, εξαιτίας της πρόσκαιρης ασύμμετρης πληροφόρησης που υπάρχει μεταξύ κυβέρνησης και ψηφοφόρων, είναι δυνατή η δημιουργία μιας «ψευδαίσθησης» βελτίωσης των οικονομικών συνθηκών λίγο πριν από τις εκλογές. Μετά από τις εκλογές βέβαια οι πολίτες διαπιστώνουν ότι θα πρέπει να πληρώσουν τις πρόσθετες αυτές παροχές με πρόσθετη φορολογία (Βαβούρας & Μανωλάς, 2006).

Όμως ο ορθολογικός ψηφοφόρος, παρά την ατελή πληροφόρηση που έχει, διδάσκεται από την προηγούμενη εκλογική εμπειρία του και μαθαίνει ότι κάθε προεκλογική ευφορία ακολουθείται από μετεκλογική λιτότητα. Έτσι μειώνεται διαχρονικά η δυνατότητα των πολιτικών να προσελκύσουν ψήφους με προεκλογικές παροχές. Επομένως, οι πολιτικο - οικονομικοί κύκλοι στα «ορθολογικά» μοντέλα τείνουν να είναι μικρότεροι τόσο σε μέγεθος όσο και σε διάρκεια, καθώς και λιγότερο τακτικοί σε σχέση με τους κύκλους των παραδοσιακών μοντέλων.

1.7 Οι Μελέτες των Τελευταίων Δεκαετιών

Μολονότι είναι γενικά παραδεκτό ότι μια ισχυρή οικονομία ενισχύει τις προοπτικές επανεκλογής μιας κυβερνώσας παράταξης, υποστηρίζεται ότι εντέλει οι πολιτικοί έχουν περιορισμένη δυνατότητα να χειραγωγήσουν την οικονομία και να συντονίσουν τις επιπτώσεις της οικονομικής πολιτικής. Εμπειρικές μελέτες - ειδικά σε ανεπτυγμένες οικονομίες - δείχνουν ότι δεν υπάρχει σημαντική αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας πριν από τις εκλογές (Brender & Drazen, 2005).

Η έλλειψη πειστικών ενδείξεων για την ύπαρξη πολιτικο - οικονομικών κύκλων στις ανεπτυγμένες οικονομίες αφενός και αφετέρου το γεγονός ότι η δημοσιονομική πολιτική χειραγωγείται συστηματικά από τους πολιτικούς σε σχέση με τη νομισματική, η οποία ασκείται κυρίως από τις κεντρικές τράπεζες, οδήγησαν τους ερευνητές να επικεντρωθούν στους πολιτικούς κύκλους των δημοσιονομικών μεγεθών.

Οι πρώτες εμπειρικές μελέτες ωστόσο, γύρω από τους πολιτικο - δημοσιονομικούς κύκλους ξεκίνησαν το 1978 από τον Tufte Edward με μια πρωτότυπη για την εποχή του μελέτη στις Η.Π.Α. Σύμφωνα με τον Tufte (1978:9) : « *Εάν η κυβέρνηση επιδιώξει μια προ-εκλογική οικονομική τόνωση, τα μέσα οικονομικής πολιτικής που θα επιλέξει θα πρέπει να μπορούν να εφαρμοστούν εύκολα και γρήγορα και να αποφέρουν σαφή και άμεσα οικονομικά οφέλη σε μεγάλο αριθμό ψηφοφόρων ή έστω σε συγκεκριμένες μεγάλες ομάδες ψηφοφόρων. Αυξημένες ανταποδοτικές πληρωμές, φορολογικές περικοπές και αναβολές στην αύξηση φορολογίας είναι τα πρώτα που έρχονται στο μυαλό, αφού έχουν ευρεία επίδραση και μπορούν να νομοθετηθούν και να εφαρμοστούν γρήγορα.*».

Επομένως, από πολύ νωρίς έγινε αντιληπτό ότι η τόνωση της οικονομικής δραστηριότητας επιτυγχάνεται πιο άμεσα και αποτελεσματικά μέσω της χειραγώγησης των δημοσιονομικών μεγεθών. Εάν μία κυβέρνηση θέλει να «βελτιώσει» το οικονομικό κλίμα προεκλογικά, γνωρίζει πολύ καλά ότι μπορεί να το πετύχει αυξάνοντας τις δημόσιες δαπάνες και μειώνοντας τη φορολογία των πολιτών.

Η άποψη αυτή του Tufte (1978) υποστηρίζεται πλέον και από τα ευρήματα οικονομετρικών μελετών που χρησιμοποιούν μεγάλο δείγμα δεδομένων και αποδεικνύουν ότι ο πολιτικο - δημοσιονομικός κύκλος είναι ένα διαδεδομένο φαινόμενο. Η αύξηση των δημοσίων δαπανών και η μείωση των δημοσίων εσόδων πριν από τις εκλογές αποτελεί πλέον μια συνηθισμένη τακτική των κυβερνήσεων σε όλο τον κόσμο, επειδή έχει άμεσο αντίκτυπο στην ευημερία των ψηφοφόρων και ενισχύει τη δημοτικότητά τους, καθιστώντας τους πολιτικούς κύκλους στα δημοσιονομικά μεγέθη ένα παγκόσμιο φαινόμενο (Shi & Svensson 2002) . Συνέπεια της πολιτικής αυτής ωστόσο είναι η δημιουργία και διεύρυνση των ελλειμμάτων του κρατικού προϋπολογισμού πριν από τις εκλογές.

Οι μελέτες αυτές δεν περιορίζονται μόνο στην εξέταση των επιπτώσεων των πολιτικών κύκλων στα δημόσια ελλείμματα των χωρών, αλλά προχωρούν και στην ανάλυση των ιδιαίτερων πολιτικών, θεσμικών και οικονομικών χαρακτηριστικών των χωρών. Κάθε χώρα διαθέτει ένα σύνολο δικών της χαρακτηριστικών που μπορεί να επηρεάσουν τόσο τα κίνητρα όσο και την ικανότητα των πολιτικών να χειραγωγούν τη δημοσιονομική πολιτική πριν από τις εκλογές. Τέτοια χαρακτηριστικά μπορεί να είναι: το επίπεδο ανάπτυξης των χωρών, το επίπεδο δημοκρατίας, το επίπεδο δημοσιονομικής διαφάνειας, το ποσοστό των ενημερωμένων ψηφοφόρων στο εκλογικό σώμα κ.α. Επομένως τόσο η ύπαρξη όσο και η ένταση των δημοσιονομικών

κύκλων μπορεί να διαφέρει από χώρα σε χώρα, αλλά και να μεταβάλλεται στην ίδια χώρα διαχρονικά.

Σύμφωνα με την επικρατούσα άποψη, οι πολιτικο - δημοσιονομικοί κύκλοι θεωρούνται φαινόμενο που συναντάται κυρίως στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Ωστόσο οι Shi και Svensson (2002) σε εμπειρική μελέτη τους, αποδεικνύουν ότι οι κύκλοι αυτοί μπορεί να εμφανίζονται τόσο σε ανεπτυγμένες όσο και σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, αλλά υποστηρίζουν ότι είναι σημαντικά ισχυρότεροι στις δεύτερες, ενώ στις αναπτυγμένες θεωρούνται αμελητέοι. Κατά την άποψή τους αυτό οφείλεται στην αδυναμία των θεσμών στις χώρες αυτές να περιορίσουν την ικανότητα των φορέων χάραξης της οικονομικής πολιτικής να διεκδικούν την επανεκλογή και την παραμονή τους στην εξουσία χειραγωγώντας τους ψηφοφόρους μέσω επεκτατικών δημοσιονομικών πολιτικών. Η θεσμική αυτή αδυναμία των λιγότερο ανεπτυγμένων χωρών να αποτρέψουν την καιροσκοπική πολιτική των κυβερνώντων οδηγεί αναπόφευκτα στη δημιουργία μεγάλων ελλειμμάτων στις εκλογικές περιόδους και στην εμφάνιση πολιτικών κύκλων.

Σε μελέτη ωστόσο των Brender & Drazen (2008) σχετικά με τα δημόσια ελλείμματα και την επίδρασή τους στις προοπτικές επανεκλογής των κυβερνήσεων, διαπιστώνεται ότι η δημιουργία ελλειμμάτων κατά τα εκλογικά έτη μπορεί τελικά να μην αποτελεί επιτυχημένη στρατηγική επανεκλογής ούτε στις ανεπτυγμένες ούτε στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Στην περίπτωση μάλιστα των ανεπτυγμένων χωρών η δημιουργία ή η αύξηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων προεκλογικά, μπορεί ακόμη και να τιμωρείται αντί να επιβραβεύεται από το εκλογικό σώμα.

Σε άλλη μελέτη των Brender & Drazen (2005) αναλύονται δεδομένα από 106 χώρες κατά την περίοδο 1960-2001, με σκοπό να δοθεί απάντηση στο ερώτημα πώς το επίπεδο της δημοκρατίας των χωρών συνδέεται με την εμφάνιση των πολιτικο - δημοσιονομικών κύκλων. Κατά τα πρώτα έτη της υπο εξέταση περιόδου οι δημοκρατίες που περιλαμβάνονται στη μελέτη είναι μόνο 68, αλλά όσο περνάει ο χρόνος αυξάνονται. Εξετάζοντας όλο το δείγμα επιβεβαιώνουν την εμφάνιση των πολιτικών κύκλων στα δημοσιονομικά ελλείμματα των χωρών. Όταν όμως αφαιρέσουν τις νέες δημοκρατίες από το δείγμα, τα αποτελέσματα γίνονται στατιστικά ασήμαντα. Αντίθετα, όταν ελέγχουν μόνο τις νέες δημοκρατίες, βρίσκουν στατιστικά σημαντικούς πολιτικο - δημοσιονομικούς κύκλους, με την έντασή τους να είναι ακόμη μεγαλύτερη από τους κύκλους που βρήκαν στο συνολικό δείγμα. Το συμπέρασμα στο οποίο καταλήγουν είναι ότι η εμφάνιση των πολιτικο -

δημοσιονομικών κύκλων είναι φαινόμενο κυρίως των νέων δημοκρατιών. Στις καθιερωμένες δημοκρατίες, οι ψηφοφόροι λόγω της εκλογικής εμπειρίας τους είναι απίθανο να εξαπατηθούν με τεχνάσματα βελτίωσης της οικονομίας πριν από τις εκλογές. Αντίθετα, η δημοσιονομική χειραγώγηση μπορεί να λειτουργήσει όταν οι ψηφοφόροι έχουν έλλειψη εμπειρίας στην εκλογική διαδικασία και αυτό είναι πιο πιθανό να χαρακτηρίζει μια νέα δημοκρατία. Αυτό δεν σημαίνει ότι οι νέες δημοκρατίες χαρακτηρίζονται από αδαείς ή αφελείς ψηφοφόρους, αλλά ότι σε χώρες με μικρότερη εκλογική ιστορία και επομένως λιγότερη έκθεση σε προεκλογική δημοσιονομική χειραγώγηση, είναι πιο πιθανό να εμφανιστεί εκλογικός κύκλος.

Επιπλέον, με δεδομένο ότι τα περισσότερα μοντέλα για τους πολιτικούς κύκλους βασίζονται στην ασύμμετρη πληροφόρηση καθώς και στην αβεβαιότητα των ψηφοφόρων, ένα εύλογο ερώτημα που προκύπτει είναι πώς η δημοσιονομική διαφάνεια μιας χώρας και η ύπαρξη ενημερωμένων ψηφοφόρων επηρεάζουν τόσο την εμφάνιση όσο και την έντασή τους.

Την απάντηση προσπάθησαν να δώσουν οι Alt & Lassen (2006a, 2006b) εξετάζοντας εμπειρικά στοιχεία από 19 χώρες του ΟΟΣΑ² τη δεκαετία του 1990. Τα αποτελέσματα που βρίσκουν είναι τα αναμενόμενα: οι χώρες με χαμηλά επίπεδα διαφάνειας έχουν μεγαλύτερους σε ένταση πολιτικούς κύκλους στα δημοσιονομικά ελλείμματα και επιπλέον εάν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης (ΜΜΕ) ελέγχονται από την κυβέρνηση, τα αποτελέσματα αυτά είναι ακόμη πιο ισχυρά. Η υψηλή δημοσιονομική διαφάνεια περιορίζει την ένταση των πολιτικών κύκλων, αφού επιτρέπει στους ψηφοφόρους να διακρίνουν πιο εύκολα τις ευκαιριακές συμπεριφορές των κυβερνώντων και να μην εξαπατώνται εύκολα. Επιπλέον, τα κυβερνώντα κόμματα χάνουν το κίνητρο να αυξήσουν τα ελλείμματα με στόχο την επανεκλογή τους, καθώς μια τέτοια συμπεριφορά θα μπορούσε να οδηγήσει στα αντίθετα αποτελέσματα.

Την ίδια περίοδο οι Shi & Svensson (2006) συνεχίζοντας τις μελέτες τους για τους δημοσιονομικούς κύκλους σε ένα μεγάλο αριθμό χωρών³ διαπιστώνουν ότι το μέγεθος και η σύνθεση των κύκλων εξαρτώνται όχι μόνο από τα κέρδη παραμονής των πολιτικών στην εξουσία αλλά επίσης και από την ικανότητα των ψηφοφόρων να

² Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), είναι διεθνής οργανισμός εκείνων των ανεπτυγμένων χωρών που υποστηρίζουν τις αρχές της αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας και της οικονομίας της ελεύθερης αγοράς

³ Το δείγμα τους αποτελείται από 85 χώρες ανεπτυγμένες και λιγότερο ανεπτυγμένες και καλύπτει μια περίοδο 21 ετών (1975-1995).

αξιολογούν τις πολιτικές επιλογές των κυβερνώντων. Συγκεκριμένα, ένα καλύτερα ενημερωμένο εκλογικό σώμα περιορίζει το μέγεθος των δημοσιονομικών κύκλων, καθώς όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ενημερωμένων ψηφοφόρων στο εκλογικό σώμα τόσο μικρότερο είναι το ποσοστό των ψηφοφόρων που μπορεί να επηρεαστεί από μια προεκλογική έκρηξη δαπανών, καθιστώντας τους χειρισμούς της δημοσιονομικής πολιτικής λιγότερο αποτελεσματικούς.

Οι παραπάνω μελέτες αποτελούν ένα μικρό μόνο δείγμα ενός συνόλου εργασιών για τους πολιτικο – δημοσιονομικούς κύκλους των τελευταίων ετών. Αυτό που μπορεί να ειπωθεί με βεβαιότητα είναι ότι το ενδιαφέρον για τους πολιτικούς κύκλους στην οικονομία καθώς και για τη σκόπιμη χειραγώγηση των μέσων οικονομικής πολιτικής από τους κυβερνώντες κατά την περίοδο των εκλογών, είναι συνεχές. Ξεκινώντας από εργασίες της δεκαετίας του 1970 για τους εκλογικούς κύκλους και τις επιπτώσεις τους στην ανεργία και το πραγματικό εισόδημα, πολλοί οικονομολόγοι και πολιτικοί επιστήμονες μελετούν σήμερα τόσο τα θεωρητικά θεμέλια όσο και τις εμπειρικές συνέπειες των πολιτικοοικονομικών κύκλων.

Ωστόσο, τα αποτελέσματα αυτών των μελετών μπορεί να διαφέρουν και σε αρκετές περιπτώσεις να είναι αντιφατικά, καθώς χρησιμοποιούνται διαφορετικές οικονομετρικές τεχνικές από τους ερευνητές. Επιπλέον, τόσο η ερμηνεία για την εμφάνιση ή μη πολιτικο – οικονομικών και δημοσιονομικών κύκλων σε μία χώρα όσο και η εξήγηση για την ένταση και τη διάρκεια των κύκλων αυτών, εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες, κάποιοι από τους οποίους μπορεί να μην είναι εύκολα παρατηρήσιμοι. Τέλος, η συγκριτική μελέτη μεταξύ χωρών δεν είναι εύκολη, αφού τα ιδιαίτερα κοινωνικά και πολιτικοοικονομικά χαρακτηριστικά μιας χώρας μπορεί να είναι πολύ διαφορετικά από αυτά μιας άλλης.

1.8 Η έννοια του Δημοσίου Τομέα

Σύμφωνα με το Ευρωπαϊκό Σύστημα Λογαριασμών - ΕΣΛ 2010 που ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ο δημόσιος τομέας ή δημόσιο ή γενική κυβέρνηση (general government) όπως συνήθως αποκαλείται, περιλαμβάνει όλες τις θεσμικές μονάδες (βασικές μονάδες οικονομικής δραστηριότητας) που είναι παραγωγοί λοιπού μη

εμπορεύσιμου προϊόντος⁴ και των οποίων η παραγωγή προορίζεται για ατομική και συλλογική κατανάλωση και χρηματοδοτείται κυρίως από υποχρεωτικές πληρωμές εκ μέρους μονάδων που ανήκουν σε άλλους τομείς. Περιλαμβάνει επίσης τις θεσμικές μονάδες που απασχολούνται κυρίως με την αναδιανομή του εθνικού εισοδήματος και πλούτου. (ESA 2010)

Ο τομέας της γενικής κυβέρνησης υποδιαιρείται σε τέσσερις υποτομείς: την κεντρική κυβέρνηση ή κεντρική διοίκηση (central government), την κυβέρνηση ή διοίκηση ομόσπονδου κράτους (state government), την τοπική αυτοδιοίκηση (local government) και τη δημόσια κοινωνική ασφάλιση ή τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης (social security funds).

Οι κυριότερες οικονομικές δραστηριότητες των φορέων της γενικής κυβέρνησης είναι οι εξής: Η παροχή στο κοινωνικό σύνολο αγαθών και υπηρεσιών είτε για συλλογική χρήση (π.χ. εθνική άμυνα) είτε για ατομική χρήση (π.χ. υπηρεσίες υγείας) και η χρηματοδότηση της παροχής τους μέσω φορολογίας ή άλλων δημοσίων εσόδων. Η ανακατανομή του εισοδήματος και του πλούτου μέσω μεταβιβαστικών πληρωμών (π.χ. συντάξεις, κοινωνικές παροχές) και τέλος, η ανάπτυξη δραστηριοτήτων σε άλλους τομείς μη εμπορικής παραγωγής.

Ο δημόσιος τομέας πραγματοποιεί διάφορες δαπάνες προκειμένου να εκπληρώσει τις υποχρεώσεις του, οι δαπάνες αυτές ταξινομούνται με διάφορα κριτήρια. Ένα πρώτο κριτήριο ταξινόμησης των δημοσίων δαπανών είναι το διοικητικό, σύμφωνα με το οποίο η διάκριση των δαπανών πραγματοποιείται βάσει του φορέα που τις διενεργεί (δαπάνες κεντρικής διοίκησης, δαπάνες τοπικής αυτοδιοίκησης, δαπάνες οργανισμών κοινωνικής ασφάλισης κ.λπ.). Το δεύτερο κριτήριο ταξινόμησης αφορά στην κοινωνική ανάγκη που καλείται να καλύψει η δημόσια δαπάνη (γενικές δαπάνες, δαπάνες κοινωνικής ωφελείας, δαπάνες για κοινωνικές υπηρεσίες και λοιπές δαπάνες). Το κριτήριο αυτό ονομάζεται λειτουργικό και η ταξινόμηση βάσει του κριτηρίου αυτού λειτουργική ταξινόμηση των δημοσίων δαπανών.

Ωστόσο, η ταξινόμηση που συνήθως κυριαρχεί είναι η οικονομική. Η οικονομική ταξινόμηση των δημοσίων δαπανών αναφέρεται στον τρόπο που οι δημόσιες δαπάνες επηρεάζουν την παραγωγική διαδικασία. Σύμφωνα με το κριτήριο αυτό, οι δημόσιες δαπάνες διακρίνονται σε παραγωγικές δαπάνες και δαπάνες για μεταβιβαστικές

⁴ Παραγωγή μη εμπορεύσιμου προϊόντος θεωρείται εκείνη της οποίας το μεγαλύτερο μέρος παρέχεται δωρεάν ή σε οικονομικά μη σημαντικές τιμές. Οικονομικά μη σημαντικές τιμές θεωρούνται εκείνες που συνδέονται με πωλήσεις, οι οποίες για μια σειρά ετών καλύπτουν περισσότερο από το 50% του κόστους παραγωγής τους.

πληρωμές. Οι παραγωγικές δαπάνες ταξινομούνται περαιτέρω με κριτήριο τη μονιμότητά τους επί της παραγωγής, σε δαπάνες για δημόσια κατανάλωση (αγαθά και υπηρεσίες) οι οποίες αποδίδουν ωφελιμότητα εντός βραχείας περιόδου και σε δαπάνες για δημόσιες επενδύσεις που αφορούν κυρίως σε κεφαλαιουχικά αγαθά. Οι δαπάνες για μεταβιβαστικές πληρωμές ταξινομούνται σε δαπάνες για τρέχουσες μεταβιβάσεις και σε δαπάνες για μεταβιβάσεις κεφαλαίου. Τρέχουσες μεταβιβάσεις είναι οι μεταβιβάσεις προς τα νοικοκυριά (δαπάνες για συντάξεις, επιδόματα ανεργίας, αναπηρίας κ.λπ.), προς τις επιχειρήσεις (επιδοτήσεις) και προς το εξωτερικό (συμμετοχή της χώρας σε οργανισμούς και διεθνή προγράμματα). Τέλος, οι μεταβιβάσεις κεφαλαίου σχετίζονται με κρατικές παροχές που σκοπό έχουν την ενίσχυση των επιχειρήσεων, κυρίως μέσω διάφορων αναπτυξιακών νόμων (Παπαηλίας, 2018). Αξίζει να σημειωθεί ότι οι δαπάνες για μεταβιβαστικές πληρωμές δεν συνιστούν ζήτηση του κράτους για αγαθά και υπηρεσίες και συνεπώς δεν συντελούν στη δημιουργία εισοδήματος μέσω της χρησιμοποίησης των παραγωγικών συντελεστών. Συμβάλλουν ωστόσο στην αύξηση των εισοδημάτων των ιδιωτικών φορέων, χωρίς οι ίδιοι να προσφέρουν κάποια υπηρεσία ως αντάλλαγμα στο δημόσιο.

Για τη χρηματοδότηση των δαπανών του δημοσίου απαραίτητα είναι τα δημόσια έσοδα, τα οποία ταξινομούνται σε φορολογικά και μη φορολογικά. Στα φορολογικά έσοδα, τα οποία αποτελούν μια σημαντική πηγή εσόδων του δημοσίου, περιλαμβάνονται τα έσοδα τόσο από την άμεση όσο και από την έμμεση φορολογία. Στα μη φορολογικά έσοδα περιλαμβάνονται τα έσοδα από την επιχειρηματική δραστηριότητα του δημοσίου, έσοδα από ενοίκια, έσοδα από μερίσματα λόγω της συμμετοχής του δημοσίου σε διάφορες επιχειρήσεις κ.λπ. Ωστόσο μια από τις σημαντικότερες μη φορολογικές πηγές εσόδων για την Ελλάδα αποτελούν οι απολήψεις από την Ευρωπαϊκή Ένωση. Σημειώνεται τέλος ότι όταν τα έσοδα του δημοσίου δεν καλύπτουν τα έξοδά του, τότε το δημόσιο καταφεύγει σε δανεισμό.

1.9 Ο Ορισμός του Δημοσιονομικού Ελλείμματος

Το δημοσιονομικό ή δημόσιο αποτέλεσμα προκύπτει από τη διαφορά μεταξύ εσόδων και δαπανών του δημοσίου τομέα κατά τη διάρκεια μιας χρονικής περιόδου, συνήθως ενός έτους. Όταν οι δημόσιες δαπάνες υπερβαίνουν τα δημόσια έσοδα υπάρχει έλλειμμα, ενώ όταν τα έσοδα είναι υψηλότερα από τις δαπάνες υπάρχει πλεόνασμα.

Πιο συνηθισμένα ωστόσο είναι τα ελλείμματα και όχι τα πλεονάσματα, επειδή η αύξηση των δημοσίων δαπανών γίνεται συνήθως με ταχύτερους ρυθμούς από αυτή των δημοσίων εσόδων. Επομένως, ο περιορισμός των δημοσίων ελλειμμάτων εξαρτάται από την υιοθέτηση εκείνων των οικονομικών πολιτικών που στόχο έχουν τη μείωση των δημοσίων δαπανών και την αύξηση των δημοσίων εσόδων.

Επισημαίνεται ότι όσον αφορά στα δημόσια ελλείμματα δεν υπάρχει μια μόνο έννοια και ένας τρόπος μέτρησής τους, ο οποίος να είναι *a priori* καθορισμένος. Ο ορθός τρόπος μέτρησής τους εξαρτάται κάθε φορά από τους σκοπούς της οικονομικής ανάλυσης που πραγματοποιείται (Βαβούρας, 2019).

Οι παραδοσιακοί ωστόσο τρόποι μέτρησης του δημοσιονομικού ελλείμματος είναι οι εξής:

α) Το ακαθάριστο αποτέλεσμα του προϋπολογισμού ή ακαθάριστο ισοζύγιο του προϋπολογισμού (B_g) το οποίο προκύπτει, όταν από το σύνολο των δημοσίων εσόδων (R) αφαιρεθεί το σύνολο των δημοσίων δαπανών (G), δηλαδή:

$$B_g = (R - G)$$

Η ύπαρξη ελλείμματος στο ακαθάριστο αποτέλεσμα του προϋπολογισμού (B_g) ονομάζεται και ακαθάριστες δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα, όπου ο όρος ακαθάριστες χρησιμοποιείται για να υποδηλώσει ότι στις δαπάνες περιλαμβάνονται και οι δαπάνες για τοκοχρεολύσια (A και I_n) για την εξυπηρέτηση δημόσιου χρέους⁵.

β) Το καθαρό ή πραγματικό αποτέλεσμα του προϋπολογισμού ή πραγματικό αποτέλεσμα (B_a) το οποίο προκύπτει, όταν από το ακαθάριστο αποτέλεσμα του προϋπολογισμού B_g αφαιρεθούν⁶ οι δαπάνες για χρεολύσια (A), δηλαδή:

$$B_a = (R - G) + A$$

Όταν το πραγματικό αποτέλεσμα (B_a) έχει αρνητικό πρόσημο αποκαλείται καθαρές δανειακές ανάγκες του δημόσιου τομέα και δείχνει τη διαφορά ανάμεσα στο άθροισμα των άμεσων και έμμεσων φόρων, των κοινωνικών εισφορών και των λοιπών δημοσίων εσόδων και στο άθροισμα των τρεχουσών δαπανών του Δημοσίου και των τόκων του δημοσίου χρέους. Στην ουσία το καθαρό αποτέλεσμα εκφράζει τις

⁵ Δημόσιο χρέος είναι το σύνολο των οφειλών σε χρηματικές μονάδες του δημόσιου τομέα. Αυξάνεται όταν υπάρχουν ελλείμματα και μειώνεται όταν υπάρχουν πλεονάσματα.

⁶ Η αφαίρεση των A και I_n εμφανίζεται με $+$, γιατί τα δύο μεγέθη έχουν ήδη περιληφθεί στο G , το οποίο αφαιρείται από το R .

ανάγκες του δημοσίου για νέους χρηματικούς πόρους και εξαιτίας της ιδιότητας αυτής αποτελεί το ευρύτερα χρησιμοποιούμενο μέτρο για τα δημόσια ελλείμματα (Βαβούρας, 2019).

γ) Το πρωτογενές αποτέλεσμα (Br) προκύπτει, αν από τις καθαρές δανειακές ανάγκες αφαιρεθούν οι τόκοι του δημοσίου χρέους (In), δηλαδή:

$$Br = (R - G) + A + In$$

Το μέγεθος των τόκων του δημοσίου χρέους In καθορίζεται κατά κύριο λόγο από το μέγεθος του υπάρχοντος δημόσιου χρέους και επομένως είναι πέρα από τον έλεγχο της τρέχουσας δημοσιονομικής πολιτικής της κυβέρνησης, θεωρείται δηλαδή κατά κάποιο τρόπο προκαθορισμένο. Επομένως, το πρωτογενές έλλειμμα δείχνει την επίδοση της εκάστοτε κυβέρνησης αναφορικά με τη συμβολή ή όχι στη δημιουργία νέου χρέους και για το λόγο αυτό θεωρείται ικανοποιητικότερο ως μέτρο σε σχέση με τις καθαρές δανειακές ανάγκες (Βαβούρας, 2019).

Ένα άλλο σημαντικό μέγεθος στη μέτρηση των δημοσίων ελλειμμάτων αποτελεί το διαρθρωτικό έλλειμμα. Τα δημόσια ελλείμματα δεν είναι ανεξάρτητα από τις φάσεις του οικονομικού κύκλου, αλλά εξαρτώνται από τις μεταβολές της οικονομικής δραστηριότητας. Πιο συγκεκριμένα, μια περίοδος οικονομικής στασιμότητας προκαλεί πτώση στα φορολογικά έσοδα και αύξηση στις κρατικές μεταβιβάσεις. Συνεπώς, τα δημόσια ελλείμματα τείνουν να αυξάνονται όταν υπάρχει οικονομική στασιμότητα και να μειώνονται όταν υπάρχει έξαρση της οικονομικής δραστηριότητας, ακόμη και όταν η κυβέρνηση δεν μεταβάλλει τίποτα στην πολιτική της για τις δημόσιες δαπάνες και τα δημόσια έσοδα. Το διαρθρωτικό έλλειμμα μετρά τη διαφορά μεταξύ δαπανών και εσόδων, βασιζόμενο στην υπόθεση της πλήρους απασχόλησης των συντελεστών παραγωγής, χωρίς μεταβολές στην ακολουθούμενη οικονομική πολιτική. Συνεπώς, το διαρθρωτικό έλλειμμα είναι απαλλαγμένο από τις διακυμάνσεις του οικονομικού κύκλου (Βαβούρας & Μανωλάς, 2006).

Τέλος, επισημαίνεται ότι το δημόσιο έλλειμμα εκφράζεται συχνά ως ποσοστό του ΑΕΠ και αποτελεί βασικό δείκτη για την οικονομική πορεία μιας χώρας.

Η χρηματοδότηση των δημοσίων ελλειμμάτων μπορεί να πραγματοποιηθεί με διάφορους τρόπους:

α) Με την κοπή «νέου χρήματος» από την κεντρική τράπεζα. Στην περίπτωση αυτή λέγεται ότι το έλλειμμα «νομισματοποιείται». Η κεντρική τράπεζα μιας χώρας μπορεί, τυπώνοντας νέο χρήμα, να αγοράσει ομόλογα του δημοσίου και να χρηματοδοτήσει το δημοσιονομικό έλλειμμα. Αυτός ο τρόπος χρηματοδότησης δεν

μπορεί πλέον να χρησιμοποιηθεί από τα κράτη μέλη της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ), καθώς το σύνολο της νομισματικής τους πολιτικής ασκείται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα.

β) Με «εσωτερικό» δανεισμό. Το δημόσιο εκδίδει διάφορους τίτλους όπως έντοκα γραμμάτια, ομόλογα κ.λπ., τα οποία διαθέτει στις εμπορικές τράπεζες, τα νοικοκυριά και τις επιχειρήσεις της ημεδαπής. Για τον δανεισμό αυτό το δημόσιο πληρώνει τόκους.

γ) Με «εξωτερικό» δανεισμό. Στην περίπτωση αυτή το δημόσιο συνάπτει δάνεια απευθείας από το εξωτερικό, με διαπραγματεύσιμα το επιτόκιο πληρωμής και την περίοδο λήξης του δανείου.

Επισημαίνεται ότι η χρηματοδότηση των δημόσιων ελλειμμάτων με δανεισμό, είτε εσωτερικό είτε εξωτερικό, σημαίνει ουσιαστικά αύξηση του δημόσιου χρέους, γι' αυτό και στην περίπτωση αυτή λέγεται ότι η κυβέρνηση χρηματοδοτεί τα ελλείμματά της δημιουργώντας χρέος (Βαβούρας & Μανωλάς, 2006).

Ένας ακόμη τρόπος χρηματοδότησης των δημόσιων ελλειμμάτων, λιγότερο συνηθισμένος, είναι η πώληση περιουσιακών στοιχείων του δημοσίου. Ο τρόπος αυτός χρηματοδότησης προϋποθέτει την ύπαρξη σημαντικών περιουσιακών στοιχείων από την πλευρά του δημοσίου και διακρίνεται για τον προσωρινό του χαρακτήρα.

1.10 Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης και Δημοσιονομικό Σύμφωνο

Τα κράτη μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης προκειμένου να διασφαλίσουν την οικονομική ευημερία τους και να επιτύχουν τον συντονισμό των δημοσιονομικών πολιτικών τους υιοθέτησαν το Σύμφωνο Σταθερότητας και Ανάπτυξης (ΣΣΑ). Στόχος του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης είναι η διασφάλιση υγιών δημοσιονομικών με χαμηλά επίπεδα δημοσιονομικών ελλειμμάτων. Το ΣΣΑ αποτελείται από δύο σκέλη: το πρώτο είναι προληπτικού χαρακτήρα και είναι γνωστό ως « Σύστημα Πολυμερούς Εποπτείας», το οποίο εξασφαλίζει ότι η δημοσιονομική πολιτική των χωρών της Ε.Ε. ασκείται με βιώσιμο τρόπο. Το δεύτερο είναι αποτρεπτικού χαρακτήρα και είναι γνωστό ως «Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος», το οποίο καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο οι χώρες θα πρέπει να

αναλάβουν δράση σε περίπτωση που το δημόσιο χρέος τους ή το δημοσιονομικό έλλειμμα θεωρηθεί υπερβολικό.

Η Διαδικασία του Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ) θεσπίστηκε στη συνθήκη του Μάαστριχτ το 1992 και εφαρμόστηκε από το 1993 με την έναρξη του δεύτερου σταδίου για την υλοποίηση της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης (ΟΝΕ). Στη συνέχεια, διευκρινίστηκε και ενισχύθηκε το 1997, με τον κανονισμό του 1467/97 του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου για την επιτάχυνση και τη διασαφήνιση της διαδικασίας. Σύμφωνα με την ΔΥΕ τα κράτη μέλη της Ε.Ε. πρέπει να επιδείξουν ότι έχουν υγιή δημοσιονομικά και ότι πληρούν δύο κριτήρια:

- το δημοσιονομικό τους έλλειμμα δεν πρέπει να υπερβαίνει το 3% του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ)⁷.
- το δημόσιο χρέος (δημόσιο χρέος και χρέος δημόσιων υπηρεσιών) δεν πρέπει να υπερβαίνει το 60% του ΑΕΠ.

Τα στάδια της ΔΥΕ είναι συνοπτικά τα εξής:

Εάν ένα κράτος δεν εκπληρώνει τους όρους ενός ή και των δύο δημοσιονομικών κριτηρίων, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή συντάσσει έκθεση για την οποία η Οικονομική Δημοσιονομική Επιτροπή διατυπώνει γνώμη. Εφόσον η επιτροπή κρίνει ότι σε κάποιο από τα κράτη μέλη υπάρχει ή μπορεί να εμφανιστεί υπερβολικό δημοσιονομικό έλλειμμα, ενημερώνει σχετικά το συμβούλιο Οικονομικών και Δημοσιονομικών Θεμάτων (ECOFIN Council). Στη συνέχεια το συμβούλιο αποφασίζει αν το έλλειμμα είναι εκτός των επιτρεπόμενων ορίων, οπότε και προβαίνει σε συστάσεις στο συγκεκριμένο κράτος προκειμένου να λάβει διορθωτικά μέτρα εντός ορισμένου χρονικού διαστήματος. Εάν τα μέτρα που λάβει το συγκεκριμένο κράτος αποδώσουν και μειωθεί το έλλειμμα, τότε η διαδικασία υπερβολικού ελλείμματος τερματίζεται. Στην περίπτωση που τα μέτρα δεν είναι αποδοτικά και το κράτος δεν συμμορφώνεται, το Συμβούλιο επιβάλλει οικονομικές κυρώσεις. Επισημαίνεται ότι εάν η υπέρβαση του δημόσιου ελλείμματος πάνω από το ανώτατο όριο του 3% του ΑΕΠ θεωρείται προσωρινή και περιστασιακή, η Διαδικασία του Υπερβολικού Ελλείμματος δεν ενεργοποιείται.

Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα εντάχθηκε στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος δύο φορές κατέχοντας τα αρνητικά πρωτεία ως το κράτος μέλος το

⁷ Το Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν (ΑΕΠ) ορίζεται ως η συνολική αξία όλων των τελικών προϊόντων και υπηρεσιών που παράγονται σε μια χώρα στη διάρκεια μιας ορισμένης χρονικής περιόδου, συνήθως ενός έτους

οποίο έχει ενταχθεί στη ΔΥΕ για το μεγαλύτερο χρονικό διάστημα. Η πρώτη εφαρμογή διήρκεσε από τον Μάιο του 2004 έως τον Ιούνιο του 2007, ενώ η δεύτερη ξεκίνησε τον Φεβρουάριο του 2009 και ολοκληρώθηκε τον Σεπτέμβριο του 2017 (συνολικά δεκατρία χρόνια).

Σε συνέχεια του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης υπεγράφη και τέθηκε σε ισχύ την 1^η Ιανουαρίου του 2013 η Συνθήκη για τη Σταθερότητα, τον Συντονισμό και τη Διακυβέρνηση στην Οικονομική και Νομισματική Ένωση (ΣΣΣΔ), γνωστή και ως «Δημοσιονομικό Σύμφωνο». Οι μεταρρυθμίσεις επί του νομικού πλαισίου που πραγματοποιήθηκαν την περίοδο 2011 - 2013 προσπάθησαν να δώσουν μια άμεση απάντηση στην κρίση δημοσίου χρέους και στις επιπτώσεις που είχαν τα μη βιώσιμα δημόσια οικονομικά στις χώρες της Ευρωζώνης. Συγκεκριμένα η ΣΣΣΔ έχει ως βασικούς στόχους: α) Τη διασφάλιση ισοσκελισμένων ή πλεονασματικών προϋπολογισμών. β) Την ενίσχυση των προτάσεων ή συστάσεων τις οποίες υποβάλλει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή όταν τα δημόσια ελλείμματα των κρατών – μελών της Ευρωζώνης καθίστανται ιδιαίτερα υψηλά. γ) Τη βελτίωση του συντονισμού και της σύγκλισης των εθνικών οικονομικών πολιτικών και δ) την καθιέρωση κανόνων διακυβέρνησης της Ευρωζώνης. Η ΣΣΣΔ ισχύει πλήρως για τα συμβαλλόμενα μέλη με νόμισμα το ευρώ ενώ για τα υπόλοιπα συμβαλλόμενα μέλη ισχύει στο βαθμό και υπό τους όρους που καθορίζονται από αυτήν. (Βαβούρας, 2019)

Η υιοθέτηση του Συμφώνου Σταθερότητας και Ανάπτυξης καθώς και του Δημοσιονομικού Συμφώνου, το οποίο αποτελεί τη νέα αυστηρότερη έκδοση του, αποτελούν αποδείξεις της σημασίας για την αποφυγή αλλά και την αντιμετώπιση των υπερβολικών ελλειμμάτων, όταν αυτά εμφανιστούν στους κόλπους της Ε.Ε.

1.11 Ανακεφαλαίωση

Η προηγηθείσα θεωρητική ανάλυση για τους πολιτικο - οικονομικούς και πολιτικο - δημοσιονομικούς κύκλους, καθώς και η προσέγγιση βασικών ορισμών, σκοπό έχουν να γίνει ευκολότερα κατανοητή η εξέταση για την εμφάνιση και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά των πολιτικο - δημοσιονομικών κύκλων στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2018 (κεφάλαιο 2), καθώς και να οριοθετηθεί το θεωρητικό πλαίσιο του ερευνητικού μέρους της εργασίας που ακολουθεί (κεφάλαιο 3 έως 5).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΠΟΛΙΤΙΚΟΙ ΚΥΚΛΟΙ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΑ ΕΛΛΕΙΜΜΑΤΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

2.1. Εισαγωγή

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται αρχικά (ενότητα 2.2) η εμπειρική προσέγγιση των εκλογικών κύκλων στην Ελλάδα μέσα από την εξέταση της εξέλιξης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων ως ποσοστού του ΑΕΠ. Στη συνέχεια (ενότητα 2.3), αναλύεται η σχέση ψηφοφόρων και πολιτικών κομμάτων καθώς και ο ρόλος που διαδραμάτισε η σχέση αυτή στην πορεία διόγκωσης των ελλειμμάτων στη χώρα. Τέλος, το κεφάλαιο κλείνει με την ανακεφαλαίωση (ενότητα 2.4).

Η διερεύνηση των εκλογικών ή πολιτικών κύκλων στην παρούσα εργασία εστιάζει στην ανάλυση κυρίως των δημοσιονομικών μεγεθών, καθώς στη χάραξη της οικονομικής πολιτικής ενός κράτους - μέλους της Ευρωζώνης όπως η Ελλάδα, οι κυβερνήσεις στερούνται την ανεξαρτησία στη νομισματική πολιτική και τα νομισματικά μέσα, τα οποία ελέγχονται από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ). Συνέπεια της μεταβίβασης της νομισματικής πολιτικής από τα κράτη – μέλη της Ευρωζώνης στην ΕΚΤ ήταν να αυξηθεί σημαντικά η σημασία της δημοσιονομικής πολιτικής για τις κυβερνήσεις των κρατών αυτών.

2.2 Εμπειρικά Στοιχεία του Πολιτικο – Δημοσιονομικού Κύκλου στην Ελλάδα από το 1980 έως το 2018

Από το 1980 ο δημόσιος τομέας της ελληνικής οικονομίας χαρακτηρίζεται από απόκλιση μεταξύ δαπανών και εσόδων, με συνέπεια τη συνεχή εμφάνιση διευρυνμένων ελλειμμάτων και την κλιμακούμενη αύξηση του δημόσιου χρέους.

Οι κυριότεροι προσδιοριστικοί παράγοντες των δημοσίων ελλειμμάτων στην Ελλάδα είναι: ο γραφειοκρατικός τρόπος παραγωγής του δημοσίου τομέα, ο ενισχυμένος αναδιανεμητικός ρόλος του κράτους, η εκτεταμένη παραοικονομία και, τέλος, η ακολουθούμενη πολιτική συμπεριφορά (Βαβούρας, 2019). Οι τρεις πρώτοι παράγοντες επηρέασαν σημαντικά το μέγεθος του δημοσίου ελλείμματος στη χώρα, η μελέτη τους, ωστόσο, ξεφεύγει από το πλαίσιο της παρούσας εργασίας. Η εργασία αυτή επικεντρώνεται στην εξέταση της επίδρασης που άσκησε η ακολουθούμενη

πολιτική συμπεριφορά στη διεύρυνση των δημοσίων ελλειμμάτων από το 1980 έως το 2018.

Εξετάζοντας το διάγραμμα 2.1, στο οποίο παρουσιάζονται στον οριζόντιο άξονα τα έτη από το 1980 έως το 2018 και στον κατακόρυφο τα ελλείμματα της γενικής κυβέρνησης ως ποσοστό του ΑΕΠ, γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι από το 1980 έως το 2015 τα δημόσια ελλείμματα παρουσιάζονται υψηλά και, το κυριότερο, πάνω από το κρίσιμο ποσοστό του 3% που προβλέπεται από τη Διαδικασία του Υπερβολικού Ελλείμματος (ΔΥΕ). Αυτά τα υψηλά και επίμονα ελλείμματα οδήγησαν στην πρόσφατη κρίση χρέους, η οποία κατέστρεψε την ελληνική οικονομία την τελευταία δεκαετία και κόστισε στη χώρα περισσότερο από το ένα τέταρτο του κατά κεφαλήν ΑΕΠ της (Βαβούρας, 2009). Η κρίση χρέους αντιμετωπίστηκε με την επιβολή από την Ευρωπαϊκή Ένωση μιας σειράς αυστηρών δημοσιονομικών κανόνων και κινήσεων στο πλαίσιο της Διαδικασίας Υπερβολικού Ελλείμματος.

Στο σημείο αυτό είναι σκόπιμο να διευκρινιστεί ότι οι βασικοί λόγοι που επιλέγεται μεθοδολογικά η ΔΥΕ για την παρουσίαση των στοιχείων, πέρα από το γεγονός ότι είναι απλή και κατανοητή, είναι οι εξής: Αφενός, επειδή η έκφραση του ελλείμματος ως ποσοστό του ΑΕΠ αποτελεί έναν αξιόπιστο δείκτη του σχετικού μεγέθους του δημοσιονομικού αποτελέσματος και απομακρύνει τη μακροχρόνια επίδραση του πληθωρισμού, ώστε να μην επηρεάζονται τα αποτελέσματα. Αφετέρου, επειδή στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κράτη μέλη κρίνονται με αυτή τη διαδικασία και βασικός δημοσιονομικός στόχος τους είναι η διατήρηση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων κάτω από το 3% του ΑΕΠ, ώστε να μην ενταχθούν στη ΔΥΕ (Βαβούρα κ. συν., 2019).

Μια άλλη σημαντική παρατήρηση που εξάγεται από το διάγραμμα 2.1 είναι ότι τα δημόσια ελλείμματα αυξάνονται πριν από τις εκλογές, φθάνουν σε ένα ανώτατο σημείο το έτος των βουλευτικών εκλογών και στη συνέχεια καταβάλλονται προσπάθειες περιορισμού τους. Κατόπιν αυξάνονται εκ νέου για να φθάσουν σε άλλο ανώτατο σημείο στην επόμενη εκλογική αναμέτρηση. Κάθε έτος διεξαγωγής βουλευτικών εκλογών στην Ελλάδα, δηλαδή τα έτη 1981, 1985, 1989, 1990, 1993, 2004, 2009 και 2015 (με εξαίρεση τα έτη 1996, 2000, 2007 και 2012), συμπίπτει με τις ανώτατες τιμές (κορυφές) του ελλείμματος της γενικής κυβέρνησης ως ποσοστού του ΑΕΠ. Η παρατήρηση αυτή παραπέμπει στο φαινόμενο των πολιτικο - δημοσιονομικών κύκλων.

Το 1981 έτος εκλογών⁸, με νικητή το Πανελλήνιο Σοσιαλιστικό Κίνημα (ΠΑΣΟΚ) το οποίο διαδέχτηκε την έως τότε κυβερνώσα παράταξη τη Νέα Δημοκρατία (ΝΔ), το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ αυξήθηκε από 2,9% σε 10,2%, για να μειωθεί στο 7,7% το επόμενο έτος. Στις εκλογές του 1985, με κυβερνώσα παράταξη το ΠΑΣΟΚ και νικητή το ΠΑΣΟΚ, το δημόσιο έλλειμμα φτάνει το 14%. Το 1989 λαμβάνουν χώρα δύο διαφορετικές εκλογικές αναμετρήσεις από τις οποίες προκύπτουν κυβερνήσεις συνεργασίας, ενώ το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας καταφέρνει να σχηματίσει αυτοδύναμη κυβέρνηση το 1990. Το δημόσιο έλλειμμα της χώρας φτάνει στο 13,6% και 15,7% για τα έτη 1989 και 1990 αντίστοιχα.

Πηγή: Ameco, Βαβούρας Ι. (2019).

Διάγραμμα 2.1

Διαγραμματική απεικόνιση του Ελλείμματος της Γενικής Κυβέρνησης της Ελλάδας ως ποσοστό του ΑΕΠ από το 1980 έως το 2018

Η δεκαετία αυτή χαρακτηρίζεται από μεγάλη επέκταση του δημοσίου τομέα, υψηλά επίπεδα πληθωρισμού, υπέρμετρο κόστος εργασίας και υπερβολικό δημόσιο χρέος. Η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας που σχηματίστηκε το 1990 και παρέμεινε στην εξουσία μέχρι το 1993, φάνηκε αποφασισμένη να περιορίσει το δημόσιο

⁸ Τα έτη των βουλευτικών εκλογών εμφανίζονται στο διάγραμμα 2.1 με το πρόθεμα ΕΚΛ.

εντατικοποιώντας τις ιδιωτικοποιήσεις κρατικών επιχειρήσεων. Προσπάθησε επίσης να εφαρμόσει αυστηρά οικονομικά μέτρα, τα οποία θα βοηθούσαν την είσοδο της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Νομισματική Ένωση. Παρά τις προσπάθειες αυτές όμως ο δημόσιος τομέας συνέχισε να μεγαλώνει και τα δημόσια ελλείμματα να παραμένουν υψηλά, πάνω από το 10% του ΑΕΠ.

Στις εκλογές του 1993 το έλλειμμα φτάνει στο 13,4% του ΑΕΠ, ενώ την εξουσία αναλαμβάνει πάλι το ΠΑΣΟΚ, το οποίο παραμένει στην κυβέρνηση μέχρι και τον Μάρτιο του 2004, καθώς νίκησε και στις εκλογικές αναμετρήσεις του 1996 και του 2000.

Τα εκλογικά έτη 1996 και 2000 αποτελούν εξαιρέσεις όσον αφορά στην εμφάνιση δημοσιονομικού κύκλου, καθώς το ποσοστό του δημόσιου ελλείμματος όχι μόνο δεν αντιστοιχεί σε ανώτατη τιμή, αλλά μειώνεται συνεχώς. Οι εξαιρέσεις αυτές ήταν αποτέλεσμα της δημοσιονομικής προσαρμογής της χώρας, η οποία ήταν αναγκαία προϋπόθεση, σύμφωνα με τη συνθήκη του Μάαστριχτ, προκειμένου η Ελλάδα να μεταβεί στο τρίτο στάδιο της Οικονομικής Νομισματικής Ένωσης (ONE).

Μετά από την είσοδο της χώρας στην ONE η εικόνα αρχίζει να αλλάζει και τα δημόσια ελλείμματα ακολουθούν ξανά ανοδική πορεία. Η Ελλάδα με τη συμμετοχή της στην Ευρωζώνη εξασφάλισε φθηνή και εύκολη πρόσβαση στις παγκόσμιες αγορές χρήματος. Το γεγονός αυτό σε συνδυασμό με την ευφορία που προκάλεσαν οι υψηλοί ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης οδήγησαν στην αύξηση του δανεισμού και την διόγκωση των ελλειμμάτων, πυροδοτώντας μια αποσταθεροποιητική δυναμική στα δημοσιονομικά μεγέθη (Αργείτης κ. συν., 2011). Το 2004, έτος διεξαγωγής των Ολυμπιακών Αγώνων και εκλογικής αναμέτρησης με νικητή τη Νέα Δημοκρατία, το ποσοστό του ελλείμματος αντιστοιχεί και πάλι σε ανώτατη τιμή, φθάνοντας στο 8,8% του ΑΕΠ.

Τρίτη εξαίρεση εκλογικού έτους, το οποίο δεν αντιστοιχεί σε ανώτατη τιμή του λόγου δημοσίου ελλείμματος προς ΑΕΠ, είναι το έτος 2007 με νικητή το κόμμα της Νέας Δημοκρατίας. Η εξαίρεση αυτή οφείλεται κατά κύριο λόγο στο γεγονός ότι εφαρμόστηκε για πρώτη φορά στην Ελλάδα η Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος, η οποία ξεκίνησε το 2004 και έκλεισε το 2007.

Η Ελλάδα από το 1980 έως το 2007 και το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης απολάμβανε μια περίοδο συνεχούς ανάπτυξης με αυξανόμενα εισοδήματα, επίπεδα κατανάλωσης και απασχόλησης (Μητσόπουλος & Πελαγίδης, 2012). Αυτή η περίοδος ευημερίας «έκρυσε» τα επίμονα ελλείμματα, τα υψηλότατα χρέη και την

μείωση της ανταγωνιστικότητας. Οι ελληνικές κυβερνήσεις, πέρα από κάποιες μέτριες προσπάθειες για δημοσιονομική εξυγίανση κυρίως μέσω περιορισμένων ιδιωτικοποιήσεων, δεν εφάρμοσαν στην πραγματικότητα αξιοσημείωτες διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις έως το 2007 (Featherstone & Papadimitriou, 2008). Επιπλέον, οι δημόσιες διακηρύξεις των κυβερνήσεων συχνά απείχαν από τους επιδιωκόμενους σκοπούς της οικονομικής πολιτικής ή από τους σκοπούς που οι υπεύθυνοι χάραξης της οικονομικής πολιτικής είχαν την ικανότητα να υλοποιήσουν. *«Έτσι η χώρα θα έφτανε αναπόφευκτα σε κρίση χρέους την οποία επέσπευσε η παγκόσμια Μεγάλη Υφεση της περιόδου 2007- 2009»* (Βαβούρας, 2019, σελ. 785).

Η αποδέσμευση της χώρας από τη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος το 2007 οδήγησε και πάλι στην αύξηση των δημοσίων ελλειμμάτων. Το φθινόπωρο του 2009 η κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας προκήρυξε πρόωρες εκλογές, επικαλούμενη την ανάγκη λήψης μέτρων προκειμένου να αντιμετωπιστεί η διεθνής κρίση, που «άρχισε να επηρεάζει την ελληνική οικονομία περισσότερο από ότι αρχικά αναμενόταν» (Μητσόπουλος & Πελαγίδης, 2012). Το δημόσιο έλλειμμα, δύο μόλις χρόνια μετά από την έξοδο της χώρας από την πρώτη ΔΥΕ, φθάνει στο 15,2% του ΑΕΠ, τιμή πολλαπλάσια από την τιμή αναφοράς του 3% και η δεύτερη μεγαλύτερη (μετά από τις εκλογές του 1990) σε όλη την υπό εξέταση περίοδο.

Νικητής της εκλογικής αναμέτρησης αναδεικνύεται το ΠΑΣΟΚ, το οποίο πραγματοποίησε μια μεγάλη νίκη βασιζόμενο σε μια επεκτατική ατζέντα με αυξήσεις μισθών και συντάξεων καθώς και φορολογικές περικοπές παρά το κακό οικονομικό κλίμα. Την ίδια χρονιά ωστόσο, με απόφαση του Συμβουλίου Οικονομικών Υποθέσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης η Ελλάδα επανεντάσσεται στη ΔΥΕ. Σε έκθεση μάλιστα για την Ελλάδα, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) προειδοποιούσε ότι τα μέτρα μείωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων και οι διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις δεν μπορούσαν να αναβληθούν άλλο, καθώς η ελληνική οικονομία λόγω του υψηλού της χρέους και της διάβρωσης της ανταγωνιστικότητάς της ήταν ευάλωτη στην παγκόσμια κρίση (Παλαιολόγου, 2020).

Το 2010 υπήρξε ένα από τα σημαντικότερα έτη για την οικονομική πορεία της Ελλάδας, καθώς η εξέλιξη των δημοσίων οικονομικών της χώρας λειτούργησε ως καταλυτικός παράγοντας, ο οποίος οδήγησε τελικά την ελληνική κυβέρνηση να ζητήσει οικονομική βοήθεια.

Η ανησυχία των αγορών για την ικανότητα της Ελλάδας να περιορίσει τα δημόσια ελλείμματα και να χρηματοδοτήσει το δημόσιο χρέος της, έφερε στην επιφάνεια και

το ζήτημα ρευστότητας του τραπεζικού συστήματος. Εκείνο το διάστημα η ελληνική κυβέρνηση ήταν σε θέση να συγκεντρώνει μετρητά με μια πρακτική που είχε καθιερωθεί από τις αρχές του 2009, σύμφωνα με την οποία αποσπούσε νέα δάνεια από τις ελληνικές εμπορικές τράπεζες διαμέσου της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ), που δεχόταν τα ελληνικά κρατικά ομόλογα ως εγγύηση για μετρητά. Ωστόσο, στις αρχές του 2010 η ΕΚΤ προσπάθησε να βάλει τέλος σε αυτή τη διαδικασία, καθώς είχε ήδη συγκεντρωθεί μια μεγάλη ποσότητα ελληνικών κρατικών ομολόγων. Οι διεθνείς χρηματαγορές έκλεισαν για την Ελλάδα και τα spread των δεκαετών ελληνικών ομολόγων αυξήθηκαν σε τέτοιο επίπεδο που ανέβασαν τις πιθανότητες χρεοκοπίας της Ελλάδας στο 25% (Μητσόπουλος & Πελαγίδης, 2012).

Οι δυσμενείς αυτές εξελίξεις ανάγκασαν την κυβέρνηση αρχικά να παραδεχθεί δημοσίως ότι υπάρχει σοβαρό πρόβλημα και στη συνέχεια να πάρει μέτρα για αύξηση φόρων και περικοπή δαπανών (κυρίως αυτών της μισθολογικής και συνταξιοδοτικής επιβάρυνσης του δημόσιου τομέα). Τα μέτρα αυτά ωστόσο θεωρήθηκαν από τις αγορές «ανεπαρκή και καθυστερημένα», καθώς η δημοσιονομική εξυγίανση που επιτύγχαναν δεν ήταν ανάλογη του δημόσιου ελλείμματος της χώρας. Έτσι, οι διεθνείς αγορές συνέχισαν να παραμένουν κλειστές για την Ελλάδα, αφήνοντας στην κυβέρνηση δύο επιλογές, άτακτη χρεοκοπία ή αναζήτηση οικονομικής βοήθειας. Η κυβέρνηση αντιλαμβανόμενη τις επιπτώσεις μιας άτακτης χρεοκοπίας κατέληξε να ζητήσει οικονομική βοήθεια, αποστέλλοντας τον Απρίλιο του 2010 επιστολή με την οποία ζητούσε την έναρξη της διαδικασίας που είχε διαμορφωθεί για την Ελλάδα από κοινού από την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα, την Ευρωπαϊκή Επιτροπή και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο⁹ (Μητσόπουλος & Πελαγίδης, 2012).

Η έναρξη της διαδικασίας αυτής απαιτούσε την υπογραφή ενός μνημονίου συνεννόησης (στο εξής μνημόνιο), το οποίο επικυρώθηκε από τη Βουλή στις 6 Μαΐου του 2010. Με την υπογραφή του μνημονίου εξασφαλίστηκε δανειοδότηση ύψους 110 δισεκατομμυρίων ευρώ, η χώρα ωστόσο υποχρεώθηκε σε μεγάλες περικοπές στις δημόσιες δαπάνες, ιδιαίτερα σε περικοπές παροχών, καθώς και σε μια άνευ προηγουμένου αύξηση της φορολογίας. Τη χρονιά αυτή το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ ήταν 11,3%, τέσσερεις περίπου ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από την τιμή του 2009.

⁹ Οι τρεις θεσμοί, Ευρωπαϊκή Επιτροπή (Ε.Ε.), Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.) και Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (Δ.Ν.Τ) έγιναν ευρύτερα γνωστοί και ως «τρίοκκα»

Τον Ιούλιο του 2011 σε Σύνοδο Κορυφής της Ευρωζώνης, με επίκεντρο την Ελλάδα, αποφασίστηκε νέα δανειοδότηση της χώρας ύψους 158 δισεκατομμυρίων ευρώ, ενώ τον Οκτώβριο του ίδιου έτους σε επόμενη Σύνοδο Κορυφής αποφασίστηκε κούρεμα του Ελληνικού χρέους κατά 50%. Ο τότε πρωθυπουργός κατέληξε να ζητήσει δημοψήφισμα για τη νέα δανειακή σύμβαση, αργότερα ωστόσο απέσυρε την πρότασή του και παραιτήθηκε από πρωθυπουργός. Τέλος, τον Νοέμβριο του 2011 ορκίστηκε κυβέρνηση συνεργασίας για την εφαρμογή του δεύτερου πακέτου διάσωσης. Το δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ μειώνεται σε 10,4% από 11,3% το 2010.

Η τελευταία εξαίρεση εκλογικού έτους, το οποίο δεν συνδέεται με κορυφή στα δημοσιονομικά ελλείμματα, είναι αυτή του 2012, στη διάρκεια του οποίου έλαβαν χώρα δύο εκλογικές αναμετρήσεις, μία τον Μάιο και μία τον Ιούνιο. Νωρίτερα ωστόσο, τον Φεβρουάριο του 2012 ψηφίστηκε από τη Βουλή το δεύτερο μνημόνιο το οποίο υπέβαλε προς ψήφιση η κυβέρνηση συνεργασίας, εντείνοντας τόσο την ύφεση λόγω των νέων μέτρων λιτότητας, όσο και την κοινωνική δυσαρέσκεια που είχε προκληθεί από το πρώτο μνημόνιο. Στις εκλογές του Μαΐου, τα δύο μεγάλα κόμματα ΠΑΣΟΚ και Νέα Δημοκρατία αποδεκατίστηκαν και καμιά βιώσιμη κυβέρνηση δεν μπορούσε να εμφανιστεί. Αυτή η περίοδος αβεβαιότητας και έντονης πώλωσης τελείωσε με τις νέες εκλογές τον Ιούνιο, όπου η ΝΔ νίκησε οριακά το κόμμα του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ) και σχημάτισε κυβέρνηση συνεργασίας με το ΠΑΣΟΚ και ένα μικρό κόμμα βγαλμένο από το ΣΥΡΙΖΑ, τη Δημοκρατική Αριστερά. Το εκλογικό αυτό έτος, υπό την πίεση των δύο μνημονίων, όχι μόνο δεν παρατηρείται «κορυφή» στο δημόσιο έλλειμμα ως ποσοστό του ΑΕΠ, αλλά μειώθηκε περαιτέρω σε σχέση με το προηγούμενο έτος, φθάνοντας στο 9% του ΑΕΠ.

Τελευταία «κορυφή» στο διάγραμμα παρατηρείται το 2013, όταν το δημόσιο έλλειμμα φθάνει στο 13,2% του ΑΕΠ. Το έτος αυτό ωστόσο δεν αποτελεί εκλογικό έτος. Την αμέσως επόμενη χρονιά το δημόσιο έλλειμμα φθάνει στη χαμηλότερη τιμή του (3,6% του ΑΕΠ) σε όλη την υπό εξέταση περίοδο.

Το 2015 είναι η πρώτη φορά, μετά από την πτώση της χούντας, που την εξουσία αναλαμβάνει ένα κόμμα εκτός του ΠΑΣΟΚ και της ΝΔ. Στις εκλογές του Ιανουαρίου 2015 νικητής αναδεικνύεται το κόμμα του Συνασπισμού Ριζοσπαστικής Αριστεράς (ΣΥΡΙΖΑ). Δεν εξασφαλίζει απόλυτη πλειοψηφία στη Βουλή και σχηματίζει κυβέρνηση συνεργασίας με το κόμμα των Ανεξαρτήτων Ελλήνων (ΑΝΕΛ). Η

κυβέρνηση αυτή προσπάθησε να αντισταθεί στα μέτρα λιτότητας και στις 5 Ιουλίου διεξήγαγε δημοψήφισμα για την αποδοχή ή μη νέας συμφωνίας που πρότεινε η τρόικα. Αν και το αποτέλεσμα του δημοψηφίσματος ήταν η μη αποδοχή, στις 14 Αυγούστου η Βουλή ψηφίζει το τρίτο μνημόνιο και στις 20 Αυγούστου η κυβέρνηση παραιτείται. Τον επόμενο μήνα διενεργούνται εκ νέου εκλογές και ξανασηματίζεται κυβέρνηση με τα ίδια κόμματα (ΣΥΡΙΖΑ–ΑΝΕΛ). Μέσα σε αυτό το τεταμένο, πολιτικά και οικονομικά, κλίμα το ποσοστό του ελλείμματος ανεβαίνει στο 5,6% του ΑΕΠ.

Όπως προκύπτει από το διάγραμμα 2.1, τα ελλείμματα μετατρέπονται για πρώτη φορά σε πλεονάσματα κατά τα έτη 2016 – 2018, γι' αυτό εμφανίζονται με αρνητικό πρόσημο. Τον Σεπτέμβριο του 2017 το Συμβούλιο της Ευρώπης ανακοίνωσε τον τερματισμό της Διαδικασίας του Υπερβολικού Ελλείμματος για την Ελλάδα καθώς το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας ήταν κάτω του 3%. Τέλος, τον Αύγουστο του 2018 ανακοινώθηκε από τον πρωθυπουργό η έξοδος της χώρας από τα προγράμματα στήριξης (μνημόνια), το δημόσιο έλλειμμα τη χρονιά αυτή ήταν στο -1,1% του ΑΕΠ.

Τα παραπάνω στοιχεία αποδεικνύουν με τρόπο αδιαμφισβήτητο ότι όλες οι ελληνικές κυβερνήσεις, ανεξαρτήτως ιδεολογικού προσανατολισμού, ακολουθούν επεκτατική δημοσιονομική πολιτική προεκλογικά, προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους και κατά συνέπεια τις πιθανότητες παραμονής τους στην εξουσία. Η εναλλαγή στην κυβέρνηση κομμάτων με διαφορετική ιδεολογική τοποθέτηση δεν φαίνεται να ανακόπτει την εμφάνιση των κύκλων, γεγονός που παραπέμπει σε ευκαιριακούς εκλογικούς κύκλους και όχι σε κομματικούς. Τέλος, η εναλλαγή στην εξουσία των δύο κομμάτων ΠΑΣΟΚ και ΝΔ δείχνει ότι ίσως τελικά η δημιουργία μεγάλων ελλειμμάτων κατά τις προεκλογικές περιόδους δεν έχει θετικά εκλογικά αποτελέσματα για την κυβερνώσα παράταξη, όπως υποστηρίζουν και οι Brender & Drazen (2008). Ωστόσο, δεν υπάρχουν διαθέσιμα στοιχεία ώστε να ελεγχθεί ποσοτικά αυτή η υπόθεση στην Ελλάδα (Βαβούρα κ. συν., 2019).

Συνοψίζοντας, μπορεί να λεχθεί ότι στην ελληνική οικονομία παρουσιάζεται έντονα το φαινόμενο των εκλογικών δημοσιονομικών κύκλων, κυρίως κατά τη δεκαετία του 1980 και ως τα μέσα της δεκαετίας του 1990. Οι Ελληνικές κυβερνήσεις όχι μόνο δεν δείχνουν πρόθυμες να περιορίσουν τα ελλείμματα, αλλά είναι διατεθειμένες να τα διευρύνουν προεκλογικά προκειμένου να παρατείνουν τη θητεία

τους¹⁰, καθώς θεωρούν ότι οι ψηφοφόροι έχουν μυωπική προοπτική και ψηφίζουν κρίνοντας με βάση το πρόσφατο παρελθόν (Βαβούρας, 2019).

Οι μόνες εξαιρέσεις που εμφανίζονται τις τελευταίες δεκαετίες και οι οποίες έρχονται να επιβεβαιώσουν τον κανόνα, σχετίζονται είτε με τη μετάβαση της χώρας στο τρίτο στάδιο της ONE (1996, 2000), είτε με την παραμονή της στους κόλπους της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2007, 2012). Επομένως οι φορές που τα ελλείμματα στην Ελλάδα κρατήθηκαν σε χαμηλά επίπεδα προεκλογικά, οφείλονται σε προσπάθειες δημοσιονομικής εξυγίανσης που «επέβαλαν» οι Ευρωπαίοι Εταίροι.

Η σημαντικότερη ωστόσο αρνητική συνέπεια της επαναλαμβανόμενης εμφάνισης των πολιτικο - οικονομικών κύκλων, μπορεί να θεωρηθεί η ενσωμάτωσή τους στο σύστημα προσδοκιών των πολιτών όσον αφορά στην εξέλιξη της οικονομίας. Ακόμη και τα πιο αυστηρά σταθεροποιητικά προγράμματα τείνουν να αποτυγχάνουν, αφού οι ψηφοφόροι έχουν την πεποίθηση ότι θα εγκαταλειφθούν προεκλογικά, προκειμένου το κόμμα που κυβερνά να παραμείνει στην εξουσία (Βαβούρας, 2019).

Η προηγηθείσα ανάλυση επιβεβαιώνεται και από πρόσφατες μελέτες των Βαβούρα κ. συν. (2019) και Petrakos et al. (2021) για την ύπαρξη εκλογικών κύκλων στην Ελλάδα και την επίδραση που είχε στο μέγεθός τους η ένταξη της χώρας στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος (2004 έως 2007 και 2009 έως 2017). Στις μελέτες αυτές διαπιστώνεται ότι στην Ελλάδα των τελευταίων σαράντα ετών παρουσιάζεται έντονα το φαινόμενο των πολιτικο – δημοσιονομικών κύκλων ή εκλογικών δημοσιονομικών κύκλων. Σύμφωνα μάλιστα με την ανάλυσή τους, το μέγεθος των κύκλων έχει τριπλασιαστεί σε σχέση με την πριν από τα μέσα της δεκαετίας του 1980 περίοδο, γεγονός που παραπέμπει περισσότερο σε αναπτυσσόμενη παρά σε ανεπτυγμένη χώρα (Brender & Drazen, 2005). Σημαντικότερη, ωστόσο, διαπίστωση των εν λόγω εργασιών είναι ότι όταν η Ελλάδα τίθεται εντός της ΔΥΕ προκειμένου να συμμορφωθεί στους κανόνες που επιβάλλονται από το ΣΣΑ, καταφεύγει σε μείωση των εκλογικών κύκλων σε βαθμό που η επίδραση του πολιτικού κύκλου εξαλείφεται. Οι συνέπειες επομένως της δημοσιονομικής προσαρμογής που επιβάλλεται στη χώρα στα πλαίσια της ΔΥΕ, η οποία έχει και τεράστιο κοινωνικό κόστος (περικοπές μισθών, ανεργία, περικοπές δαπανών, αυξήσεις φόρων κ.λπ.), απλώς αντισταθμίζουν τις αυξήσεις των

¹⁰ Αντίστοιχη ευκαιριακή συμπεριφορά παρατηρείται και στη δημοσιονομική πολιτική της τοπικής αυτοδιοίκησης κατά τα έτη των δημοτικών εκλογικών. Η συμπεριφορά αυτή μάλιστα φαίνεται να ανταμείβεται εκλογικά από τους ψηφοφόρους (Chortareas et al., 2016).

δημοσιονομικών ελλειμμάτων, που προκαλούν οι πολιτικο - δημοσιονομικοί κύκλοι. Με άλλα λόγια, θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι οι ψηφοφόροι «πληρώνουν» τις συνέπειες της μυωπικής συμπεριφοράς, τόσο της δικής τους όσο και των εκάστοτε κυβερνήσεων.

2.3 «Πελατειακές» Σχέσεις Κομμάτων - Ψηφοφόρων

Σύμφωνα με τις προηγούμενες διαπιστώσεις, ο ελληνικός εκλογικός κύκλος αποτελεί έναν από τους βασικούς μηχανισμούς δημιουργίας και διόγκωσης των δημοσίων ελλειμμάτων της χώρας. Επιπλέον, η αδυναμία των κυβερνήσεων να περιορίσουν επαρκώς τα δημόσια ελλείμματα σε χαμηλότερα επίπεδα μετά από τις εκλογές τον καθιστά αποσταθεροποιητικό για την οικονομία. Το γεγονός ότι τα δημόσια ελλείμματα παραμένουν υψηλά σε όλη την υπό εξέταση περίοδο (πλην της τριετίας 2016-2018 που σημειώνεται πλεόνασμα) αποδεικνύει ότι οι ελληνικές κυβερνήσεις αδυνατούν να ακολουθήσουν περιοριστική δημοσιονομική πολιτική, ακόμη και μετά από τις εκλογές.

Όπως υποστηρίζουν οι Θωμαδάκης και Σερεμέτης (1993) η σχέση ψηφοφόρων-κομμάτων δεν εξαντλείται τη στιγμή της εκλογικής αναμέτρησης, αλλά συνεχίζει να υπάρχει και στο μεσοδιάστημα των εκλογικών αναμετρήσεων, επηρεάζοντας ποικιλοτρόπως την πρακτική ενός κυβερνώντος κόμματος μετά από την εκλογική νίκη.

Βασικός παράγοντας επομένως στη διαμόρφωση των δημοσιονομικών πολιτικών που ακολουθούν οι εκάστοτε κυβερνήσεις, είναι και η φύση των δεσμών μεταξύ κομμάτων και πολιτών. Ως εκ τούτου η μελέτη της εμφάνισης του εκλογικού δημοσιονομικού κύκλου στην Ελλάδα, χωρίς να εξετασθεί η σχέση κομμάτων - ψηφοφόρων, θα ήταν ελλιπής.

Τα κόμματα που στηρίζονται σε «πελατειακές» σχέσεις με τους ψηφοφόρους τους είναι πιο απρόθυμα να εφαρμόσουν συντηρητικές δημοσιονομικές πολιτικές, καθώς η εκλογική τους επιβίωση εξαρτάται από την ικανότητά τους να ελέγχουν τους κρατικούς προϋπολογισμούς και να ανταμείβουν τους ψηφοφόρους (Afonso, Zartaloudis & Papadopoulos, 2015).

Ο όρος «πελατειακές σχέσεις» αφορά σε ένα συγκεκριμένο τρόπο κοινωνικής και κυρίως πολιτικής οργάνωσης, της οποίας βασικό δομικό χαρακτηριστικό είναι η

σχέση πάτρωνα – πελάτη. Η σχέση αυτή είναι «δυναδική και προσωπική, συμβολαιακή και ολοκληρωμένη, ανεπίσημη και θεμελιωδώς εργαλειακή και για τις δύο πλευρές της σχέσης, αμοιβαία αλλά και ασυμμετρική και κάθετη με την έννοια ότι ο πελάτης εξαρτάται από τον πάτρωνα» (Μανρογordatos όπως Σωτηρόπουλος, 2007α,β). Σύμφωνα με τον Τραντίδη (2019) ως πελατειακό σύστημα ορίζεται «η κατανομή πόρων από την πολιτική εξουσία μέσω μιας συμφωνίας με την οποία οι πολιτικοί – οι πάτρωνες – εξαρτούν αυτήν την κατανομή από την πολιτική υποστήριξη των ωφελούμενων – των πελατών τους. Οι πελατειακές συναλλαγές προκύπτουν εκεί όπου η πολιτική εξουσία συναντά την κοινωνική και την οικονομική ζωή».

Όσον αφορά επομένως στην πολιτική, ο όρος «πελατειακές σχέσεις» χρησιμοποιείται σε μια προσπάθεια αντιστοίχισης των αγοραίων σχέσεων και συναλλαγών με αυτές που αναπτύσσονται ανάμεσα σε ένα πολίτη και ένα πολιτικό, όταν η πολιτική επιλογή του πρώτου, δηλαδή η ψήφος του, μπορεί να γίνει αντικείμενο διαπραγμάτευσης προς όφελος και των δύο συμβαλλομένων. Επομένως οι πολιτικές πελατειακές σχέσεις αποτελούν δυναδικές σχέσεις ανάμεσα σε κάποιον, ο οποίος μετέχει στην πολιτική εξουσία και σε έναν άλλο (σε αρκετές περιπτώσεις και την οικογένειά του), ο οποίος επιδιώκει την περιστασιακή και προς το συμφέρον του πρόσβαση στην πολιτική εξουσία (Σωτηρόπουλος, 2007α). Με άλλα λόγια οι πελατειακές σχέσεις μπορεί να θεωρηθούν ως τρόπος πολιτικής συμμετοχής των μαζών στην πολιτική, όπου ο πολίτης ανταλλάσσει την ψήφο του προκειμένου να εξασφαλίσει την εξυπηρέτηση των προσωπικών του συμφερόντων.

Η εμφάνιση πελατειακών σχέσεων είναι πιο πιθανή όταν τα πολιτικά κόμματα, τα οποία ανταγωνίζονται για την πολιτική εξουσία, συναντούν κοινωνικοοικονομικούς δρώντες που προσπαθούν να πείσουν την πολιτική εξουσία να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις τους (Τραντίδης, 2019).

Σύμφωνα με τον Σωτηρόπουλο (2007α) οι πελατειακές σχέσεις αποτελούσαν συνηθισμένο πολιτικό φαινόμενο σε χώρες της Λατινικής Αμερικής, της Νοτιοανατολικής Ασίας καθώς και των Μεσογειακών χωρών κατά τον 19^ο και 20^ο αιώνα. Όσον αφορά στην Ελλάδα, οι πελατειακές σχέσεις αποτελούν ένα κοινωνικό ιδίωμα της ελληνικής πραγματικότητας, που τη χαρακτηρίζει διαχρονικά και λειτουργεί ως κύριος μηχανισμός ενσωμάτωσης των ατόμων στο πολιτικό σύστημα. Αρχικά οι πελατειακές σχέσεις εμφανίστηκαν μέσω προσωπικών ή οικογενειακών σχέσεων των ψηφοφόρων με μέλη των τοπικών ή εθνικών «ελίτ» σε μία σχέση ανταλλαγής. Βουλευτές και τοπικοί κομματάρχες αντάλλασσαν θέσεις και μεταθέσεις

στο δημόσιο καθώς και εξυπηρετήσεις στις δημόσιες υπηρεσίες με τις ψήφους τόσο των εξυπηρετούμενων πολιτών όσο και αυτές των συγγενικών τους προσώπων (Σωτηρόπουλος, 2007α).

Τις τελευταίες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα και κυρίως τη δεκαετία του 1980 οι πελατειακές σχέσεις στην Ελλάδα υπέστησαν μεταβολές στη δομή τους (Ιορδάνογλου 2013, Σωτηρόπουλος 2007α). Μετασηματίστηκαν από καθαρά διαπροσωπική σχέση ψηφοφόρου – πελάτη με τον αντίστοιχο πολιτικό – πάτρωνα σε κομματικές πελατειακές σχέσεις (Demertzis & Charalambis όπως Θωμαδάκης & Σερεμέτης, 1993). Αυτό σήμαινε ότι οι εμπλεκόμενοι, τόσο από τη μια όσο και από την άλλη μεριά, θα μπορούσαν να είναι όχι κατ' ανάγκη πρόσωπα αλλά ομάδες οργανωμένων συμφερόντων. Τέτοιες ομάδες είναι οι κομματικές οργανώσεις, οι συνδικαλιστικοί φορείς ή άλλες ομάδες πολιτών.

Ο «εκσυγχρονισμός» αυτός του πελατειακού συστήματος στη χώρα, ο οποίος οδήγησε στη μετάβαση από τις εξατομικευμένες σε ομαδικές πελατειακές σχέσεις, οφείλεται αφενός στην αναδιοργάνωση της λειτουργίας και του μηχανισμού των πολιτικών κομμάτων, που συντελέστηκε στην ελληνική μεταπολιτευτική συγκυρία και αφετέρου στην σταδιακή εμφάνιση οργανωμένων συνδικαλιστικών φορέων.

Τα κόμματα που εμφανίσθηκαν στην Ελλάδα μετά από την πτώση του επταετούς καθεστώτος των συνταγματαρχών το 1974, σε μεγάλο βαθμό στήριξαν την οργάνωσή τους σε εκλογικά πελατολόγια και δίκτυα που υπήρχαν πριν από τη δικτατορία (Pappas, 2009), ενώ ταυτόχρονα επένδυσαν τόσο στην οικοδόμηση μαζικών κομματικών οργανώσεων όσο και σε σχέσεις επιρροής με ομάδες οργανωμένων συμφερόντων, ιδίως με τα εργατικά συνδικάτα. Οι πελατειακές σχέσεις μετασηματίστηκαν από διαπροσωπικές μεταξύ πολιτικών και ψηφοφόρων, σε σχέσεις μεταξύ «προστατών – κομμάτων» και οργανωμένων ομάδων «πελατών». Οι μαζικές κομματικές οργανώσεις διευκόλυναν την ανταλλακτική σχέση κομμάτων - ψηφοφόρων, καθώς παρείχαν τα κοινωνικά δίκτυα μέσω των οποίων πραγματοποιείτο η ανταλλαγή και οι «υποστηρικτές» μπορούσαν να κινητοποιηθούν και να επιβραβευθούν. Επιπλέον, οι στενές οργανωτικές συνδέσεις που δημιουργήθηκαν μεταξύ κομμάτων και συνδικάτων ενίσχυσαν ακόμη περισσότερο τα δίκτυα πελατειακής ανταλλαγής, καθώς οι συνδικαλιστικές οργανώσεις αντάλλασσαν την εκλογική υποστήριξη των μελών τους με μελλοντικές θέσεις εργασίας, αυξήσεις αμοιβών ή παροχών κ.λπ.

Η ικανοποίηση και διατήρηση αυτής της μαζικής πελατείας οδήγησε τα ελληνικά κόμματα σε συστηματικά υπερβολικές υποσχέσεις και τους ψηφοφόρους σε υπερβολικές προσδοκίες, με υψηλότατο δημοσιονομικό κόστος όχι μόνο κατά τις προεκλογικές περιόδους αλλά καθ' όλη τη διάρκεια των κυβερνητικών θητειών. Με άλλα λόγια, η πελατειακή πολιτική που ακολούθησαν τα ελληνικά κόμματα από το 1980 και μετά, όχι μόνο συνέβαλε στη δημιουργία οικονομικών κύκλων στη χώρα, αλλά τους ενίσχυσε αντί να τους εξαλείψει ή να τους αμβλύνει.

Ακόμη και κατά την περίοδο της κρίσης χρέους της χώρας, μεταξύ των ετών 2009 και 2012, οι πελατειακές σχέσεις δυσχέραναν την ανοικτή υποστήριξη για λιτότητα από τα κυρίαρχα κόμματα, καθώς οι δημοσιονομικές περικοπές θα είχαν σημαντικές εκλογικές συνέπειες. Περιορίζοντας τις δημόσιες δαπάνες ή αυξάνοντας τη φορολογία οι κυβερνήσεις θα υπονόμειναν στην ουσία τις εκλογικές τους στρατηγικές. Εάν η ικανότητα ανταμοιβής των ψηφοφόρων εξαφανιζόταν, λίγα θα ήταν αυτά που θα συνέδεαν ψηφοφόρους και κόμματα και οι εκλογικές κυρώσεις θα ήταν πολύ σοβαρές (Afonso, Zartaloudis & Papadopoulos, 2015).

Η μείωση των ποσοστών των δύο παραδοσιακών κομμάτων, ΠΑΣΟΚ και Νέας Δημοκρατίας, μετά την εφαρμογή των αυστηρών μέτρων λιτότητας που επέβαλαν οι δανειστές και η άνοδος ενός νέου κόμματος (ΣΥΡΙΖΑ) στην εξουσία στις βουλευτικές εκλογές του 2015, αποδεικνύουν τις παραπάνω υποθέσεις.

Σύμφωνα με τον Βαβούρα (2019), βασική κατεύθυνση στην αντιμετώπιση των δημοσίων ελλειμμάτων της Ελλάδας φαίνεται ότι είναι η μεταβολή της πολιτικής συμπεριφοράς τόσο των πολιτικών όσο και των εκλογέων. Όσο διατηρούνται οι πελατειακές σχέσεις πολιτικών - ψηφοφόρων, η εξάλειψη των εκλογικών δημοσιονομικών κύκλων είναι δύσκολη. Οι πολιτικοί θα πρέπει να πάψουν να αντιδρούν παθητικά στις απαιτήσεις των ψηφοφόρων τους, ιδιαίτερα όταν αυτές δεν είναι συμβατές με τους γενικότερους κοινωνικούς στόχους. Επίσης, οι κυβερνήσεις θα πρέπει να δίνουν μεγαλύτερη έμφαση στην υλοποίηση των προγραμμάτων τους από ότι στα πολιτικά οφέλη τους. Οι ψηφοφόροι από την άλλη, μέσω της βελτίωσης της κοινωνικής και πολιτικής τους ενημέρωσης, θα είναι σε θέση να διαπιστώνουν τότε οι κυβερνώντες λειτουργούν ευκαιριακά δημιουργώντας εκλογικούς κύκλους προκειμένου να παραμείνουν στην εξουσία και να τους «τιμωρούν» αντί να τους «επιβραβεύουν» με την ψήφο τους. Με αυτόν τον τρόπο οι πολιτικο - δημοσιονομικοί κύκλοι θα μπορούσαν να εξαλειφθούν.

2.4 Ανακεφαλαίωση

Σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν στο παρόν κεφάλαιο γίνεται αντιληπτό ότι το φαινόμενο των πολιτικο - δημοσιονομικών κύκλων παρουσιάζεται έντονα στην ελληνική οικονομία από το 1980 και μετά. Η διαχρονική ευκαιριακή συμπεριφορά των ελληνικών κυβερνήσεων ανεξαρτήτως ιδεολογικής τοποθέτησης, κυρίως κατά τα έτη των βουλευτικών εκλογών, συνέβαλε σε μεγάλο βαθμό στην εμφάνιση του φαινομένου αυτού στη χώρα, ενώ η διάρκεια και η έντασή του ενισχύθηκε σημαντικά από την ύπαρξη πελατειακών σχέσεων μεταξύ πολιτικών κομμάτων και ψηφοφόρων.

Η ένταξη της χώρας στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος και η υπογραφή τριών μνημονίων με τους ευρωπαϊκούς θεσμούς και το ΔΝΤ περιόρισαν την ευκαιριακή συμπεριφορά των ελληνικών κυβερνήσεων και τη δυνατότητα χειραγώγησης της δημοσιονομικής πολιτικής, «αναστέλλοντας» με αυτό τον τρόπο και την εμφάνιση του φαινομένου. Οι πολιτικοί δεν ήταν πλέον σε θέση να προβαίνουν σε αύξηση παροχών προεκλογικά προκειμένου να έχουν την εύνοια των ψηφοφόρων. Αντίθετα υποχρεώθηκαν να τους δυσανεστήσουν με αναγκαίες περικοπές και μεταρρυθμίσεις.

Η πρόσφατη αυτή αλλαγή στην πολιτική συμπεριφορά των ελληνικών κομμάτων πραγματοποιήθηκε υπό την «πίεση» των Ευρωπαίων Εταίρων με μεγάλο οικονομικό και κοινωνικό κόστος για τη χώρα. Ωστόσο, όπως αναφέρθηκε και στην προηγούμενη ενότητα, για να υπάρξει αποτελεσματική αντιμετώπιση στο πρόβλημα των δημοσιονομικών ελλειμμάτων στην Ελλάδα απαιτείται αλλαγή όχι μόνο στην πολιτική συμπεριφορά των πολιτικών, αλλά και σε αυτή των ψηφοφόρων. Οι πολίτες δεν φέρουν ίση ευθύνη με τους πολιτικούς, καθώς οι ίδιοι δεν είναι υπεύθυνοι για τη χάραξη της δημοσιονομικής πολιτικής, ωστόσο συνέβαλαν στην επικράτηση και διατήρηση της ευκαιριακής συμπεριφοράς των δεύτερων τόσο με αποδοχή μέσω της ψήφου τους όσο και με απαίτηση ανταμοιβών για την ψήφο αυτή.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την αλλαγή μιας χρόνιας και καταστροφικής για τη χώρα συμπεριφοράς είναι καταρχάς η αναγνώρισή της, όταν αυτή παρουσιάζεται. Για να μπορέσει το εκλογικό σώμα να μετατραπεί από μέρος του προβλήματος σε μέρος της λύσης, θα πρέπει να είναι σε θέση όχι μόνο να αναγνωρίζει τις καιροσκοπικές συμπεριφορές των κυβερνήσεων και να τις τιμωρεί με την ψήφο του, αλλά να μπορεί να αναγνωρίζει και να αποδέχεται τη σημασία της δικής του συμμετοχής στην ύπαρξη πελατειακών σχέσεων στην Ελλάδα. Ο περιορισμός των καιροσκοπικών

κυβερνητικών πολιτικών μπορεί να επέλθει και μέσα από την αλλαγή της πολιτικής συμπεριφοράς και νοοτροπίας των ψηφοφόρων, η οποία δεν είναι ανεξάρτητη από τη συμπεριφορά των πολιτικών κομμάτων.

Λαμβάνοντας υπόψη όλα τα παραπάνω η παρούσα εργασία προχωράει στο ερευνητικό μέρος της, στο οποίο θα επιδιωχθεί μέσα από διερεύνηση δείγματος του ελληνικού εκλογικού σώματος να διαπιστωθεί αν και σε ποιο βαθμό οι Έλληνες ψηφοφόροι έχουν αντιληφθεί την πολιτική διόγκωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων που ακολουθούν οι ελληνικές κυβερνήσεις, καθώς και κατά πόσον οι ίδιοι θεωρούν ότι έχουν μερίδιο ευθύνης στη διαμόρφωση της πολιτικής αυτής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΟ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Εισαγωγή

Στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσας εργασίας πραγματοποιήθηκε η θεωρητική προσέγγιση των πολιτικο - οικονομικών και πολιτικο - δημοσιονομικών κύκλων. Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο εξετάστηκε η εμφάνιση του φαινομένου στην ελληνική οικονομία από το 1980 έως το 2018, μέσα από την εξέλιξη των δημοσιονομικών ελλειμμάτων ως ποσοστού του ΑΕΠ. Το παρόν τρίτο κεφάλαιο στόχο έχει να παρουσιάσει τον σχεδιασμό για το ερευνητικό μέρος της εργασίας.

3.2 Σκοπός και Ερευνητικά Ερωτήματα

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν να διαπιστωθεί αν το εκλογικό σώμα στην Ελλάδα έχει αντιληφθεί το φαινόμενο των πολιτικο - δημοσιονομικών κύκλων στη χώρα και αν έχει κατανοήσει τον ρόλο που έχουν διαδραματίσει οι «πελατειακές» σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων στην ακολουθούμενη πορεία διόγκωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων των τελευταίων δεκαετιών.

Πιο συγκεκριμένα, επιδιώχθηκε να δοθούν απαντήσεις στα κάτωθι ερευνητικά ερωτήματα:

- Σε ποιο βαθμό το εκλογικό σώμα έχει αντιληφθεί την πολιτική διόγκωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, που ακολουθούν οι ελληνικές κυβερνήσεις κατά τα έτη των βουλευτικών εκλογών προκειμένου να παραμείνουν στην εξουσία;
- Σε ποιο βαθμό το εκλογικό σώμα θεωρεί ότι οι «πελατειακές» σχέσεις κομμάτων – ψηφοφόρων επηρεάζουν την πολιτική διόγκωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων που ακολουθούν τα ελληνικά κόμματα εξουσίας διαχρονικά;
- Διαφέρουν οι απόψεις του εκλογικού σώματος ως προς το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων;

3.3 Ερευνητική Μεθοδολογία

Η συγκεκριμένη εργασία πραγματοποιήθηκε με μεθοδολογικά στοιχεία της ποσοτικής έρευνας. Ως εργαλείο της ποσοτικής έρευνας χρησιμοποιήθηκε ερωτηματολόγιο κλειστού τύπου, ενώ τα ποιοτικά δεδομένα (βιβλιογραφική έρευνα, επισκόπηση άρθρων και διαδικτυακών πηγών) λειτούργησαν υποστηρικτικά προς τα ποσοτικά, διευκολύνοντας την ανάλυση και ερμηνεία των αποτελεσμάτων που προέκυψαν από την ποσοτική έρευνα.

Το ερωτηματολόγιο περιλάμβανε συνολικά είκοσι πέντε (25) ερωτήσεις κλειστού τύπου, εκ των οποίων οι τέσσερις (4) ήταν δημογραφικού χαρακτήρα (φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, επάγγελμα) και είκοσι μία (21) ερωτήσεις, στις οποίες οι ερωτώμενοι καλούνταν να δηλώσουν τον βαθμό συμφωνίας/διαφωνίας τους (καθόλου, λίγο, αρκετά, πολύ, πάρα πολύ). Δινόταν επιπλέον η δυνατότητα επιλογής της απάντησης δεν ξέρω / δεν απαντώ.

Η μέθοδος αυτή εξυπηρέτησε τη συλλογή δεδομένων σε σύντομο χρονικό διάστημα και εξασφάλισε τη σαφήνεια των ερωτήσεων που απαντήθηκαν από τους ερωτώμενους. Στον σχεδιασμό του ερωτηματολογίου η προσοχή στράφηκε στη δόμησή του με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι απλό, σύντομο, ουσιαστικό, να μην κουράζει ή αποθαρρύνει τον ερωτώμενο και να διασφαλίζει την ανωνυμία του.

Η δημιουργία του ερωτηματολογίου έγινε με την εφαρμογή Google Forms, ενώ η διανομή του πραγματοποιήθηκε κυρίως ηλεκτρονικά και σε λίγες περιπτώσεις με την προσωπική παρουσία της ερευνήτριας, όπου αυτό ήταν δυνατό στο πλαίσιο της πανδημίας, προκειμένου να εξασφαλιστεί η καλύτερη δυνατή αντιπροσώπευση των μεγαλύτερων ηλικιακών ομάδων, οι οποίες δεν έχουν εξοικείωση με το διαδίκτυο.

Προτού γίνει διανομή του ερωτηματολογίου διεξήχθη πιλοτική έρευνα, προκειμένου να διαπιστωθούν λάθη και παραλείψεις του ερευνητικού εργαλείου. Επίσης δευτερεύων στόχος της πιλοτικής έρευνας ήταν η χρονομέτρηση συμπλήρωσης του ερωτηματολογίου με απώτερο στόχο να μην ξεπερνάει τα δέκα λεπτά, ώστε να μην είναι κουραστικό στον συμμετέχοντα. Στην πιλοτική έρευνα συμμετείχαν 10 άτομα. Οι απαντήσεις τους δεν καταχωρίστηκαν στην τελική έρευνα. Έννοιες όπως «δημοσιονομικό έλλειμμα», «προεκλογική χειραγώγηση», «δημοσιονομική πολιτική», δυσκόλεψαν τους ερωτώμενους και κρίθηκε απαραίτητο να διατυπωθούν με απλούστερο τρόπο εντός του ερωτηματολογίου. Το διάστημα που

απαιτούνταν για να συμπληρώσει κάποιος το ερωτηματολόγιο κυμάνθηκε από 5 έως 9 λεπτά, και κρίθηκε ικανοποιητικό για τη διεξαγωγή της έρευνας.

Ως πληθυσμός της έρευνας ορίστηκε το εκλογικό σώμα της Ελλάδας, ενώ η επιλογή του δείγματος έγινε με τη μέθοδο της απλής τυχαίας δειγματοληψίας. Οι συμμετέχοντες που έλαβαν μέρος ανέρχονται σε 511 ενήλικες, οι οποίοι γνωρίζουν ελληνική γραφή, ζουν μόνιμα στην Ελλάδα και έχουν δικαίωμα ψήφου.

Μετά την ολοκλήρωση της διαδικασίας συλλογής δεδομένων και με το κλείσιμο της έρευνας, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων κωδικοποιήθηκαν κατάλληλα και εισήχθησαν στο πρόγραμμα στατιστικών εφαρμογών “SPSS 26.0 for Windows”, όπου και αναλύθηκαν. Χρησιμοποιήθηκαν απόλυτες και σχετικές συχνότητες (εκφρασμένες σε ποσοστά). Για τους ελέγχους ανεξαρτησίας, χρησιμοποιήθηκε ο έλεγχος χ^2 (Pearson chi-square test), ενώ οι απαντήσεις «δεν ξέρω/δεν απαντώ» εξαιρέθηκαν από αυτές τις αναλύσεις. Το επίπεδο στατιστικής σημαντικότητας ορίστηκε στο $p < 0,05$.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4 : ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

4.1 Δημογραφικά Χαρακτηριστικά του Δείγματος

Η συγκεκριμένη ενότητα αφορά στην περιγραφική ανάλυση των δημογραφικών χαρακτηριστικών των συμμετεχόντων του δείγματος δηλαδή πόσοι από αυτούς ήταν άνδρες ή γυναίκες, ποια ήταν η ηλικία τους, το μορφωτικό τους επίπεδο καθώς και ποια ήταν η απασχόλησή τους.

Πιο συγκριμένα ως προς το φύλο, η πλειοψηφία αποτελούνταν από γυναίκες (52,3%) και το 47,7% από άνδρες. Ως προς την ηλικία, το 20,6% ήταν μεταξύ 20-30 ετών, το 21,9% μεταξύ 31-40 ετών, το 25,8% μεταξύ 41-50 ετών, το 16,8% μεταξύ 51-60 ετών και το 14,9% ήταν 61 ετών και άνω. Ως προς το μορφωτικό επίπεδο, το 5,5% δήλωσε απόφοιτος δημοτικού, το 42,5% απόφοιτος Γυμνασίου/Λυκείου, το 39,1% πτυχιούχος Ανώτατων Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Α.Ε.Ι.) ή Τεχνολογικών Εκπαιδευτικών Ιδρυμάτων (Τ.Ε.Ι.) και το 12,9% δήλωσε πως έχει μεταπτυχιακό δίπλωμα ειδίκευσης ή διδακτορικό. Ως προς την απασχόληση, το 21,1% δήλωσε πως εργάζεται στο δημόσιο, το 29,6% στον ιδιωτικό τομέα, το 16,8% πως είναι ελεύθεροι επαγγελματίες, το 9,2% φοιτητές, το 10,2% συνταξιούχοι, το 11,5% άνεργοι και το 1,6% οικιακά.

Πίνακας 4.1 Δημογραφικά χαρακτηριστικά δείγματος

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
<i>Φύλο</i>		
Άνδρας	244	47,7
Γυναίκα	267	52,3
<i>Ηλικία</i>		
20-30	105	20,6
31-40	112	21,9
41-50	132	25,8
51-60	86	16,8

61 και άνω	76	14,9
<i>Επίπεδο εκπαίδευσης</i>		
Απόφοιτος Δημοτικού	28	5,5
Απόφοιτος Γυμνασίου/Λυκείου	217	42,5
Πτυχιούχος ΑΕΙ/ΤΕΙ	200	39,1
Κάτοχος Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού	66	12,9
<i>Απασχόληση</i>		
Δημόσιος Υπάλληλος	108	21,1
Ιδιωτικός Υπάλληλος	151	29,6
Ελεύθερος Επαγγελματίας	86	16,8
Φοιτητής	47	9,2
Συνταξιούχος	52	10,2
Άνεργος	59	11,5
Οικιακά	8	1,6

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

4.2 Περιγραφική Ανάλυση Ερωτήσεων Ερωτηματολογίου

Η συγκεκριμένη ενότητα αφορά στην περιγραφική ανάλυση των ερωτήσεων του κυρίως μέρους της έρευνας.

Αρχίζοντας με τον Πίνακα 4.2 και την ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες για το αν πιστεύουν ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση, το 11,9% απάντησε «καθόλου», το 30,9% «λίγο», το 32,1% «αρκετά» το 11,0% «πολύ», το 12,9% «πάρα πολύ» ενώ το 1,2% απάντησε πως δεν γνωρίζει ή δεν θέλει να απαντήσει. Με λίγα λόγια, το 42,8% των ερωτώμενων πιστεύουν ότι η οικονομική πολιτική των κομμάτων δεν διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση καθώς απάντησαν «καθόλου» ή «λίγο», ενώ το 56% πιστεύει ότι διαφέρει από «αρκετά» έως «πάρα πολύ».

Πίνακας 4.2 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση (αριστερά - δεξιά);»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	61	11,9
Λίγο	158	30,9
Αρκετά	164	32,1
Πολύ	56	11,0
Πάρα πολύ	66	12,9
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	6	1,2

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Έπειτα στην ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες για το αν πιστεύουν ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους σχεδόν 9 στους 10 απάντησαν θετικά (αρκετά, πολύ, πάρα πολύ). Πιο συγκεκριμένα, το 2,5% απάντησε «καθόλου», το 10,8% «λίγο» το 39,5% «αρκετά» το 21,9% «πολύ», το 23,7% «πάρα πολύ» ενώ το 1,6% απάντησε πως δεν γνωρίζει ή δεν θέλει να απαντήσει.

Πίνακας 4.3 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	13	2,5
Λίγο	55	10,8
Αρκετά	202	39,5
Πολύ	112	21,9
Πάρα πολύ	121	23,7

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Συνεχίζοντας στον Πίνακα 4.4, η ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες ήταν παρεμφερής με την προηγούμενη με τη διαφορά ότι κλήθηκαν να απαντήσουν πως επιλέγουν οι ίδιοι το κόμμα που θα ψηφίσουν ασχέτως με το τι πιστεύουν ότι κάνει το υπόλοιπο εκλογικό σώμα. Εδώ οι απαντήσεις ανεστράφησαν και η πλειοψηφία απάντησε πως δεν καταφεύγει στο προσωπικό συμφέρον όταν πρόκειται να ψηφίσει. Πιο συγκεκριμένα, το 54,6% απάντησε «καθόλου», το 20,2% «λίγο» το 13,9% «αρκετά» το 6,1% «πολύ», το 3,1% «πάρα πολύ» ενώ το 2,1% απάντησε πως δεν γνωρίζει ή δεν θέλει να απαντήσει.

Πίνακας 4.4 Ανάλυση ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	279	54,6
Λίγο	103	20,2
Αρκετά	71	13,9
Πολύ	31	6,1
Πάρα πολύ	16	3,1
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	11	2,1

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Ως προς την ερώτηση του Πίνακα 4.5, αν συμφωνούν με την άποψη πως ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας, η πλειοψηφία του δείγματος συμφωνεί «πάρα πολύ» (42,3%), «πολύ» το 18,8% και «αρκετά» το 26,6%.

Πίνακας 4.5 Ανάλυση ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	18	3,5
Λίγο	40	7,8
Αρκετά	136	26,6
Πολύ	96	18,8
Πάρα πολύ	216	42,3
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	5	1,0

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Συνεχίζοντας με την ερώτηση του Πίνακα 4.6, και επεκτείνοντας την ερώτηση περί παραμονής στην εξουσία, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν αν συμφωνούν με την άποψη πως τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες, προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητά τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Εδώ, οι απαντήσεις ήταν ακόμα πιο ξεκάθαρες καθώς η πλειοψηφία του δείγματος συμφωνεί «πάρα πολύ» (49,9%), «πολύ» το 22,5% και «αρκετά» το 21,3%.

Πίνακας 4.6 Ανάλυση ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες (π.χ. αυξάνουν τις κοινωνικές παροχές και τις συντάξεις), προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητά τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	5	1,0
Λίγο	23	4,5
Αρκετά	109	21,3
Πολύ	115	22,5

Πάρα πολύ	255	49,9
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	4	0,8

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Ακολουθώντας το μοτίβο των ερωτήσεων για τις δημόσιες δαπάνες, στον Πίνακα 4.7 παρουσιάζεται η ερώτηση για το αν θεωρούν πως η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές, είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας. Περίπου 9 στους 10 συμμετέχοντες συμφωνούν με την άποψη αυτή και πιο συγκεκριμένα, το 40,1% συμφωνεί «πάρα πολύ», «πολύ» το 30,9% και «αρκετά» το 20,2%.

Πίνακας 4.7 Ανάλυση ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	8	1,6
Λίγο	33	6,5
Αρκετά	103	20,2
Πολύ	158	30,9
Πάρα πολύ	205	40,1
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	4	0,8

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Συνεχίζοντας στον Πίνακα 4.8 παρουσιάζεται η ερώτηση για το κατά πόσο συμφωνούν με την άποψη πως οι προεκλογικές παροχές επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος. Εδώ η πλειοψηφία του δείγματος (35,6%) απάντησε «αρκετά», το 26,4% «πολύ» και το 25,0% «πάρα πολύ».

Πίνακας 4.8 Ανάλυση ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές (π.χ. αύξηση επιδομάτων, μείωση της φορολογίας) επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	5	1,0
Λίγο	55	10,8
Αρκετά	182	35,6
Πολύ	135	26,4
Πάρα πολύ	128	25,0
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	6	1,2

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Η επόμενη ερώτηση εστίαζε στα προσωπικά κίνητρα, αν επηρεάζονται από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου τους (Πίνακα 4.9). Οι απαντήσεις εδώ έρχονται σε πλήρη διαφωνία με το τι πιστεύουν οι ερωτώμενοι για το εκλογικό σώμα μιας και πάνω από τους μισούς συμμετέχοντες (57,3%) απάντησε «καθόλου» και το 29,0% «λίγο».

Πίνακας 4.9 Ανάλυση ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	293	57,3
Λίγο	148	29,0
Αρκετά	46	9,0
Πολύ	17	3,3
Πάρα πολύ	4	0,8
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	3	0,6

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Συνεχίζοντας με τις ερωτήσεις για τι προεκλογικές παροχές και κατά πόσο περιλαμβάνουν ένα τίμημα που πληρώνεται από το λαό μετεκλογικά, οι απαντήσεις των συμμετεχόντων μοιράστηκαν ανάμεσα στις απαντήσεις «αρκετά» (29,5%), «πολύ» (28,0%) και «πάρα πολύ» (32,1%).

Πίνακας 4.10 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	5	1,0
Λίγο	35	6,8
Αρκετά	151	29,5
Πολύ	143	28,0
Πάρα πολύ	164	32,1
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	13	2,5

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Η επόμενη ερώτηση που τέθηκε, ήταν κατά πόσο θεωρούν συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας. Οι απόψεις των συμμετεχόντων μοιράστηκαν ανάμεσα στις απαντήσεις «αρκετά» (30,1%), «πολύ» (24,9%), με μεγαλύτερη συχνότητα αυτή της απάντησης «πάρα πολύ» (35,0%).

Πίνακας 4.11 Ανάλυση ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	4	0,8

Λίγο	28	5,5
Αρκετά	154	30,1
Πολύ	127	24,9
Πάρα πολύ	179	35,0
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	19	3,7

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Ακολουθούσε η ερώτηση κατά πόσο πιστεύουν ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά όπου η πλειοψηφία απάντησε «αρκετά» (35,2%), «πολύ» (29,5%) και «πάρα πολύ» (22,5%).

Πίνακας 4.12 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	11	2,2
Λίγο	36	7,0
Αρκετά	180	35,2
Πολύ	151	29,5
Πάρα πολύ	115	22,5
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	18	3,5

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην επόμενη ερώτηση για το αν πιστεύουν πως οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά, οι απαντήσεις μοιράστηκαν σχεδόν σε όλες τις επιλογές. Πιο συγκεκριμένα, το 21,1% απάντησε «καθόλου», το 19,8% «λίγο», το 30,3% «αρκετά», το 15,3% «πολύ» και το 9,0% «πάρα πολύ».

Πίνακας 4.13 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	108	21,1
Λίγο	101	19,8
Αρκετά	155	30,3
Πολύ	78	15,3
Πάρα πολύ	46	9,0
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	23	4,5

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Ακολουθούσε η ερώτηση σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας, όπου 4 στους 10 (42,5%) απάντησε «πάρα πολύ», 21,5% «πολύ» και 24,9% «αρκετά».

Πίνακας 4.14 Ανάλυση ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	12	2,3
Λίγο	28	5,5
Αρκετά	127	24,9
Πολύ	110	21,5
Πάρα πολύ	217	42,5
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	17	3,3

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην επόμενη ερώτηση για το αν θεωρούν ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές, η πλειοψηφία (35,6%) απάντησε «αρκετά», το 29,0% «πολύ» και το 22,9% «πάρα πολύ».

Πίνακας 4.15 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	11	2,2
Λίγο	39	7,6
Αρκετά	182	35,6
Πολύ	148	29,0
Πάρα πολύ	117	22,9
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	14	2,7

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην επακόλουθη ερώτηση για το αν θεωρούν πως τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής, η πλειοψηφία του δείγματος (62,0%) απάντησε αθροιστικά «λίγο» ή «αρκετά».

Πίνακας 4.16 Ανάλυση ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	52	10,2
Λίγο	139	27,2
Αρκετά	178	34,8

Πολύ	71	13,9
Πάρα πολύ	50	9,8
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	21	4,1

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην ερώτηση του Πίνακα 4.17, για το κατά πόσο πιστεύουν πως η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου, επίσης η πλειοψηφία του δείγματος (54,3%) απάντησε αθροιστικά «λίγο» ή «αρκετά». Όμως υπήρχε και ένα μεγάλο ποσοστό (21,3%) που απάντησε πως δεν γνωρίζει ή δεν θέλει να απαντήσει.

Πίνακας 4.17 Ανάλυση ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	20	3,9
Λίγο	103	20,2
Αρκετά	174	34,1
Πολύ	65	12,7
Πάρα πολύ	40	7,8
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	109	21,3

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην επόμενη ερώτηση για το αν θεωρούν ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική, η πλειοψηφία του δείγματος (65,3%) απάντησε αθροιστικά «λίγο» ή «αρκετά». Όμως υπήρχε και ένα μεγάλο ποσοστό (18,6%) που απάντησε πως δεν γνωρίζει ή δεν θέλει να απαντήσει.

Πίνακας 4.18 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	17	3,3
Λίγο	154	30,1
Αρκετά	180	35,2
Πολύ	43	8,4
Πάρα πολύ	22	4,3
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	95	18,6

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην επόμενη ερώτηση για το αν πιστεύουν ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμισαν το μέλλον των επόμενων γενεών, οι απαντήσεις που πλειοψηφούσαν ήταν «αρκετά» (21,9%), το 18,8% «πολύ» και το 43,2% «πάρα πολύ».

Πίνακας 4.19 Ανάλυση ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμισαν το μέλλον των επόμενων γενεών;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	20	3,9
Λίγο	48	9,4
Αρκετά	112	21,9
Πολύ	96	18,8
Πάρα πολύ	221	43,2
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	14	2,7

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην επόμενη ερώτηση για το αν θεωρούν ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους, οι απόψεις μοιράστηκαν σχεδόν σε όλες τις απαντήσεις (εκτός από την απάντηση «καθόλου»). Πιο συγκεκριμένα, το 16,2% απάντησε «λίγο», το 39,7% «αρκετά», το 23,1% «πολύ» και το 17,6% «πάρα πολύ».

Πίνακας 4.20 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	11	2,2
Λίγο	83	16,2
Αρκετά	203	39,7
Πολύ	118	23,1
Πάρα πολύ	90	17,6
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	6	1,2

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην επόμενη ερώτηση για το αν θεωρούν ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές, η πλειοψηφία των απαντήσεων ήταν μεταξύ «αρκετά» και «πολύ» (70,2%).

Πίνακας 4.21 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	9	1,8
Λίγο	59	11,5
Αρκετά	231	45,2

Πολύ	128	25,0
Πάρα πολύ	59	11,5
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	25	4,9

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

Στην τελευταία ερώτηση για το αν θεωρούν ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές, η πλειοψηφία των απαντήσεων ήταν μεταξύ «αρκετά» και «πολύ» (70,3%).

Πίνακας 4.22 Ανάλυση ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;»

	Απόλυτη συχνότητα	Σχετική συχνότητα (%)
Καθόλου	19	3,7
Λίγο	41	8,0
Αρκετά	239	46,8
Πολύ	120	23,5
Πάρα πολύ	62	12,1
Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ	30	5,9

Οι τιμές που αναγράφονται στον παρόντα πίνακα είναι εκφρασμένες σε απόλυτες και σχετικές συχνότητες (αποτυπωμένες σε ποσοστά).

4.3 Έλεγχοι Ανεξαρτησίας ως προς το Φύλο

Η συγκεκριμένη ενότητα αφορά στους ελέγχους ανεξαρτησίας των υπό μελέτη ερωτήσεων ως προς το φύλο. Με άλλα λόγια, εξετάζεται αν ο παράγοντας φύλο επηρέασε τις απαντήσεις των συμμετεχόντων. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε αυτές τις αναλύσεις εξαιρέθηκαν οι απαντήσεις «δεν γνωρίζω/δεν απαντώ».

Στον Πίνακα 4.23, παρατηρείται πως το φύλο είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση. Οι άνδρες είχαν πιο ακραίες απόψεις (απάντησαν «καθόλου/λίγο» και «πολύ/πάρα πολύ») ενώ οι γυναίκες ήταν πιο ουδέτερες (απάντησαν «αρκετά»).

Πίνακας 4.23 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	115 (52,5%)	104 (47,5%)	219 (100,0%)	,002
Αρκετά	60 (36,6%)	104 (63,4%)	164 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	67 (54,9%)	55 (45,1%)	122 (100,0%)	
Σύνολο	242 (47,9%)	263 (52,1%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.24, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους.

Πίνακας 4.24 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	29 (42,6%)	39 (57,4%)	68 (100,0%)	,196
Αρκετά	91 (45,0%)	111 (55,0%)	202 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	122 (52,4%)	111 (47,6%)	233 (100,0%)	

Σύνολο	242 (48,1%)	261 (51,9%)	503 (100,0%)
--------	-------------	-------------	--------------

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.25, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για την προσωπική επιλογή να ψηφίσουν ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας τους.

Πίνακας 4.25 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	174 (45,5%)	208 (54,5%)	382 (100,0%)	,099
Αρκετά	42 (59,2%)	29 (40,8%)	71 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	24 (51,1%)	23 (48,9%)	47 (100,0%)	
Σύνολο	240 (48,0%)	260 (52,0%)	500 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.26, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για την άποψη πως ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας.

Πίνακας 4.26 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	33 (56,9%)	25 (43,1%)	58 (100,0%)	,308

Αρκετά	63 (46,3%)	73 (53,7%)	136 (100,0%)
Πολύ/ Πάρα πολύ	144 (46,2%)	168 (53,8%)	312 (100,0%)
Σύνολο	240 (47,4%)	266 (52,6%)	506 (100,0%)

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.27, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων σχετικά με το αν η χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες, προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους και να παραμείνουν στην εξουσία.

Πίνακας 4.27 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες, προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;» και φύλου

	Φύλο			P
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	12 (42,9%)	16 (57,1%)	28 (100,0%)	,817
Αρκετά	54 (49,5%)	55 (50,5%)	109 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	177 (47,8%)	193 (52,2%)	370 (100,0%)	
Σύνολο	243 (47,9%)	264 (52,1%)	507 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.28, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρούν ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας.

Πίνακας 4.28 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	20 (48,8%)	21 (51,2%)	41 (100,0%)	,705
Αρκετά	53 (51,5%)	50 (48,5%)	103 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	170 (46,8%)	193 (53,2%)	363 (100,0%)	
Σύνολο	243 (47,9%)	264 (52,1%)	507 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.29, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν οι προεκλογικές παροχές επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος.

Πίνακας 4.29 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	36 (60,0%)	24 (40,0%)	60 (100,0%)	,098
Αρκετά	80 (44,0%)	102 (56,0%)	182 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	126 (47,9%)	137 (52,1%)	263 (100,0%)	
Σύνολο	242 (47,9%)	263 (52,1%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.30, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν προσωπικά επηρεάζονται από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου τους.

Πίνακας 4.30 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;» και φύλου

	Φύλο	<i>p</i>
--	------	----------

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	208 (47,2%)	233 (52,8%)	441 (100,0%)	
Αρκετά	26 (56,5%)	20 (43,5%)	46 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	9 (42,9%)	12 (57,1%)	21 (100,0%)	,432
Σύνολο	243 (47,8%)	265 (52,2%)	508 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.31, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για πιστεύουν ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά.

Πίνακας 4.31 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;» και φύλου

	Φύλο			P
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	22 (55,0%)	18 (45,0%)	40 (100,0%)	
Αρκετά	64 (42,4%)	87 (57,6%)	151 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	153 (49,8%)	154 (50,2%)	307 (100,0%)	,211
Σύνολο	239 (48,0%)	259 (52,0%)	498 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.32, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν θεωρούν πως είναι συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας.

Πίνακας 4.32 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;»

και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	18 (56,3%)	14 (43,8%)	32 (100,0%)	,063
Αρκετά	63 (40,9%)	91 (59,1%)	154 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	158 (51,6%)	148 (48,4%)	306 (100,0%)	
Σύνολο	239 (48,6%)	253 (51,4%)	492 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.33, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά.

Πίνακας 4.33 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	20 (42,6%)	27 (57,4%)	47 (100,0%)	,358
Αρκετά	84 (46,7%)	96 (53,3%)	180 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	138 (51,9%)	128 (48,1%)	266 (100,0%)	
Σύνολο	242 (49,1%)	251 (50,9%)	493 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.34, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά.

Πίνακας 4.34 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	110 (52,6%)	99 (47,4%)	209 (100,0%)	,059
Αρκετά	64 (41,3%)	91 (58,7%)	155 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	66 (53,2%)	58 (46,8%)	124 (100,0%)	
Σύνολο	240 (49,2%)	248 (50,8%)	488 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.35, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων σχετικά με το βαθμό που η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας.

Πίνακας 4.35 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	21 (52,5%)	19 (47,5%)	40 (100,0%)	,417
Αρκετά	55 (43,3%)	72 (56,7%)	127 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	162 (49,5%)	165 (50,5%)	327 (100,0%)	
Σύνολο	238 (48,2%)	256 (51,8%)	494 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.36, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν θεωρούν ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές.

Πίνακας 4.36 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	28 (56,0%)	22 (44,0%)	50 (100,0%)	,156
Αρκετά	78 (42,9%)	104 (57,1%)	182 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	133 (50,2%)	132 (49,8%)	265 (100,0%)	
Σύνολο	239 (48,1%)	258 (51,9%)	497 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.37, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρούν ότι περιορίσαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής.

Πίνακας 4.37 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιορίσαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;» και φύλου

	Φύλο			<i>p</i>
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	88 (46,1%)	103 (53,9%)	191 (100,0%)	,112
Αρκετά	82 (46,1%)	96 (53,9%)	178 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	69 (57,0%)	52 (43,0%)	121 (100,0%)	

Σύνολο	239 (48,8%)	251 (51,2%)	490 (100,0%)
--------	-------------	-------------	--------------

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.38, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύουν ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου.

Πίνακας 4.38 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;» και φύλου

	Φύλο			p
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	60 (48,8%)	63 (51,2%)	123 (100,0%)	,186
Αρκετά	82 (47,1%)	92 (52,9%)	174 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	61 (58,1%)	44 (41,9%)	105 (100,0%)	
Σύνολο	203 (50,5%)	199 (49,5%)	402 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.39, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν θεωρούν ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική.

Πίνακας 4.39 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;» και φύλου

	Φύλο			p
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	88 (51,5%)	83 (48,5%)	171 (100,0%)	,517
Αρκετά	84 (46,7%)	96 (53,3%)	180 (100,0%)	

Πολύ/ Πάρα πολύ	35 (53,8%)	30 (46,2%)	65 (100,0%)
Σύνολο	207 (49,8%)	209 (50,2%)	416 (100,0%)

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.40, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν πιστεύουν ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμεισαν το μέλλον των επόμενων γενεών.

Πίνακας 4.40 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμεισαν το μέλλον των επόμενων γενεών;» και φύλου

	Φύλο			p
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	37 (54,4%)	31 (45,6%)	68 (100,0%)	,309
Αρκετά	48 (42,9%)	64 (57,1%)	112 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	154 (48,6%)	163 (51,4%)	317 (100,0%)	
Σύνολο	239 (48,1%)	258 (51,9%)	497 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.41, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν θεωρούν ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους.

Πίνακας 4.41 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;» και φύλου

	Φύλο			p
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	40 (42,6%)	54 (57,4%)	94 (100,0%)	,115

Αρκετά	91 (44,8%)	112 (55,2%)	203 (100,0%)
Πολύ/ Πάρα πολύ	111 (53,4%)	97 (46,6%)	208 (100,0%)
Σύνολο	242 (47,9%)	263 (52,1%)	505 (100,0%)

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.42, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν θεωρούν ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές.

Πίνακας 4.42 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;» και φύλου

	Φύλο			p
	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	33 (48,5%)	35 (51,5%)	68 (100,0%)	,139
Αρκετά	101 (43,7%)	130 (56,3%)	231 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	100 (53,5%)	87 (46,5%)	187(100,0%)	
Σύνολο	234 (48,1%)	252 (51,9%)	486 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Στον Πίνακα 4.43, παρατηρείται πως το φύλο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων για το αν θεωρούν ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές.

Πίνακας 4.43 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;» και φύλου

	Φύλο	p
--	------	-----

	Άνδρες	Γυναίκες	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	29 (48,3%)	31 (51,7%)	60 (100,0%)	
Αρκετά	111 (46,4%)	128 (53,6%)	239 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	94 (51,6%)	88 (48,4%)	182 (100,0%)	,570
Σύνολο	234 (48,6%)	247 (51,4%)	481 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

4.4 Έλεγχοι Ανεξαρτησίας ως προς την Ηλικία

Η συγκεκριμένη ενότητα αφορά στους ελέγχους ανεξαρτησίας των υπό μελέτη ερωτήσεων ως προς την ηλικία. Με άλλα λόγια, εξετάζεται αν ο παράγοντας ηλικία επηρέασε τις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Στους Πίνακες 4.44 έως 4.46, 4.48 έως 4.52, 4.54 έως 4.57, 4.59 και 4.63 έως 4.64, παρατηρείται πως η ηλικία δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων.

Αντιθέτως στους Πίνακες 4.47, 4.61, παρατηρείται ότι η ηλικία είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των συμμετεχόντων (*«Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας», «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμισαν το μέλλον των επόμενων γενεών;»*). Οι νεαρότεροι σε ηλικία απάντησαν σε μεγαλύτερο βαθμό «αρκετά», «πολύ/πάρα πολύ» ενώ οι συμμετέχοντες ηλικίας 41+ ετών απάντησαν «καθόλου/λίγο» σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Στον Πίνακα 4.53, παρατηρείται ότι η ηλικία είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των συμμετεχόντων (*«Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;»*). Οι νεαρότεροι σε ηλικία απάντησαν σε μεγαλύτερο βαθμό «αρκετά», ενώ οι συμμετέχοντες ηλικίας 41+ ετών απάντησαν «καθόλου/λίγο» και «πολύ/πάρα πολύ» σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Στους Πίνακες 4.58, 4.60, 4.62, παρατηρείται ότι η ηλικία είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των συμμετεχόντων (*«Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις*

πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;», «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;», «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;»). Οι νεαρότεροι σε ηλικία απάντησαν σε μεγαλύτερο βαθμό «αρκετά», «καθόλου/λίγο» ενώ οι συμμετέχοντες ηλικίας 41+ ετών απάντησαν «πολύ/πάρα πολύ» σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Πίνακας 4.44 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση (αριστερά - δεξιά);» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	84 (38,4%)	135 (61,6%)	219 (100,0%)	,261
Αρκετά	76 (46,3%)	88 (53,7%)	164 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	54 (44,3%)	68 (55,7%)	122 (100,0%)	
Σύνολο	214 (42,4%)	291 (57,6%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.45 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	25 (36,8%)	43 (63,2%)	68 (100,0%)	,474
Αρκετά	83 (41,1%)	119 (58,9%)	202 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	104 (44,6%)	129 (55,4%)	233 (100,0%)	
Σύνολο	212 (42,1%)	291 (57,9%)	503 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.46 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	165 (43,2%)	217 (56,8%)	382 (100,0%)	,782
Αρκετά	29 (40,8%)	42(59,2%)	71 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	18 (38,3%)	29 (61,7%)	47 (100,0%)	
Σύνολο	212(42,4%)	288 (57,6%)	500 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.47 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	15 (25,9%)	43 (74,1%)	58 (100,0%)	,010
Αρκετά	67 (49,3%)	69 (50,7%)	136 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	132 (42,3%)	180 (57,7%)	312 (100,0%)	
Σύνολο	214 (42,3%)	292 (57,7%)	506 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.48 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες (π.χ. αυξάνουν τις κοινωνικές παροχές και τις συντάξεις), προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητά τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	

Καθόλου/ Λίγο	11 (39,3%)	17 (60,7%)	28 (100,0%)	,764
Αρκετά	49 (45,0%)	60 (55,0%)	109 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	153 (41,4%)	217 (58,6%)	370 (100,0%)	
Σύνολο	213 (42,0%)	294 (58,0%)	507 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.49 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;» και ηλικίας

	Ηλικία			p
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	17 (41,5%)	24 (58,5%)	41 (100,0%)	,987
Αρκετά	43 (41,7%)	60 (58,3%)	103 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	154 (42,4%)	209 (57,6%)	363 (100,0%)	
Σύνολο	214 (42,2%)	293 (57,8%)	507 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.50 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές (π.χ. αύξηση επιδομάτων, μείωση της φορολογίας) επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;» και ηλικίας

	Ηλικία			p
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	23 (38,3%)	37 (61,7%)	60 (100,0%)	,436
Αρκετά	71 (39,0%)	111 (61,0%)	182 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	117 (44,5%)	146 (55,5%)	263 (100,0%)	
Σύνολο	211 (41,8%)	294 (58,2%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.51 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	188 (42,6%)	253 (57,4%)	441 (100,0%)	,909
Αρκετά	19 (41,3%)	27 (58,7%)	46 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	8 (38,1%)	13 (61,9%)	21 (100,0%)	
Σύνολο	215 (42,3%)	293 (57,7%)	508 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.52 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	20 (50,0%)	20 (50,0%)	40 (100,0%)	,148
Αρκετά	70 (46,4%)	81 (53,6%)	151 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	118 (38,4%)	189 (61,6%)	307 (100,0%)	
Σύνολο	208 (41,8%)	290 (58,2%)	498 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.53 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα; » και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	12 (37,5%)	20 (62,5%)	32 (100,0%)	,001

Αρκετά	83 (53,9%)	71 (46,1%)	154 (100,0%)
Πολύ/ Πάρα πολύ	111 (36,3%)	195 (63,7%)	306 (100,0%)
Σύνολο	206 (41,9%)	286 (58,1%)	492 (100,0%)

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.54 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;» και ηλικίας

	Ηλικία			p
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	19 (40,4%)	28 (59,6%)	47 (100,0%)	,108
Αρκετά	87 (48,3%)	93 (51,7%)	180 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	102 (38,3%)	164 (61,7%)	266 (100,0%)	
Σύνολο	208 (42,2%)	285 (57,8%)	493 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.55 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;» και ηλικίας

	Ηλικία			p
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	89 (42,6%)	120 (57,4%)	209 (100,0%)	,282
Αρκετά	69 (44,5%)	86 (55,5%)	155 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	44 (35,5%)	80 (64,5%)	124 (100,0%)	
Σύνολο	202 (41,4%)	286 (58,6%)	488 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.56 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	20 (50,0%)	20 (50,0%)	40 (100,0%)	,254
Αρκετά	57 (44,9%)	70 (55,1%)	127 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	127 (38,8%)	200 (61,2%)	327 (100,0%)	
Σύνολο	204 (41,3%)	290 (58,7%)	494 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.57 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	24 (48,0%)	26 (52,0%)	50 (100,0%)	,542
Αρκετά	78 (42,9%)	104 (57,1%)	182 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	106 (40,0%)	159 (60,0%)	265 (100,0%)	
Σύνολο	208 (41,9%)	289 (58,1%)	497 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.58 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιορίσαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	93 (48,7%)	98(51,3%)	191 (100,0%)	,003

Αρκετά	73 (41,0%)	105 (59,0%)	178 (100,0%)
Πολύ/ Πάρα πολύ	35 (28,9%)	86 (71,1%)	121 (100,0%)
Σύνολο	201 (41,0%)	289 (59,0%)	490 (100,0%)

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.59 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	55 (44,7%)	68 (55,3%)	123 (100,0%)	,496
Αρκετά	74 (42,5%)	100 (57,5%)	174 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	39 (37,1%)	66 (62,9%)	105 (100,0%)	
Σύνολο	168 (41,8%)	234 (58,2%)	402 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.60 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	79 (46,2%)	92 (53,8%)	171 (100,0%)	,034
Αρκετά	77 (42,8%)	103 (57,2%)	180 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	18 (27,7%)	47 (72,3%)	65 (100,0%)	
Σύνολο	174 (41,8%)	242 (58,2%)	416 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.61 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμευσαν το

μέλλον των επόμενων γενεών;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	19 (27,9%)	49 (72,1%)	68 (100,0%)	,040
Αρκετά	52 (46,4%)	60 (53,6%)	112 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	135 (42,6%)	182 (57,4%)	317 (100,0%)	
Σύνολο	206 (41,4%)	291 (58,6%)	497 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.62 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	53 (56,4%)	41 (43,6%)	94 (100,0%)	,005
Αρκετά	84 (41,4%)	119 (58,6%)	203 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	76 (36,5%)	132 (63,5%)	208 (100,0%)	
Σύνολο	213 (42,2%)	292 (57,8%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.63 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;» και ηλικίας

	Ηλικία			<i>p</i>
	20-40	41+	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	34 (50,0%)	34 (50,0%)	68 (100,0%)	,170
Αρκετά	100 (43,3%)	131 (56,7%)	231 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	70 (37,4%)	117 (62,6%)	187 (100,0%)	

Σύνολο	204 (42,0%)	282 (58,0%)	486 (100,0%)
--------	-------------	-------------	--------------

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.64 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;» και ηλικίας

	Ηλικία		Σύνολο	p
	20-40	41+		
Καθόλου/ Λίγο	28 (46,7%)	32(53,3%)	60 (100,0%)	,673
Αρκετά	97 (40,6%)	142 (59,4%)	239 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	74 (40,7%)	108 (59,3%)	182 (100,0%)	
Σύνολο	199 (41,4%)	282 (58,6%)	481 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

4.5 Έλεγχοι ανεξαρτησίας ως προς το Μορφωτικό Επίπεδο

Η συγκεκριμένη ενότητα αφορά στους ελέγχους ανεξαρτησίας των υπό μελέτη ερωτήσεων ως προς το μορφωτικό επίπεδο. Με άλλα λόγια, εξετάζεται αν ο παράγοντας μορφωτικό επίπεδο επηρέασε τις απαντήσεις των συμμετεχόντων.

Στους Πίνακες 4.65 έως 4.71, 4.73 έως 4.78 και 4.82 έως 4.85, παρατηρείται πως το μορφωτικό επίπεδο δεν είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των ερωτώμενων.

Αντιθέτως στους Πίνακες 4.72, 4.79, 4.80, 4.81 παρατηρείται ότι το μορφωτικό επίπεδο είναι ένας παράγοντας που επηρεάζει τις απόψεις των συμμετεχόντων («Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;», «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;», «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;», «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;»). Οι συμμετέχοντες απόφοιτοι δευτεροβάθμιας

εκπαίδευσης απάντησαν σε μεγαλύτερο βαθμό «πολύ/πάρα πολύ» ενώ οι συμμετέχοντες απόφοιτοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης απάντησαν «αρκετά», «καθόλου/λίγο» σε μεγαλύτερο ποσοστό.

Πίνακας 4.65 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση (αριστερά - δεξιά);» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	99 (45,2%)	120 (54,8%)	219 (100,0%)	,417
Αρκετά	76 (46,3%)	88 (53,7%)	164 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	64 (52,5%)	58 (47,5%)	122 (100,0%)	
Σύνολο	239 (47,3%)	266 (52,7%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.66 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	29 (42,6%)	39 (57,4%)	68 (100,0%)	,071
Αρκετά	87 (43,1%)	115 (56,9%)	202 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	124 (53,2%)	109 (46,8%)	233 (100,0%)	
Σύνολο	240 (47,7%)	263 (52,3%)	503 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.67 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	177 (46,3%)	205 (53,7%)	382 (100,0%)	,503
Αρκετά	33 (46,5%)	38 (53,5%)	71 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	26 (55,3%)	21 (44,7%)	47 (100,0%)	
Σύνολο	236 (47,2%)	264 (52,8%)	500 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.68 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	30 (51,7%)	28 (48,3%)	58 (100,0%)	,142
Αρκετά	55 (40,4%)	81 (59,6%)	136 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	156 (50,0%)	156 (50,0%)	312 (100,0%)	
Σύνολο	241 (47,6%)	265 (52,4%)	506 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.69 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες (π.χ. αυξάνουν τις κοινωνικές παροχές και τις συντάξεις), προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητά τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	12 (42,9%)	16 (57,1%)	28 (100,0%)	,859
Αρκετά	53 (48,6%)	56 (51,4%)	109 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	177 (47,8%)	193 (52,2%)	370 (100,0%)	

Σύνολο	242 (47,7%)	265 (52,3%)	507 (100,0%)
--------	-------------	-------------	--------------

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.70 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			p
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	23 (56,1%)	18 (43,9%)	41 (100,0%)	,461
Αρκετά	46 (44,7%)	57 (55,3%)	103 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	172 (47,4%)	191 (52,6%)	363 (100,0%)	
Σύνολο	241 (47,5%)	266 (52,5%)	507 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.71 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Οι προεκλογικές παροχές (π.χ. αύξηση επιδομάτων, μείωση της φορολογίας) επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			p
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	23 (38,3%)	37 (61,7%)	60 (100,0%)	,180
Αρκετά	86 (47,3%)	96 (52,7%)	182 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	135 (51,3%)	128 (48,7%)	263 (100,0%)	
Σύνολο	244 (48,3%)	261 (51,7%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.72 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	197 (44,7%)	244 (55,3%)	441 (100,0%)	,001
Αρκετά	28 (60,9%)	18 (39,1%)	46 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	17 (81,0%)	4 (19,0%)	21 (100,0%)	
Σύνολο	242 (47,6%)	266 (52,4%)	508 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.73 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	24 (60,0%)	16 (40,0%)	40 (100,0%)	,152
Αρκετά	65 (43,0%)	86 (57,0%)	151 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	148 (48,2%)	159 (51,8%)	307 (100,0%)	
Σύνολο	237 (47,6%)	261 (52,4%)	498 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.74 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	18 (56,3%)	14 (43,8%)	32 (100,0%)	,497
Αρκετά	69 (44,8%)	85 (55,2%)	154 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	144 (47,1%)	162 (52,9%)	306 (100,0%)	

Σύνολο	231 (47,0%)	261 (53,0%)	492 (100,0%)
--------	-------------	-------------	--------------

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.75 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	21 (44,7%)	26 (55,3%)	47 (100,0%)	,890
Αρκετά	86 (47,8%)	94 (52,2%)	180 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	129 (48,5%)	137 (51,5%)	266 (100,0%)	
Σύνολο	236 (47,9%)	257 (52,1%)	493 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.76 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	106(50,7%)	103(49,3%)	209 (100,0%)	,363
Αρκετά	67 (43,2%)	88 (56,8%)	155 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	58 (46,8%)	66 (53,2%)	124 (100,0%)	
Σύνολο	231 (47,3%)	257 (52,7%)	488 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.77 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο	<i>p</i>
--	-------------------	----------

	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	19 (47,5%)	21 (52,5%)	40 (100,0%)	
Αρκετά	64 (50,4%)	63 (49,6%)	127 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	151 (46,2%)	176 (53,8%)	327 (100,0%)	,722
Σύνολο	234 (47,4%)	260 (52,6%)	494 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.78 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			p
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	28 (56,0%)	22 (44,0%)	50 (100,0%)	
Αρκετά	81 (44,5%)	101 (55,5%)	182 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	126 (47,5%)	139 (52,5%)	265 (100,0%)	,351
Σύνολο	235 (47,3%)	262 (52,7%)	497 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.79 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιορίσαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			p
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	83 (43,5%)	108 (56,5%)	191 (100,0%)	
Αρκετά	76 (42,7%)	102 (57,3%)	178 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	73 (60,3%)	48 (39,7%)	121 (100,0%)	,004
Σύνολο	232 (47,3%)	258 (52,7%)	490 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.80 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	49 (39,8%)	74 (60,2%)	123 (100,0%)	,004
Αρκετά	77 (44,3%)	97 (55,7%)	174 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	64 (61,0%)	41 (39,0%)	105 (100,0%)	
Σύνολο	190 (47,3%)	212 (52,7%)	402 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.81 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	69 (40,4%)	102 (59,6%)	171 (100,0%)	,003
Αρκετά	80 (44,4%)	100 (55,6%)	180 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	42 (64,6%)	23 (35,4%)	65 (100,0%)	
Σύνολο	191 (45,9%)	225 (54,1%)	416 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.82 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμευσαν το μέλλον των επόμενων γενεών;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	

Καθόλου/ Λίγο	38 (55,9%)	30 (44,1%)	68 (100,0%)	,270
Αρκετά	52 (46,4%)	60 (53,6%)	112 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	143 (45,1%)	174 (54,9%)	317 (100,0%)	
Σύνολο	233 (46,9%)	264 (53,1%)	497 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.83 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			p
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	39 (41,5%)	55 (58,5%)	94 (100,0%)	,190
Αρκετά	95 (46,8%)	108 (53,2%)	203 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	109 (52,4%)	99 (47,6%)	208 (100,0%)	
Σύνολο	243 (48,1%)	262 (51,9%)	505 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.84 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			p
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	39 (57,4%)	29 (42,6%)	68 (100,0%)	,190
Αρκετά	105 (45,5%)	126 (54,5%)	231 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	85 (45,5%)	102 (54,5%)	187 (100,0%)	
Σύνολο	229 (47,1%)	257 (52,9%)	486 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (p -value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

Πίνακας 4.85 Έλεγχος ανεξαρτησίας μεταξύ ερώτησης «Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;» και μορφωτικού επιπέδου

	Μορφωτικό επίπεδο			<i>p</i>
	έως Β'βαθμια	Γ'βαθμια	Σύνολο	
Καθόλου/ Λίγο	27 (45,0%)	33 (55,0%)	60 (100,0%)	,798
Αρκετά	110 (46,0%)	129 (54,0%)	239 (100,0%)	
Πολύ/ Πάρα πολύ	89 (48,9%)	93 (51,1%)	182 (100,0%)	
Σύνολο	226 (47,0%)	255 (53,0%)	481 (100,0%)	

Ο έλεγχος που έχει γίνει είναι ο χ^2 (*p*-value) και με έντονη γραφή έχει μαρκαριστεί οι στατιστικά σημαντικές εξαρτημένες μεταβλητές σε επίπεδο σημαντικότητας $p < ,05$.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5 : ΣΥΝΘΕΣΗ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΩΝ

5.1 Συμπεράσματα της Έρευνας

Στο τελευταίο κεφάλαιο γίνεται μια προσπάθεια να καταγραφούν τα συμπεράσματα από τα αποτελέσματα της έρευνας, τα οποία προέκυψαν ύστερα από την επεξεργασία των απαντήσεων στο ερωτηματολόγιο.

Αρχικά, όσον αφορά στα δημογραφικά χαρακτηριστικά των ερωτώμενων, συνολικά 511 ατόμων, προκύπτουν τα παρακάτω στοιχεία: Ως προς το φύλο, το 47,7% αποτελούνταν από άνδρες, ενώ το 52,3% ήταν γυναίκες και τα ποσοστά αυτά κρίνονται αντιπροσωπευτικά, καθώς προσεγγίζουν τα αντίστοιχα ποσοστά του μόνιμου πληθυσμού της χώρας (49% άνδρες, 51% γυναίκες) σύμφωνα με την «Απογραφή Πληθυσμού – Κατοικιών 2011» της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής (ΕΛ.ΣΤΑΤ.). Ως προς την ηλικιακή διάρθρωση των ερωτώμενων, το 42,4% ήταν από 20 έως 40 ετών, ενώ 41 ετών και άνω ήταν το 57,6%. Στο σημείο αυτό αξίζει να επισημανθεί ότι τα άτομα άνω των 58 ετών είχαν δικαίωμα ψήφου σε όλες τις εκλογικές αναμετρήσεις που διεξήχθησαν στη χώρα από το 1980 έως το 2018. Αναφορικά δε με το μορφωτικό τους επίπεδο, το 48% ήταν απόφοιτοι Πρωτοβάθμιας ή Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης, ενώ το 52% δήλωσαν πτυχιούχοι Πανεπιστημιακής και Τεχνολογικής Εκπαίδευσης ή κάτοχοι Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού. Τέλος, όσον αφορά στην επαγγελματική τους κατάσταση, οι μισοί (50,7%) ήταν δημόσιοι ή ιδιωτικοί υπάλληλοι, ενώ το υπόλοιπο δείγμα μοιράστηκε σε ελεύθερους επαγγελματίες, φοιτητές, συνταξιούχους και ανέργους.

Συνεχίζοντας στο κύριο μέρος της έρευνας υπενθυμίζεται ότι, όπως αναλύθηκε και στο κεφάλαιο 2, τα δημοσιονομικά ελλείμματα της ελληνικής οικονομίας πέρα από το γεγονός ότι παραμένουν μακροχρόνια υψηλά, χαρακτηρίζονται και από την τάση να διογκώνονται κατά τα έτη των βουλευτικών εκλογών και στη συνέχεια καταβάλλονται προσπάθειες περιορισμού τους, γεγονός που παραπέμπει στο φαινόμενο των πολιτικο – δημοσιονομικών κύκλων. Η παρούσα έρευνα στόχο είχε να διαπιστώσει αν το εκλογικό σώμα στην Ελλάδα έχει αντιληφθεί το φαινόμενο αυτό στη χώρα και αν θεωρεί ότι οι «πελατειακές» σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων συνέβαλαν στην εμφάνισή του.

Αναφορικά με το πρώτο ερευνητικό ερώτημα, αν οι Έλληνες ψηφοφόροι έχουν αντιληφθεί την πολιτική διόγκωση των δημοσιονομικών ελλειμμάτων που ακολουθούν οι εκάστοτε κυβερνήσεις κατά τα έτη των βουλευτικών εκλογών, διαπιστώθηκε μέσα από τις απαντήσεις των ερωτώμενων ότι: το εκλογικό σώμα στην Ελλάδα έχει διαμοιρασμένη άποψη για το αν διαφέρει η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα ελληνικά κόμματα εξουσίας σε συνάρτηση με την ιδεολογική τοποθέτησή τους. Υπερτερεί μεν το ποσοστό των ερωτηθέντων (56%) που θεωρούν ότι η οικονομική πολιτική των κομμάτων διαφέρει από «αρκετά» έως «πάρα πολύ». Ωστόσο, ένα σημαντικό ποσοστό 42,8% κρίνουν ότι η ακολουθούμενη οικονομική πολιτική δεν παρουσιάζει αξιοσημείωτες διαφορές. Μολαταύτα σχεδόν 9 στους 10 (87,7%) θεωρούν ότι βασικός σκοπός των κομμάτων όταν εκλεγούν στην εξουσία είναι η παραμονή τους σε αυτήν και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Ευκρινής φαίνεται να είναι η εικόνα των ψηφοφόρων για τη δημοσιονομική χειραγώγηση που επιδιώκουν οι εκάστοτε κυβερνήσεις προεκλογικά, καθώς η συντριπτική πλειοψηφία των συμμετεχόντων στην έρευνα (πάνω από 9 στους 10) πιστεύουν ότι οι κυβερνήσεις αυξάνουν εσκεμμένα τις δημόσιες δαπάνες προεκλογικά, προκειμένου να δημιουργήσουν την εικόνα της «καλής» οικονομικής κατάστασης στη χώρα. Με αυτό τον τρόπο επιδιώκουν να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους και κατά συνέπεια τις πιθανότητες να παραμείνουν στην εξουσία. Επισημαίνεται ότι πάνω από 7 στους 10 υποστηρίζουν «πολύ» έως «πάρα πολύ» αυτή την άποψη.

Ως προς το δεύτερο ερευνητικό ερώτημα, σχετικά με τον ρόλο που έχουν διαδραματίσει οι «πελατειακές» σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων στην πορεία διόγκωσης των δημοσιονομικών ελλειμμάτων της χώρας, βάσει των στοιχείων της παρούσας έρευνας αποτιμάται ότι: οι Έλληνες ψηφοφόροι αναγνωρίζουν μερίδιο ευθύνης στο εκλογικό σώμα για την ύπαρξη «πελατειακών» σχέσεων και την ακολουθούμενη δημοσιονομική πολιτική των τελευταίων δεκαετιών. Συγκεκριμένα το 90% των ερωτώμενων απάντησαν αθροιστικά «αρκετά», «πολύ» και «πάρα πολύ» στην ερώτηση «για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;». Ανάλογα είναι και τα ποσοστά (87,2%) στην ερώτηση « Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων – ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;». Επιπλέον, οι συμμετέχοντες αναγνωρίζουν σε μεγάλο βαθμό (89,6%) ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων συνοδεύονται από τίμημα, το οποίο θα κληθούν να «πληρώσουν» οι ίδιοι μετεκλογικά. Επιπροσθέτως 4 στους 10

ερωτώμενους θεωρούν ότι η πελατειακή πολιτική των κομμάτων εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους «πάρα πολύ», ενώ πάνω από 4 στους 10 (46,4%) πιστεύουν ότι συνέβαλε «πολύ» και «αρκετά».

Επίσης σχεδόν 9 στους 10 (87,5%) θεωρούν ότι οι ψηφοφόροι περιμένουν από τις κυβερνήσεις την αύξηση των παροχών προεκλογικά, γεγονός που αποδεικνύει ότι το φαινόμενο των πολιτικο – δημοσιονομικών κύκλων έχει ενσωματωθεί στο σύστημα προσδοκιών των πολιτών αναφορικά με την εξέλιξη της οικονομίας. Αυτή η ενσωμάτωση ωστόσο, όπως ήδη αναφέρθηκε στο κεφάλαιο 2, μπορεί να θεωρηθεί ως η σημαντικότερη αρνητική συνέπεια της επαναλαμβανόμενης εμφάνισης των εκλογικών κύκλων, καθώς ακόμη και τα πιο αυστηρά σταθεροποιητικά προγράμματα τείνουν να αποτυγχάνουν, αφού οι ψηφοφόροι πιστεύουν ότι θα εγκαταλειφθούν προεκλογικά (Βαβούρας, 2019).

Στα θετικά των αποτελεσμάτων της έρευνας συγκαταλέγεται το γεγονός ότι οι ερωτώμενοι αναγνωρίζουν πως το επίπεδο της πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει σημαντικά τόσο τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές όσο και την προσφυγή των κομμάτων σε αυτές (πάνω από 8 στους 10 απάντησαν αθροιστικά «αρκετά», «πολύ» και «πάρα πολύ»). Ένας καλός τρόπος για τον περιορισμό των εκλογικών κύκλων είναι η βελτίωση της πολιτικής ενημέρωσης και της κοινωνικής ανάπτυξης των ψηφοφόρων. Από τη βιβλιογραφική επισκόπηση προκύπτει ότι όσο μεγαλύτερος είναι ο αριθμός των ενημερωμένων ψηφοφόρων τόσο μικρότερες είναι οι πιθανότητες για προσπάθεια προεκλογικής χειραγώγησης από τους κυβερνώντες (Shi & Svensson 2006), καθώς οι ψηφοφόροι είναι σε θέση όχι μόνο να αναγνωρίζουν τις ευκαιριακές πολιτικές αλλά και να τις «τιμωρήσουν» αντί να τις «επιβραβεύσουν» με την ψήφο τους (Βαβούρας 2019, Brender & Drazen 2008).

Όπως προκύπτει από τα προηγούμενα οι Έλληνες ψηφοφόροι έχουν μια πολύ καθαρή εικόνα και άποψη αναφορικά με τις τακτικές και ευθύνες τόσο των πολιτικών όσο και των εκλογέων. Αναγνωρίζουν τις ευκαιριακές πολιτικές των κυβερνώντων και αποδέχονται τις ευθύνες των ψηφοφόρων. Ειδικά για τις τελευταίες εξετάζονται οι απαντήσεις που δόθηκαν σχετικά με τα κριτήρια βάσει των οποίων ψηφίζουν ένα κόμμα οι εκλογείς. Σχεδόν 9 στους 10 (85,1%) ερωτηθέντες θεωρούν ότι οι Έλληνες ψηφίζουν με κύριο και βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι την ιδεολογία τους. Ωστόσο όταν η ίδια ερώτηση απευθύνεται στους ίδιους προσωπικά προκύπτει αντιστροφή του αποτελέσματος, καθώς το 74,8% δηλώνει ότι δεν ψηφίζει

με βάση το ατομικό τους συμφέρον. Παρομοίως στην ερώτηση αν οι προεκλογικές παροχές επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων, ένα σημαντικό 87% απαντά καταφατικά. Σχεδόν το ίδιο ποσοστό όμως (86,3%) απαντά αρνητικά, όταν η ερώτηση απευθύνεται στους ίδιους προσωπικά. Πρόκειται για σημαντική αντίφαση και καταδεικνύει τη γνωστή από την ψυχολογία συμπεριφορά της ευκολίας με την οποία ο εαυτός αντιμετωπίζεται με πολύ επιεικέστερους όρους από το υπόλοιπο σύνολο όσον αφορά στην απόδοση ευθυνών.

Προχωρώντας στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα αξιοσημείωτα είναι τα αποτελέσματα συσχετισμού αρκετών ερωτήσεων της έρευνας ως προς το φύλο, την ηλικία και το μορφωτικό επίπεδο των ερωτηθέντων. Ο παράγοντας φύλο φαίνεται να έχει επηρεάσει τις απαντήσεις των ερωτώμενων μόνο στην ερώτηση αν η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση. Οι άνδρες είχαν πιο ακραίες απόψεις, αφού πλειοψήφησαν έναντι των γυναικών στις απαντήσεις «καθόλου/λίγο» και «πολύ/πάρα πολύ». Από την πλευρά τους οι γυναίκες επικράτησαν στην πιο μετριοπαθή απάντηση «αρκετά».

Η ηλικία είναι ένας παράγοντας που επηρέασε τις απαντήσεις σε μεγαλύτερο αριθμό ερωτήσεων. Συγκεκριμένα οι νεαρότεροι σε ηλικία κρίνουν ότι ο βασικός σκοπός των κυβερνώντων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και ότι η πολιτική παροχών που ακολουθήθηκε τις δεκαετίες 1980-1990 υπονόμει το μέλλον των επόμενων γενεών σε μεγαλύτερο ποσοστό από τους μεγαλύτερους. Αντίθετα οι 40+ κυριαρχούν στην απάντηση «καθόλου/λίγο», γεγονός που δημιουργεί εύλογη απορία εφόσον αυτή η ηλικιακή ομάδα έχει μεγαλύτερη εκλογική εμπειρία και αρκετοί από αυτούς προσωπικά βιώματα και αναμνήσεις από τις εν λόγω δεκαετίες. Αξίζει ωστόσο να σημειωθεί ότι στην ερώτηση για το αν υπονομεύθηκε το μέλλον των επόμενων γενεών από τις πολιτικές παροχών τις δεκαετίες 1980 - 1990 στο σύνολο τους οι ερωτώμενοι απάντησαν «πολύ» ή «πάρα πολύ» σε ποσοστό 62%.

Στην ερώτηση αν οι προεκλογικές παροχές παίζουν ρόλο στην επανεκλογή των κυβερνώντων οι 8 στους 10 απαντούν καταφατικά. Μολαταύτα η ηλικιακή ομάδα 41+ απάντησε «πολύ/πάρα πολύ» σε αξιοσημείωτα υψηλότερο ποσοστό από τη νεαρότερη ομάδα.

Η ηλικία καθώς και το μορφωτικό επίπεδο διαφοροποιούν τις απαντήσεις σε δύο ερωτήσεις: καταρχάς αν τα μνημόνια στην Ελλάδα περιόρισαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις και κατά δεύτερον αν στις άλλες χώρες της

Ευρωπαϊκής Ένωσης ακολουθείται πελατειακή πολιτική. Οι νεαρότεροι απάντησαν κυρίως «καθόλου/λίγο» και «αρκετά». Στους 41+ κυριάρχησαν επίσης οι απαντήσεις «καθόλου/λίγο» και «αρκετά», ωστόσο απάντησαν και «πολύ/πάρα πολύ» σε σημαντικά υψηλότερο ποσοστό από τους νεαρότερους. Ως προς το μορφωτικό επίπεδο διαπιστώνεται, σε αντίθεση με τα αναμενόμενα, ότι οι απόψεις των αποφοίτων έως δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης είναι πλησιέστερες προς την πραγματικότητα, αφού απάντησαν σε μεγαλύτερο ποσοστό «πολύ/πάρα πολύ». Πράγματι, στο κεφάλαιο 2 διαπιστώθηκε ότι οι προεκλογικές παροχές περιορίστηκαν με την ένταξη της χώρας στη Διαδικασία Υπερβολικού Ελλείμματος. Επιπροσθέτως, σύμφωνα με τον Σωτηρόπουλο (2007β) οι πελατειακές σχέσεις συνιστούν παραδοσιακή οργανωσιακή αρχή όχι μόνο της Ελλάδας αλλά όλης της Νότιας Ευρώπης (Ελλάδα, Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία). Σημειώνεται ότι όσον αφορά στην ερώτηση για την ύπαρξη πελατειακών σχέσεων σε άλλες χώρες της ΕΕ υπήρξε ένα 18,6% των ερωτηθέντων που δεν ήξερε ή δεν ήθελε να απαντήσει.

Το μορφωτικό επίπεδο φαίνεται ότι επηρέασε τις απαντήσεις στην ερώτηση «Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;». Οι απόφοιτοι έως δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης παραδέχονται με αξιοσημείωτη ειλικρίνεια σε πολύ υψηλότερο ποσοστό από τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης ότι επηρεάζονται «πολύ/πάρα πολύ». Τέλος, στην ερώτηση αν η αύξηση των δημοσίων δαπανών προεκλογικά αποτελεί τακτική και σε άλλες χώρες, οι απόφοιτοι έως δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης βρίσκονται και πάλι πλησιέστερα στην πραγματικότητα (απαντούν «πολύ/πάρα πολύ» σε υψηλότερο ποσοστό από τους ερωτηθέντες υψηλότερου μορφωτικού επιπέδου), καθώς σύμφωνα με τους Shi & Svensson (2002) οι πολιτικοί κύκλοι στα δημοσιονομικά μεγέθη αποτελούν ένα παγκόσμιο φαινόμενο. Αξίζει να σημειωθεί ότι το 21,3% των συμμετεχόντων δεν ήξερε ή δεν ήθελε να απαντήσει στην ερώτηση για το αν παρατηρείται προεκλογική αύξηση των δημοσίων δαπανών και σε άλλες χώρες του κόσμου.

Ανακεφαλαιώνοντας, μπορεί να λεχθεί ότι το ελληνικό εκλογικό σώμα έχει καθαρή εικόνα των δρώμενων στην πολιτική και οικονομική σκηνή της χώρας. Οι Έλληνες ψηφοφόροι δεν είναι αδαείς ούτε αφελείς, αναγνωρίζουν τα σφάλματα των πολιτικών που οι ίδιοι ψήφισαν, καθώς και τις ευθύνες του λοιπού εκλογικού σώματος. Χαρακτηρίζονται όμως από έλλειψη αυτεπίγνωσης και αυτοκριτικής και τείνουν να αποποιούνται τις ευθύνες τους, παρεμποδίζοντας έτσι τον περιορισμό του

φαινομένου των πολιτικο – δημοσιονομικών κύκλων. Η ελπίδα για αλλαγή της νοοτροπίας και της πολιτικής συμπεριφοράς κομμάτων και ψηφοφόρων εναποτίθεται στις νεότερες γενεές, οι οποίες θα αντλήσουν διδάγματα από τα σφάλματα του παρελθόντος, για τα οποία η χώρα πληρώνει ακριβό τίμημα έως τις ημέρες μας.

5.2 Περιορισμοί της Έρευνας

Ο σημαντικότερος περιορισμός της παρούσας εργασίας υπήρξε από την αρχή ο αριθμός των συμμετεχόντων. Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε συνολικά από 511 άτομα, ικανοποιητικός αριθμός συμμετοχής για επίπεδο έρευνας μεταπτυχιακής εργασίας, ωστόσο το μέγεθος του δείγματος θεωρείται μικρό συγκριτικά με το μέγεθος του πληθυσμού της έρευνας, το οποίο αφορούσε σε όλο το εκλογικό σώμα της Ελλάδας. Ένας δεύτερος περιορισμός υπήρξε η πανδημία του νέου κορονοϊού. Η έρευνα διεξάχθηκε τον Φεβρουάριο του 2021, την περίοδο που η χώρα βρισκόταν σε γενικό περιορισμό κυκλοφορίας, γεγονός που δυσχέρανε τόσο την άμεση επαφή της ερευνήτριας με τους ερωτώμενους όσο και τη συμπλήρωση μεγαλύτερου αριθμού ερωτηματολογίων.

5.3 Προτάσεις για Μελλοντική Έρευνα

Στην παρούσα διπλωματική εργασία έγινε μια προσπάθεια να εξετασθεί η εμφάνιση των εκλογικών - δημοσιονομικών κύκλων στην ελληνική οικονομία: αρχικά με βιβλιογραφική επισκόπηση, στη συνέχεια με εξέταση εμπειρικών στοιχείων του φαινομένου στην Ελλάδα και τέλος με διερεύνηση της γνώμης δείγματος του ελληνικού εκλογικού σώματος επί του φαινομένου. Από τη διεξαγωγή της έρευνας προέκυψαν σημαντικά αποτελέσματα τόσο για τη ακολουθούμενη πολιτική συμπεριφορά των ελληνικών κυβερνήσεων όσο και για την ικανότητα αντίληψης, κριτικής και αυτοκριτικής των Ελλήνων ψηφοφόρων.

Επειδή το ενδιαφέρον για τους πολιτικούς κύκλους στην οικονομία και την προεκλογική χειραγώγηση των ψηφοφόρων είναι διαχρονικό, θα μπορούσε να επαναληφθεί η παρούσα έρευνα μελλοντικά (ιδανικά σε μεγαλύτερο δείγμα), προκειμένου να διαπιστωθεί εάν υπήρξαν αλλαγές στην πολιτική συμπεριφορά κομμάτων και ψηφοφόρων, οι οποίες οδήγησαν είτε στον περιορισμό είτε στην

επανάληψη του φαινομένου. Ενδιαφέρον θα παρουσίαζε και μια συγκριτική μελέτη των αποτελεσμάτων της παρούσας εργασίας με αποτελέσματα αντίστοιχων ερευνών σε άλλες χώρες, στις οποίες παρατηρείται επίσης το φαινόμενο των πολιτικο – δημοσιονομικών κύκλων.

«Το ήθος όλης της πολιτείας είναι το ίδιο με αυτό εκείνων που την κυβερνούν.»

Ισοκράτης, Αθηναίος Ρήτορας (436-338 π.Χ.)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο

Ονομάζομαι Μαρία Χαιρέτη. Το παρόν ερωτηματολόγιο δημιουργήθηκε για τους σκοπούς διπλωματικής μου εργασίας με τίτλο «Οι Πολιτικο – Οικονομικοί Κύκλοι και οι Επιπτώσεις τους στα Δημόσια Ελλείμματα της Ελλάδας από το 1980 έως το 2018». Όλα τα στοιχεία και οι απαντήσεις είναι εμπιστευτικές και θα χρησιμοποιηθούν μόνο για στατιστικούς σκοπούς στο πλαίσιο της εργασίας. Σε καμία περίπτωση δεν θα ζητηθεί να δηλώσετε το ονοματεπώνυμό σας.

Σας ευχαριστώ για το χρόνο σας.

1. Ποιο είναι το φύλο σας;

- Άνδρας
- Γυναίκα

2. Ποια είναι η ηλικία σας;

- 20-30
- 31-40
- 41-50
- 51-60
- 61 και άνω

3. Ποιο είναι το μορφωτικό σας επίπεδο;

- Απόφοιτος Δημοτικού
- Απόφοιτος Γυμνασίου/Λυκείου
- Πτυχιούχος ΑΕΙ/ΤΕΙ
- Κάτοχος Μεταπτυχιακού/Διδακτορικού

4. Ποια είναι η επαγγελματική σας κατάσταση;

- Δημόσιος Υπάλληλος
- Ιδιωτικός Υπάλληλος
- Ελεύθερος Επαγγελματίας
- Φοιτητής
- Συνταξιούχος
- Άνεργος
- Άλλο

5. Πιστεύετε ότι η οικονομική πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στην Ελλάδα διαφέρει ανάλογα με την ιδεολογική τους τοποθέτηση (αριστερά - δεξιά);

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

6. Πιστεύετε ότι οι Έλληνες ψηφοφόροι επιλέγουν και ψηφίζουν ένα κόμμα με βασικό κριτήριο το προσωπικό τους συμφέρον και όχι με βάση την ιδεολογία τους;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

7. Εσείς προσωπικά επιλέγετε και ψηφίζετε ένα κόμμα βάσει του προσωπικού σας συμφέροντος και όχι βάσει της ιδεολογίας σας;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

8. Ο βασικός σκοπός των κυβερνήσεων είναι η παραμονή τους στην εξουσία και όχι η μεγιστοποίηση της κοινωνικής ευημερίας. Συμφωνείτε με αυτή την πρόταση;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

9. Τη χρονιά των βουλευτικών εκλογών οι κυβερνήσεις τείνουν να αυξάνουν τις δημόσιες δαπάνες (π.χ. αυξάνουν τις κοινωνικές παροχές και τις συντάξεις), προκειμένου να αυξήσουν τη δημοτικότητα τους και να παραμείνουν στην εξουσία. Ισχύει κατά την άποψή σας αυτό;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

10. Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές θεωρείτε ότι είναι ένα εργαλείο στα χέρια των πολιτικών, ώστε να δημιουργήσουν την εντύπωση της «καλής» οικονομικής κατάστασης της χώρας;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

11. Οι προεκλογικές παροχές (π.χ. αύξηση επιδομάτων, μείωση της φορολογίας) επηρεάζουν τη γνώμη των ψηφοφόρων υπέρ του κυβερνώντος κόμματος;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

12. Εσείς προσωπικά επηρεάζεστε από τις προεκλογικές παροχές στη διαμόρφωση της τελικής ψήφου σας;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ

- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

13. Πιστεύετε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων έχουν τίμημα που πληρώνεται από τον λαό μετεκλογικά;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

14. Για την πελατειακή πολιτική που ακολουθούν τα κόμματα εξουσίας στη χώρα μας θεωρείτε συνυπεύθυνο το εκλογικό σώμα;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

15. Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων οδηγούν τις κυβερνήσεις σε μεγαλύτερες παροχές προεκλογικά;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

16. Πιστεύετε ότι οι πελατειακές σχέσεις κομμάτων - ψηφοφόρων δυσκολεύουν τις κυβερνήσεις στο να ακολουθήσουν πολιτικές λιτότητας μετεκλογικά;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ

- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

17. Σε ποιο βαθμό η πελατειακή πολιτική που ακολουθείται από τα κόμματα εξουσίας συνέβαλε στην κρίση χρέους της χώρας;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

18. Θεωρείτε ότι οι ψηφοφόροι στην Ελλάδα περιμένουν πως οι κυβερνήσεις θα προβούν σε αύξηση παροχών πριν από τις εκλογές;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

19. Τα μνημόνια που επέβαλαν οι δανειστές στη χώρα μας θεωρείτε ότι περιορίσαν τις προεκλογικές παροχές και τις πελατειακές σχέσεις από το 2010 και εξής;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

20. Η αύξηση των δημοσίων δαπανών πριν από τις εκλογές πιστεύετε ότι αποτελεί τακτική που ακολουθούν οι κυβερνήσεις σε άλλες χώρες του κόσμου;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ

- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

21. Θεωρείτε ότι στις άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης τα κόμματα εξουσίας ακολουθούν πελατειακή πολιτική;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

22. Πιστεύετε ότι η πολιτική παροχών που ακολούθησαν τα κόμματα εξουσίας, κυρίως τις δεκαετίες 1980 – 1990, υπονόμευσαν το μέλλον των επόμενων γενεών;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

23. Θεωρείτε ότι οι προεκλογικές παροχές των κυβερνήσεων παίζουν καθοριστικό ρόλο στην επανεκλογή τους;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

24. Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει τις απαιτήσεις των ψηφοφόρων για προεκλογικές παροχές;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

25. Θεωρείτε ότι το επίπεδο πολιτικής και κοινωνικής ανάπτυξης επηρεάζει την προσφυγή των κομμάτων εξουσίας σε προεκλογικές παροχές;

- Καθόλου
- Λίγο
- Αρκετά
- Πολύ
- Πάρα πολύ
- Δεν γνωρίζω / Δεν απαντώ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αργεΐτης, Γ., Δαφέρμος, Γ. & Νικολαΐδη Μ. (2011), Κρίση Δημοσίου Χρέους στην Ελλάδα – Αιτίες και προοπτικές. Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.
- Βαβούρας, Ι. σε συνεργασία με Βαβούρα, Χ. (2019), Οικονομική Πολιτική, 3^η Βελτιωμένη Έκδοση. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Βαβούρας, Ι. & Μανωλάς, Γ. (2006), Εισαγωγή στις Μακροοικονομικές Έννοιες. Αθήνα: Εκδόσεις Παπαζήση.
- Βαβούρα, Χ., Βαβούρας, Ι., Πετράκος, Γ., & Ρόντος, Κ. (2019), Εκλογικοί Κύκλοι και Δημόσια Ελλείμματα στην Ελλάδα. Οι Κοινωνικές Επιστήμες Σήμερα: Διλήμματα και Προοπτικές πέρα από την Κρίση. Σχολή Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Αιγαίου. Επιμ. Ναγόπουλος Ν., σσ. 730-741.
- Θωμαδάκης, Σ. – Σερεμέτης, Δ. (1993), Η Αποσταθεροποιητική Δυναμική του Ελληνικού Εκλογικού – Δημοσιονομικού Κύκλου. Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης.
- Ιορδάνογλου, Χ. (2013), Κράτος και Ομάδες Συμφερόντων. Μια Κριτική της Παραδεδεγμένης Σοφίας. Εκδόσεις Πόλις.
- Λαμπρινίδης, Μ. (1984), Η Θεωρία του Εκλογικού – Οικονομικού Κύκλου: Παρουσίαση και Κριτική. Σπουδαί: Journal of Economics and Business, 184-215.
- Μητσόπουλος, Μ. & Πελαγίδης, Θ. (2012), Κατανοώντας την Κρίση στην Ελλάδα. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Παλαιολόγου, Μ. (2020), Το φαινόμενο των πολιτικοοικονομικών κύκλων κατά την περίοδο της κρίσης χρέους της χώρας. Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, ΠΜΣ Δημόσια Οικονομική & Πολιτική.
- Παπαηλίας, Θ. (2018), Παραδόσεις Πολιτικής Οικονομίας – Μακροοικονομική, Τόμος Α΄. Εκδόσεις Κριτική ΑΕ.
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2007α), Πελατειακές Σχέσεις και Νέες Μορφές Πολιτικής Συμμετοχής: Μια δύσκολη συμβίωση. Ανακοίνωση στο διεθνές επιστημονικό συνέδριο «Αναθεωρήσεις του Πολιτικού» του Τμήματος Κοινωνικής Ανθρωπολογίας του Πανεπιστημίου Αιγαίου.
- Σωτηρόπουλος, Δ. (2007β), Κράτος και Μεταρρύθμιση στη Σύγχρονη Νότια Ευρώπη: Ελλάδα – Ισπανία – Ιταλία - Πορτογαλία. Εκδόσεις Ποταμός.
- Τραντίδης, Α. (2019), Τι είναι το πελατειακό σύστημα και γιατί θα πρέπει να μας απασχολεί. Liberal ελεύθερη ενημέρωση, 17/10/2019. Διαθέσιμο στο: <https://www.liberal.gr/think-tanks/ti-einai-to-pelateiako-sustima-kai-giati-tha-prepei-na-mas-apascholei/270724>.
- [Ημερομηνία πρόσβασης: 01 Μαρτίου 2021]

Ξενογλώσση

- Afonso, A., Zartaloudis, S. & Papadopoulos, Y. (2015), How Party Linkages Shape Austerity Politics: Clientelism and Fiscal Adjustment in Greece and Portugal During the Eurozone Crisis. *Journal of European Public Policy*, 22(3), 315-334.
- Alesina, A. (1987), Macroeconomic Policy in a Two – Party System as a Repeated Game. *Quarterly Journal of Economics*, 102: 651-678.
- Alesina, A. & Roubini, N. (1992), Political Cycles in OECD Economies. *Review of Economic Studies*, 663-688.
- Alt, J. & Lassen, D (2006a), Fiscal Transparency, Political Polarization, and Debt in OECD Countries. *European Economic Review*, 50(6), 1403-1439.
- Alt, J. & Lassen, D (2006b), Transparency, Political Polarization, and Political Budget Cycles in OECD Countries. *American Journal of Political Science*, 50(3), 530-550.
- Brender, A. & Drazen, A. (2005), Political budget cycles in new versus established democracies. *Journal of Monetary Economics*, 52(7), 1271-1295.
- Brender, A. & Drazen, A. (2008), How do budget deficits and economic growth affect reelection prospects? Evidence from a large panel of countries. *American Economic Review*, 98(5), 2203-2220.
- Chortareas, G., Logothetis, V. & Papandreou, A.A. (2016). Political budget cycles and reelection prospects in Greece's municipalities. *European Journal of Political Economy*, 43, 1-13.
- Downs, A. (1957), An Economy Theory of Political Action in a Democracy. *Journal of Political Economy*, 135-150.
- Drazen, A. (2000), The Political Business Cycles after 25 years. *NBER Macroeconomic Annual*.
- Dubois, E. (2016), Political Business cycles 40 years after Nordhaus. *Public Choice*, 166(1-2), 235-259.
- Featherstone, K. & Papadimitriou, D. (2008), *The Limits of Europeanization: Reform Capacity and Policy Conflict in Greece*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Hibbs, D. (1977), *Political Parties and Macroeconomic Policy*. *The American Political Science Review*.
- Kalecki, M. (1943), Political Aspects of Full Employment. *Political Quarterly*.
- Nordhaus, W.D. (1975), The political business cycle. *Review of Economic Studies*, 42(2), 169-190.
- Pappas, T. (2009), Patrons Against Partisans: The Politics of Patronage in Mass Ideological Parties. *Party Politics* 15 (3): 315-334.

Person, T. & Tabellini, G. (1990), *Macroeconomic Policy, Credibility and Politics*. Harwood Academic Publishers.

Petrakos G., Rontos, K., Vavoura Ch., Salvati L. & Vavouras I. (2021), *Political Budget Cycles and Effects of the Excessive Deficit Procedure: The Case of Greece*, *Regional Statistics*, Vol.11. No 2, 2021, DOI: 10.15196/RS110202

Rogoff, K. & Sibert, A. (1988), *Election and Macroeconomic Policy Cycles*. NBER working Paper No. 1838.

Shi, M. & Svensson, J. (2002), *Political Budget Cycles in Developed and Developing Countries*, CEPR Discussion Paper No. 3352.

Shi, M. & Svensson, J. (2006), *Political Budget Cycles: Do They Differ Across Countries and Why?* *Journal of Public Economics* 90, 1367-1389.

Tufte, E. (1978), *Political Control of the Economy*. Princeton University Press.

Διαδικτυακές Πηγές

https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/excessive_deficit_procedure.html?locale=el.

[Ημερομηνία πρόσβασης: 07 Ιανουαρίου 2021].

https://ec.europa.eu/economy_finance/ameco/user/serie/SelectSerie.cfm. [Ημερομηνία πρόσβασης: 04 Φεβρουαρίου 2021].

<https://www.statistics.gr/esa-2010>. [Ημερομηνία πρόσβασης: 20 Φεβρουαρίου 2021].

https://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/A1602_SAM01_DT_DC_00_2011_03_F_GR.pdf/e1ac0b1c-8372-4886-acb8-d00a5a68aabe. [Ημερομηνία πρόσβασης 05 Απριλίου 2021]